

JEZIČNIK.

A.
Krajska Čbelica s Čbeličarji.

B.
Dr. Jakob Zupan.

C.
Vladika Matej Ravnikar.

D.
Dr. J. Zupan in Dr. Fr. Prešern.

Spisal
J. M a r n.

XV. Leto.

V Ljubljani.

Natisnil in založil Rudolf Milic.

1877.

JEZIČNIK.

A.

Krajnska Čbelica s Čbeličarji.

B.

Dr. Jakob Zupan.

C.

Vladika Matej Ravnikar.

D.

Dr. J. Zupan in Dr. Fr. Prešern.

Spisal

J. M a r n.

XV. Leto.

V Ljubljani.

Natisnil in založil Rudolf Milic.

1877.



Vee imamo,
Pa ne znamo;
Le išimo,
De dobimo.

Dr. J. Zupan.

Dr. Jakob Zupan.

Što su stari gvozdjem bili,
Nek su duhom sad unuci.

P. Štoća.

Narod slovanski zove se narod pésemski (slovo = pesem). Ima pa tudi res mnogo in lepo pesnijo ali poezijo. Ta je najprej narodna, ktera izmed naroda vzhaja pa spet narod navdaja, in je zercalo narodovega notranjega pa vnanjega življenja, torej nekako cvet njegovih misli in čutov, vsega njegovega dejanja in nehanja. Druga poezija je umetna, ktera razkazuje krasne umotvore, narejene po učenih pravilih, obsega torej izdelke vzobraženih pisateljev.

Velike pomémbe je poezija narodna. Slovenci je vendar nimamo kaj obilo, kar se iz zgodovine našega naroda pojasnuje samo po sebi. Umetnega pesništva pa v priméri na malo število, kar nas je, in na neugodne zadeve, v katerih živimo od nekdanj, imamo Slovenci dokaj, in — kar je skoro čudovito, glasi se celó v sedanji, poeziji malo prijazni dobi lira slovénska ter navdaja človeka z upanjem boljših časov prihodnjih.

Do sredi preteklega stoletja se v slovenskem slovstvu o umétni poeziji ne more govoriti. Tedaj se je bila jela gojiti, posamno in skupno in tacega skupnega delovanja prvi sad so Pisanice l. 1779—81, drugi pa je Čbelica l. 1830—33. Ker so bile l. 1843 izhajati jele Novice ter donašati več izdelkov pesniških, hoteli so nekteri vse novoslovensko písmenstvo gledé na poezijo razdeljevati v tri dobe:

- I. Od l. 1779 do l. 1830, in v njej sloví pervak V. Vodnik.
- II. Od l. 1830 do l. 1843, in v tej sloví pervak Fr. Prešern.
- III. Od l. 1843, in v tej dobi zasloví z drugimi vred pervak J. Koseski.

L. 1848 je Slovanom, pa tudi Slovencem napačila nova doba. Da se po njej ter z ozirom na staroslovenščino vse naše slovstvo razreduje drugače, to se vé. Pomenljiva, kaj pomenljiva ostane v njem vendar Čbelica in znameniti, jako znameniti ostanejo nje pesniki t. j. Čbeličarji.

Krajska Čbelica.

Kakor so v novovérskem veku XVI. pred družimi zaslovéli Slovenci kranjski, tako se ponašajo v naslednjih stoletjih pred koroškimi in štajarskimi, hrovaškimi in primorskimi po bukvah Slovenci kranjski ali Kranjci (Krancí, Krajncí) s svojim posebnim jezikom kranjskim ali s kranjščino (krajnšino). Vodniku so Slovani dostikrat Slovenci, njihov jezik je slovénski ali slovénščina; rojaki bližnji pa so mu Kranjci (prim. Krajnc, toja zemla je zdrava; Zadovolni Krajnc; Nemški inu krajnski kojn itd.), in njih govorica mu je beseda kranjska. V tem smislu so písarili verstniki in mlajši njegovi, in v tem istem se po vvodni čestitki gledé na Pisanice in njihovega pervaka V. Vodnika, kasneje v deželi samotarca, kranjske Čbelice pomémba opéva v prvi pesmici:

Prijatlam Krajnšine.

Pretéklo dvakrat dvajset' osmo léto,
 Kar združeni so domovini péli;
 Sercé od »Pisaníc« je komej zgréto,
 Slovó od njih so razkropljeni vzéli;
 Prenéha pétje u Emon' začéto —
 Le éden serca vnema po dežéli;
 Iz njega ust nar slaji pésem 'zvira —
 Prehitro take strune glas umira!

Modrica Krajska dolgo je zdihvala,
 Utíhnili prijétni so glasovi,
 Zastonj ubrane citre prebirala,
 Dremáli, Krajna! tvoji so sinovi:
 K Slovincam drugim reva je zbežala,
 K vam, Poljcov, Serbov, Čehov ljub' rodovi;
 Vi Krajnce znali ste budít', unéti,
 Naródu spét predèrznemo se péti.

Vek XIX. zove se vek slovanski, kajti v njem so vzbudili se sinovi matere Slave, nekteri prej nekteri slej. Prednji med njimi — česki, poljski, serbski — budili so slednje ter vabili v kolo vzajemnega delovanja — vzajemnosti slovanske. I Slovenci so prav verlo delati jeli na književnem polji. Vsled tega budila je vzrojila Čbelica l. 1830 in dala zapored štiri roje, toda l. 1833 — kar neha rojiti. Nabrala pa si je bila sterdi precej, in vredovatelj je hranil in hranil jo do dobe svobodne — in l. 1848 priroji Čbelica peti in poslednji krat v obliki nekdanji. Vendar se poslednji roj s prejšnjimi po vse mériti ne more. V sebi ima blaga nekaj čisto novega, nekaj starega, vzlasti Prešernovega pa Kastelčevega, kterege bukev ali javnega mnénja cenija dotlej ni bila pustila na dan.

Nova sta v V. bukvicah Čbeličarja le a) Janez Čop, r. l. 1810 na Breznici, brat Matijev, u. vradnik na Dunaju l. 1845, čegar „Sonet“ (Razumeš jezik večne porodnice?... De drugih ogenj ta ne more zgréti!) se nahaja str. 7; in b) Matija Šnajder (Schneider), čegar „Poserčenje“ (Kaj bi glave si lomili — Čez nadloge rivni čas? . . . Vsaki zna se veseliti, — Al ni kisel al pa lis), o katerem pesniku vém le to, da je bil nekdaž kaplan v Žabnici pod sv. Višárjami, in da je l. 1813 o vojski med Francozi in Rusi ter o poslednjih zmagovitem pa dostojnem vedenji slovečemu U. Jarniku pisal na pr. v slovanskem lastnem jeziku to-le: „Vpijanilo me je veselje iz možkega i srečnega boja Možkobitarjov v' novicah brano. Silni Sjever vzdignil se je čez zahodnika, v strašno lov padel petan, serditego Kozaka morijočo koso čuti, svego zasluženege kata, jezer po jezer žere černi brezen; vonder razjezan za novi boj novo orudje kova, pa daj mili Pan Bog, da ga budo slavni bojaki slavnega roda vkrotili, strézili, zmodrili i navučili sulice v' lemeže i meče i čertave prekovati, da bude z' Slovencom mirno mislil, na svojom polju kmetoval, se pod jasnom nebom, pod lipo v' gmajtnom i enkrat na nebi v' svetom raju veselil. Teda slovela bude slava.“ — In Jarnik je s tém vred tedaj t. j. l. 1813 J. Primicu pisal bil v Gradec o Francozih in Rusih na pr.: „Sever tuli, jug se vstraši, i baháč (petelinski gonjáč) vbeží. Vsa vojska razdroblena, vjéta pokuša sladkost podnébja séverniga, i uč se v' mrazu, v' trepetanju, v' posneženih vlastih deseto i sedmo zapoved. — Večer pokaže, kakov je den bil, pravijo naši pridni severni Slovani; delo naroslavnejše bode se od njih doveršilo; vsaki začetek je pri njih z' Bogom, ravnomérno i konec. Hvala, slava i čast se Bogu prinaša, ki delo pravično vinča.“

Da je vzrojila „Krajnska Čbelica“ in da so združeni spet domovini prepévati jeli mladi pesniki, povod k temu dal je (gl. Oesterr. Morgenblatt; Jordan's Jahrbücher 1843) učenosti velikan, profesor in poslej knjižničar, Matija Čop (r. 1797, u. 1835). Iz „Čbelice“ same, ktere vredovanje je oskerboval tedanji knjižniški pisar Miha Kastelic, pa je razvidno, da je k njenemu vzroju največ pripomogel in postal tako prvi Čbeličar:

1) Dr. Jaka Zupan, kajti on je rodil „Čbelico“, ktero je tedanjemu poglavarju Ilirskega kraljestva podala bila „Hvaležna Krajnsina“: on je, ako se ne motim, Kastelicu zložil že omenjeno naslovnico: „Prijetlam Krajnsine;“ njegovih pesmic se v prvih treh bukvicah nahaja največ, kar ni brez pomembe. — V III. Bukvicah l. 1832 je dotedanjim „Čbeličarjem“ najslavnejši Čbeličar dr. Fr. Prešern izpustil lastne seršene, in med drugimi dr. J. Zupanu, kteri je pikal in zbadal rad druge, zapél tudi najprej:

Pušičarjem.

Ni, bratec! vsaka ž'val lesica,
In epigram ne vsak pušica.

2) Po redu, v katerem so rojili, drugi Čbeličar je Miha Kastelic. Rojen v Zatičini l. 1796 — umerl je knjižničar v pokoju l. 1868 v Ljubljani. Oglasil se je bil v „Illyr. Bl.“ že l. 1828 po slovenski in po nemški; vredoval je Čbelico ter v njej popeval mnogo in pesmice podpisoval ali z M. K. ali M. Kastelic; zložil napise za sladkarije; sobral po Vodniku kratke in poskočne; v poslednjih bukvicah prideljal jih nekaj brez vsakterega podpisa, ktere se pa po prelahki obliki brez vzvišenega soglasja po duhu koj spoznajo. V vsej pesmariji njegovi veje neka „mehkužna otožnost in otožna mehkužnost“ in toraj ga Prešern ne poprašuje zastonj v muhastem seršenu:

Čbelarju.

Zakaj pač muhe moj loví Kastelic?
Prodajat' misli jih namest čbelic.

3) Tretji bil je Blaž Potočnik, v Čbelici, v I. Bukv. podpisan P., utihnil koj drugo leto, pečal se s homeopatijo, tedaj stolni kaplan (gl. Jezičn. IX. 19.). Rojen v Naklem l. 1799 je umerl župnik v Šent-Vidu nad Ljubljano l. 1872. Pisati je bil jel l. 1826, ter je pisaril in pevaril v Bohoričici, Metelčici in Gajici, v vezani in nevezani — slovenski in nemški — besedi, zlasti krepko v cerkveni in narodni veseli pesniji itd. itd. Z ozirom na prej povedano dejanje odmenil mu je Prešern l. 1832 seršena:

Pred pevcu, zdaj homeopatu.
Popréd si péł, zdaj pa homeopatiš;
Popréd si čas, zdaj pa življenje kratiš.

4) Ignac Holzapfel je Čbeličar četerti, v I. in II. Bukv. znamenjan ali H. ali ***. Rojen v Teržiču l. 1799, služil takrat kaplan pri sv. Jakobu v Ljubljani, umerl dekan v Ribnici l. 1868. Spisal je na pr. „Venic nedolžnosti“ in zapustil dokaj premoženja gluhonemcem na korist. O njegovi poeziji poprašuje pesnik gledé na njega imé:

Kako bi néki sladke péł Lesničnek?

5) Peti je Jur Kosmač, v Čb. I—IV. J. K. Rodil se je v Danah (Danecki) poleg Loža na Notranjskem l. 1799, bil sluga in naposled pisar v knjižnici Ljubljanski, umerl l. 1872. Pisaril je nekaj posebej na pr. „Ita Togenburska grofinja; Vezilo ali preganjana nedolžnost“, poslovenjeno, nekaj v razne časnike itd. Po prvih pesmicah njegovih zložil mu je pesnik seršena:

Pevcu letnih časov.

Kdor govoriť kaj ne vé,
Ureme hval' al toži,
Kdor pévcov péti kaj ne vé,
Od létnih časov kroži.

6) Šesti je France Prešern, najprej z znakom *Dr. P.*, poslej *Dr. Prešern*, v Bukv. I—V. Čbeličar najslavnejši. Popévati je bil jel v „*Illyr. Bl.*“ l. 1827, posebej „*Kerst per Savici*“ dal na svetlo l. 1836, „*Poezije*“ svoje pa l. 1847. Rodil se je na Breznici l. 1800, umerl v Kranju pravdosrednik l. 1849. Kakor drugih — v zabavljivih napisih tudi sebe ni zgrešil, in seršen, ki si ga je vgodil bil še le v „*Poezijah*“, kaže tudi poprejšnje pesmi njegove:

Smé nekaj nas, ker smo Prešernove, biti prešernih;
Pésem kaže dovòlj, kàk je naš oče kroták.

7) Sedmi je Jur Grabner, v II—III. Bukv. *Gr. Domá* v Šent-Jerneju na Dolenskem r. l. 1806, bil tedaj dijak, pravoslovec, potem postal duhoven, umerl l. 1862 vodja v Alojznici, plemenit duhoven, blag domorodec. Berž ko ne z ozirom na perve poskušnje njegove (gl. II. Čb. „*Muren! le tvoj cverk razglási — Po dobravah tihih se: — Ti slaviš Boga itd.*“ v pesmi „*Večer*“) odménil mu je bil takrat Prešern, pozneje *Poezijah* „*Ahacelnovim pésmam*“ preslovenjenega seršena:

De gustibus non disputandum.

Ne čudi se, neslane
De pésmi bodo brane;
Lej, pure vabi: »puri, puri!«
In božje vol'ke *): šuri, muri!«

*) Božji volék: muren.

8) Urban Jarnik je osmi, ki je prikazal se v Čb. II—IV., podpisovan *U. J.* Rojen pri sv. Štefanu v Zilski dolini na Koroškem l. 1784, služil duhoven sim ter tje, umerl župnik v Blatogradu (Moosburg) l. 1844. Sloveč v prozi in poeziji smé se imenovati Koroški „*Vodnik*“. Njegovo slovstveno delovanje je dostojno popisal vredni mu naslednik Anton Janežič v *Vodnikovem Spomeniku* l. 1859 str. 114. 115. Ker je slovenil Jarnik Ezopove basni, veljá tudi njemu kolikor že seršen:

Pravljičarjem.

Pravljiča po Ezóp' od vas zapeta
Več nima slásti, kakor jed pogréta.

9) Emanuel Jožef Kovačič, v Bukv. II.—IV. *E. J. K.*, je deveti pesnik Čbeličar. Iz Čateža (v Malencah) na Dolenskem r. l. 1808, učencem bogoslovec takrat v Ljubljani, služil je duhoven v Terstu, kjer je kanonik in šolski ogleda umerl l. 1867. Pisal je po slovenski in po nemški, posebej in vzlasti po Danici in v Drobčnicah, kjer je popisal

na pr. J. Wallanda, Valvazorja, M. Ravnikarja itd. Bil je goreč pisar in kolikor toliko naj gre i njemu sicer bolj občni seršen:

Zakaj ni naši pisarii prišel zlati čas.

Prišli za nas bi bili zlati časi,

Ko bi vsak klasik bil, kdor Krajncam kvasi.

10) Deseti je Janez Ziegler (Ciglar), rojen 1792 v Udmatu pod Ljubljano, umerl župnik Višnjegorski l. 1869. V Čbelici II—III. kaže ga ali znamenje * * ali Z. (C.). Pisaril je čez 40 let; na pr. l. 1825 prišle so na svetlo perve, in v l. 1866 po Mohorjevi družbi zadnje bukvice njegove (Kortonica). Zaslavela je jako knjižica: „Sreča v nesreči“ ali popisvanje čudne zgodbe dveh dvojčikov (Svetin — Hudin) i tudi „Deteljica“ ali življenje treh kranjskih bratov francoskih soldatov itd. Njega draži nekako seršen:

Kam je prešel polž iz Višnje gore.

Višnjani! kam ste svôjga polža djali?

»Za Pegaza smo pévcam ga prodali.«

11) Za njim je pribrenčal v Bukv. II—IV. Jernej Levičnik, z znakom *L—k*, doma iz Železnikov l. 1808, tedaj bogoslov, edini Čbeličar, kateri ednajsti — nekako v uri ednajsti — sedaj še brenči doktor in dekan v sv. Mohorju na Koroškem — na blagor! Gledé na njegovo imé je — kakor o Lesničnjeku — že tedaj Prešern baral o njem:

Kako bi néki prave pél Levičnjek?

12) Jožef Žemlja (Žemlja) je rojil v Čb. III—V, prej po znaku * *, slej s celim podpisom, z Breznice na Gorenskem r. l. 1805, pastiroval dalje v Ambružu na Dolenskem, od koder se je v dopisih v „Illyr. Bl., Carniolia, Novice itd.“ rad podpisoval „Krájničan, Kráničan,“ na zadnje v Ovsišču poleg Kranja, umerl l. 1843. Izversten jezikoslovec in domoljub je — rojak Prešernov — poskušal se z njim v raznih pozijah na pr.: Jek od Balkana; Sedem sinov; Na groblju; Samota itd. in naj toraj piči ga seršenov:

Postscriptum.

Naj misli, kógar bi pušice té zadéle,

De na visoki verh leté iz neba strele. *)

*) Feriant — summus fulmina montes. Hor.

13) Poslednji — trinajsti — je prirojil v Čb. IV. Dr. Miha Tušek s praporcem *Dr. T—k*. Rojen pri sv. Lenardu (Martini verh) l. 1803, služil v Ljubljani mestni zdravnik, umerl l. 1843. Razun v Čbelico je pisal v Illyr. Bl. na pr.: „Die Wochein und der Triglav“, in z ozirom

na omenjene pesnike se prav iz IV. Bukv. str. 63 smé po seršenovo reči tudi o njem:

Kakor stari tiči,
Zapojó mladiči.

Iz starega rokopisa — boje P. Marka Pohlina (1735—1801) — je vzeta v Bukv. IV. str. 48—50 pesem „Medved per čebelah“, kateri enakim ljudem prav v duhu Markovem renčati ima neprenehoma nauk:

Sladnost oslepi
Umne tud' stvarí!

Za M. Pohlinom postal je Čbeličar po smerti svoji tudi Valentin Vodnik (1758 — 1819), kateri je prikazal se bil že v „Pisanicah“ (1779—81). Po M. Kastelicu so iz Spévnika ali iz Pesmarice Vodnikove natisnjene v II. Bukv. l. 1831: „Moj spominik“ (str. 3. 4) in „Vinske Mušice“ (str. 5. 6); v III. l. 1832: „Milica“ (str. 4—6) in „Pesem od Ravbarja“ (str. 70—77); v IV. l. 1833: „Iskrice“ preslovenjene iz Laškiga (str. 75—77) pa „Anakreonta“, greškiga pevca nektere pesmi po slovensko, t. s. 1) Gosli; 2) Ženska moč; 3) Sreberni kozarec; 4) Vsi pijejo radi; 5) Lastovka (str. 78—82), in „Balade ino Pesmi“ med krajnskim ljudstvom péte, od r. V. Vodnika zapisane, in sicer: 1) Voznik; 2) Samče; 3) Kralj Matjaž (str. 83—94); v V. l. 1848: „Ilirija oživljena“ (str. 3—6). — Storilo se je to pač primérno, kajti že l. 1806 je v „Pesmah za pokúšino“ (str. 44. 45) vnel se Vodnik:

Star pévic ne boj se péti.

| | |
|-------------------|----------------------|
| Čbélca visóko | Kraléva te róža |
| Gori v' planine | Vab' na višáve, |
| Perlétna si vípaš | Te mática pošle |
| Snéžne na bríne? | V' goličáve. |
| Si létala nisko, | Hitíš prot oblakam, |
| Zbérala cvétje, | Nič ti nemáraš, |
| Nanašala mladim | Tvoj ród je nebeški, |
| Célo polétje. | Ti se ne stáraš. |

Neboj se mi pésmá,
Ak si globóko,
Naj béli se glava,
Stópi visóko itd.

„Balade ino pesmi med krajnskim ljudstvom péte“ so v III. Bukv. 2—9 iz g. Smoletoviga zbira (predelane, kolikor se je treba zdelo) in sicer: Od lepe Vide; Kralj Matjaž; Od Rošlina in Verjankota; Svarjenje (Stoji, stoji tam lipica, — Pod lipo hladna senčica, — Pod lipo miza kamnata itd.); 9—13. so iz tréttjiga déla bukev: Slowanské narodnj Pisne zbrane Fr. L. Čelakowskym, w Praze 1827, vzéte. — V IV. Bukv. se nahajajo str. 66—68 „Staročeske narodne pesmi“ (iz rokopisa

Kraljodvorskiga od V. Hanka v Pragi 1819 na svitlobo daniga): Venec Zapušena; str. 69. 70 „Iz Oglasa Ruskih pesem“ (od Fr. Lad. Čelakovskiga v Pragi 1829): Zapušena; str. 71—74 „Serbske preslovenjene“. — V katerem živem slovstvenem občevanju bili so Andrej Smole (r. 1800, u. 1840), Fran Ladislav Čelakovský (r. 1799, u. 1852), Václav Hanka (r. 1791, u. 1861), s Slovenci sploh in s Čbeličarji posebej, povedal je že Jezičnik IX—XL (Fr. Metelko 1871—73).

Da se pa popolnoma razvidi pomemba, katero je v slovenski književnosti „Kr. Čbelica“ imela tedaj in katero ima še sedaj, treba je, da pokaže se posebej prvi Čbeličar:

■.

Dr. Jakob Zupan.

*Dr. Jakob Zupan
Horvatska, Slavonija
Dalmatinska
br. 15. 1838*

Rodil se je Zupan Jakob 4. julija 1785 na Prevojah pri Berdu v okraju Kamniškem; posvečen 5. febr. 1809 v Ljubljani postal je na Dunaju l. 1813 dohtar sv. pisma, služil za duhovnega pomočnika v Šmarinji; l. 1817 pride za učenika bogoslovja v Ljubljano, kjer je po lastnem podpisovanji „professor publ. palaebiblicus“ (archaeol. hebr. syr. chald. arab. introduct. exeges. bibl. a. f.) služil še l. 1833, a zamérviši se duhovski gosposki Kranjski l. 1836 bil je že v pregnanstvu na Koroškem v Celovcu, kjer je po dolgem boléhanji umerl 6. febr. 1852 (gl. Novic. str. 47).

Slép je, kdor se z petjam vkvarja,
Modri Krajnc mu osle kaže,
Veči del mu sreča laže,
Pev'c živí, vmerje brez dnarja.

Po tem geslu je l. 1833 v IV. Bukv. „Kr. Čbelice“ dr. Prešérn v krasni pa resni glosi svoji zapél jo tudi dr. J. Zupanu ter povédal v njej iz domače zgodovine:

Komur mar iskati vir je
Pesem, ki pojó Matjaže,
Mar, kar pél je pév'c Ilir'je,
Mar čebél so róji štirje,
Modri Krajnc mu osle kaže.

Po maternih in narodnih, ki pojó Matjaže, popeval je Vodnik, ter s svojimi „Novicami in Pesmami“ vzbudil za uk prebrisane glave rojaka — Kranjca — Jaka Zupana, da je vkvarjati se jel tudi s petjem slovenskim; z „Zgodovino“, v kateri je marsikaj slavnega razkril bil o naših očakih, vnel ga je za domačo povéstnico; popolnoma navdušil za staroslovansko Ilirijo pa ga je s svojo „Ilirio oživleno“ — Illyria rediviva — vzlasti po besedah:

| | |
|---------------------|----------------------|
| Kdo najde Metulo | Ilirsko me kliče |
| In Terpo moj grad? | Latinic in Grék, |
| Emona, Skardona | Slovensko me pravio |
| Sta komaj poznat. — | Domači vsi prék. — |
| Že močen na morju | Od perviga tukaj |
| Ilirjan je bil, | Stanuje moj ród, |
| K' se ladie tesat | Če vé kdo za drugja, |
| Je Rimic vučil. — | Naj reče, odkód? — |

Korintu so rekli;
Helensko oko;
Iliria perstan
Evrópiní bo.

Za Vodnikom je poleg družih posebno moč do Jak. Zupana pridobil si bil menda že v licejskih šolah Ljubljanskih Matej Ravnikar (1776—1845); na Dunaju Jernej Kopitar (1780—1844); v Šmariji Janez Primic (1785—1823) i. t. d., kateri so pogostoma si dopisovali. Znamenito je, da sta pod Ravnikarjem, kateri je po francoski dobi vzmagoval v avstrijskih vnovič verdjanih učiliščih, hkrati pričela l. 1817 učiteljstvo Fr. Metelko in Jak. Zupan.

Iz prijateljskih pisem in iz nekterih poznej priobčenih pésmic se kaže, da je Zupan pisariti in pévariti jel bil že l. 1810—13; kolikor vé, prva očitna pesmica njegova je pa naslednja v „Illyrisch. Blatt“ l. 1828 št. 10:

Ljubljana: Krajnci.

| | |
|--------------------|-------------------|
| Ljuba Ljubljana! | Ljubio kralja, |
| Slava ti dana. | Blizo, iz dalja. |
| Lépa, veséla, | Razvum jih snaži: |
| Večna nedéla. | Zlodej sovraži. |
| Pridna le vunder | Vidil nas Golec: |
| Vedni 'maš šunder. | Vidil nas Polec. |
| Tersta kupčia | Mnogi obiskal |
| Naj ti milija. | Tudi clo Moskal. |
| Sinam pa Krajne | Vsaki je rekel, |
| Šole so rajne. | Sercu vsekel: |
| Častio Boga | Krajnci junaki, |
| Stvarnika svoga. | Res so Slavaki! |

Pod Gumniskim klancam 19. Aprila 1821.

Posében pobratim Zupanov je bil duhoviti M. Čop, in po njem se je pobratil z M. Kastelicem tako, da sta l. 1828 dala v „Illyr. Bl.“ št. 14. skupaj: Das Grab (von Salis) — Grob in l. 1829 št. 7: O godu Franca I. ino Karoline ter v tedanji Bohoričici se vé da podpisala oba: S. no K. t. j. Supan no Kastelic. Odslej pa je priobčeval

J. Zupan spiske svoje slovenske in nemške nekaj po „Illyrisch. Blatt“, nekaj po „Krajski Čbelici“, nekaj tudi po „Carinthia“ v Celovcu.

a) V „Illyr. Bl.“ l. 1830 št. 7 se nahaja: O godu rojstva našiga presvitliga Cesarja Franca I. na pr. s prvo in zadnjo kitico:

| | |
|--------------------------|-----------------------------|
| Brona grom Ilirjo maja, | Kralja varvat Ilirjani |
| Po dobravah mark gromí, | Kri gorko bi prelivalj; |
| Kralju Francu god obhaja | Dolgo, dolgo nam ohrani |
| Od Tiról do Hrovati. . | Franca, Bog! ti mira kralj! |

Št. 12: O godu „Barona Jožefa Kamila Šmidburga“ poglavarja Kraljestva Ilirskiga itd.:

| | |
|--------------------------|---------------------------|
| Vse, Kamilo! Te poštuje, | Nestorja dej Bog Ti léta! |
| Od Solčanov do Bregank, | Zdravga vidi sinov nuk! |
| K' poglavarju pertakuje, | Pozno bod' Ilirji vzéta |
| Od Ipave do Trojank. . | Jožefa podpora, uk! |

Št. 14: Cesar Karl VI. Oče kranjskim cestam:

| | |
|------------------------|---------------------|
| Porsini nasproti | Alfreda Britani, |
| Kerk glavo molí, | Hval' Tita Rimljan, |
| Po suhim ga poti | Henrika Galjani, |
| Ne b' obšel tri dni. . | Raj Karla Krajan. |

Št. 15:

Velki Petik

pred

1797 letmi.

| | |
|--------------------|-------------------|
| Kralj mira bledéva | Ne knige Pekína |
| Na kolu prepét: | Ne Gerkov Platón, |
| Narodu veléva | Ne modri Nilina, |
| Pred hlimbo udrét. | Ne Rim premagón. |
| Pot Ivan dodéla | Judeja tak mala |
| Heroda korí: | Uk pravi nam dá; |
| Filipka rohnéla, | Dol, gora ukála, |
| Obglavit hití. | Napaka derhtá. |

Vangeli kraljuje,
Malik podkopan;
Tema omaguje,
Opoka bél dan.

Opomnila.

1. Kralj mira, Kristus; mir na mesti: svét, de vsih dvajsetero verst brez ceta n' esa ostane. 2. Narodu, ljudém. 3. Hlimba, himba, hlinenje, binavšina farizejev. 4. Udreti, bežati; scer tudi udariti. 5. Ivan: Janez, Johan, Ihan, Juan, Ivanica, Vanča, Vonča, Vončina, Ivo, Ivica, Jovo, Jan, Janeš, Janš, Janša, Anže, Anžic, Anzel, Hanzel, Janko, Juanc, Hanke, Janoš, Jeniš, Jenko, Jovica, Ivče, Ješek, Janezik: tridesét glasov za eno imé! 6. Koriti, svariti; korenje, pokorenje. 7. Filipka, Filipova žena. 8. Obglaviti, obresglaviti, ob glavo djáti. 9. Kniga, po Kitajsko, Kineško, king, bukve. 10. Pekín, prvo mesto Kitajskiga cesarstva. 11. Platon; Plato, nar modrej Gerk. 12. Nilín, Egipcán o Nilu, reki. 13. Premagon, toliko narodov premagal. 14. Napáka, spaka: spačeni ljudje. 15. Derhtá, se trése.

16. Vangéli, vangelj, evangelium. 17. Maliki, domišljeni bogovi.
18. Temá, tma, tama: mnogobožje, ajdovščina. 19. omagati, omagovati:
moč zgubiti, zgubljevati. 20. Opoka, je opočil.

Št. 22: Francu I. našimu svitlimu Cesarju, Očetu Iblan-
skim, in Karolini, naši svitli Cesarici, o pétimu prihodu v
Ilirijo na pr. po prvih in poslednjih dveh razstavkih:

Juga, severja vezilo
Bla si vedno, Krajna mat!
To Cesarje ti vabilo
Hodit, kraje keršovat.

Pred bo Malti, Benečanam
Izmanjkavalo morjá,
Ko zvest biti Avstrianam
Rod Ilirje prenehá.

Jul, Avgustus, Antonini,
Gor Trojanskih žensu mil,
Teodozi, Konstantini,
Ot, deželo nam slovil itd.

Dolgo Franca, Karolino
Živi, Ti, Jehova, Bog!
Osrečuj nam domovino
Cesar sveta krog in krog!

b) V „Krajnski Čbelici“ l. 1830 v I. Bukvic. se nahajajo J. Zupan-
ove razun perve: Čbelica, ktero podaja hvaležna Krajščina Njega
Ekscelencii gospodu Jožefu Kamilu Baronu Šmidburgu, dednimu
Točaju Trierskimu, c. k. skrivnimu Svetvavcu, Poglavarju
Ilirskiga kraljestva itd. itd.: „Désčik, drujga varh Otona, — Že slovi
devet sto lét, — Tebe Korotan, Emona — Smé med varhe svoje štét'
itd.“ — pesmi naslednje: 1. Jesen: „Udrimo! mlatimo, — Pšenico zlató,
— Stóg, ódre praznimo, — Še treba jih bo.“ (II. nat. str. 17—19) itd.
— In str. 54—69: 2. Zdravica verh Ljubelja pita Krajncam od
regimenta Wimpfen jesen 1827. — 3. Henrik IV. — 4. Smert s ple-
savcam. — 5. Lah od Krajnca. — 6. Nemka od Krajnic: „Na
glavi nesejo — Škof polen vodé! — Nikdar ne uprejo — Va-nj svoje
roke.“ — „U cerkvi ganila — Me belih peč stran: — Nagledati bila —
Se nisim u stan.“ — 7. Glas za Krajnce 1813. — 8. Krim o
prulski obletniçi: „Krim zaúka, Bistri poje: — Danas mólčat' kdo
bi znal? itd.“ — 9. Kopuna v kurnjeku. — 10. Duhovi — Tatovi.
V zgled bodi spév:

Kopuna v kurnjeku.

Eden debel, eden droben.

Jetnika zdihvala
V kopúnjeku sta,
Mast en'ga obdala,
Drug' suha terská.
Vsak dan potehtuje
Par Lenart, jedun,
Rotèn obleduje
Dopítan kopun.
Ti, merha debela!
Klal jutro te bom;

Bi ritati jela,
Poderla si dom.
Nesreče tolstjaka
Kostjak se ni bal:
Kdo, méni, drobnjaka
Bo v gerlo jemal?
Suhota rešila
Ni golih kostí!
Dva tedna minila,
Vertèn rumení!

Jezí požeruha
Trositi prosó:
Gre v dno mu trebuha
Kopunče pustó.

Sim bogat, premožen,
Pervabim volká,
Sim reven, ubožen,
Davít' ne nehá.

Za temi pesmami glasí se sloveči Zupanov „Krajnski Plutarčik“ in v njem: 1. Baron Ungnad Hans: „Nemškuta rodila, — Turčin se bojí, — Um, vojska slavila — Baronovo kri“ itd. — 2. Baron Herberstein Žiga: „Ipava dojila, — Kralj v Moskvo poslà, — Evropi pred bila — Mal' znana Moskvà.“ — 3. Baron Turjaški Andrej. — 4. Baron Valvazor. — 5. Baron Pelchofer. — 6. Baron Halerstein. — 7. Baron Kavalar. — 8. Baron Vega: „V Moravčah zibala — Gorenka je mat', — Bombarda podala — Poznej' baronat. — Mogunco strahuje, — Gal'jane spodí, — Mateme spisuje, — Amer'ko učí.“ — 9. Baron Cojz Karl. — 10. Baron Cojz Žiga. — V zgleđ bodita:

Baron Valvazor.

| | |
|---------------------|-------------------------|
| Za Krajno premožen, | Katéra dežela |
| Za Krajno učèn, | Ma večí možé? |
| Za Krajno ubožen, | Prek morja, Ljubela |
| Za Krajno rojèn. | Gre njega imé. |
| Kar Gerki so znali, | Učenim Londona |
| Kar Lahí od njé, | Je Valvazor znan, |
| Kar drugi pisali, | Častili barona, |
| Vse Valvazor vé. | V njih družbo bil djan. |
| Arhive preiše, | Čast Krajne on trobi |
| Netrudèn za nas, | Po svetu okrog: |
| Nam bere, nam piše, | Čast njemu u grobi, |
| Da grade, da čas. | Bod' hvaljen za-nj Bog! |

Baron Cojz Žiga.

| | |
|------------------------|----------------------|
| Povsod se učiti, | Petero jezikov |
| Svét viditi sam, | Verh moj'ga kramljá, |
| To gnalo ga iti | Cirila nas Grikov |
| V Rim, Amsterodam. | Brat' knige ravná. |
| Mat' Krajna imela | Sromake, bolnike |
| S'nu ljubsiga ni, | Odéva po stó, |
| Za Krajnšino vnela, | Kup' ranjenim like |
| Nam oča rodi, | Blazino mehkó. |
| Vodnike, Linharte | Slovi do Londona |
| Je Žiga budil, | Mineralogec, |
| Bod' bukve bod' karte, | Do Kube, Kantona |
| Rad z njimi delil. | Z jeklino kupec. |

Préd Sava nehála
'Z Bohinja teč' bó,
Ko zábiti znala,
Cojz! hišo tvojo.

Od str. 78 do 88 pa slovijo glasovite Zupanove „Pšice“ in sicer:
 1. Mati svari hčer pred naboreti. — 2. Lenart. — 3. Iblana.
 — 4. Matičik. — 5. Nežka. — 6. Mladosti. — 7. Ropotulji.
 — 8. Hinavec. — 9. Hinavka. — 10. Obetun. — 11. Prijatelj
 lizun. — 12. Petica moží. — 13. Kača gadu. — 14. Kmet
 osebenku. — 15. Rokovnjač. — 16. Prava milostina. — 17. Bo-
 gatin. — 18. Dolenci Gorenci, Gorenci Dolenci. — 19. So-
 va senici glavana. — 20. Čič v nič, delovec kruhovec. —
 V zgled naj so:

Matičik.

Jo išem, ne maram
 Za dote zlaté,
 Po rož'cah ne baram,
 Prenaglo miné:
 Najt' zvesto dušico,
 Prijazne oči,
 Razumno glavico
 Matičik zelf.

Hinavec.

Očitno obira
 'Z Tersata molkè:
 Na skrivnim odira
 Sromake Anžè.

Bogatin.

Ne vé mi levica,
 Kaj desna podá:
 Ne da nič desnica,
 Nič leva ne zna.

Nežka.

Ga išem, ne maram
 Za usta sladké,
 Po méstu ne báram,
 Me mika poljé.
 Pijane mušice,
 Povsotnih oči,
 Nevkrétné butice
 Se Nežka bojí.

Hinavka.

Sladko perterduje,
 Pohvali še slaj':
 Tla rada kušuje,
 Opravlja še raj'.

Čič v nič, delovec kruhovec.

Bil čiček premožen,
 Zdaj vinarja ni,
 Bil delav'c ubožen,
 Zdaj v zlatih tiči.

c) „Carinthia“, ktera je kakor „Illyr. Bl.“ ali od l. 1838 „Carnio-
 lia“ v Ljubljani, izhajala v Celovcu, prinese l. 1831 v svojem XXI. te-
 čaju št. 11 iz roke Zupanove spis:

Woher heißt die **untere Donau** seit den ältesten Zeiten auch
Itzer und unsere **illyrische Halbinsel** nie anders als **Itrien**?

„Der ganze Donauström gehörte in den vorrömischen Zeiten zum Ge-
 biete der slavischen Sprache von Jesensk, Eschnig, bis in den Euxinus,
 južno morjé, Südbsee, im Gegensatze der Nordsee, dessen slavischen Namen
 morje mraza Plinius beinahe schon ganz russisch morimarusa, more moroza,
 aussprach. Daß die Slaven ehedem tief in das heutige Schwaben hinein
 reichten, erweist die damalige Benennung jener Gauen: Vindelicia, worin
 Augusta Vindelicorum, Augsburg, liegt; Vindelici ist so viel als Vinidae
 Lyci, Winden, Slaven am Lech, Lycus, Luk, der arge, durch Ausstretungen
 schädliche Fluß, wie das altslavische Vaterunser endet: izbavi nas od luka-

vigal erlöse uns vom Uebel! Dieser Wasserkönig Europa's hatte bei den Slaven drei Namen. In und unter Bindeficien, vom Inn bis an den Cetius-Berg ob Vindobona, Vindovina, Windenheim, also wieder von Slaven gegründet, hieß er, per eminentiam, reka, der Fluß, daher die Anwohner Norici, Narečje, na reci, reki; vom Cetius bis Taurunum, dem heutigen Beligrad, Serbiens berühmter Metropole, Dunej, und tiefer Ister, beides aus dem Slavischen. Don, Dunej, Dunaj, Dunava, Donava, Tanais, Teiniz, Tinic, Tujna, Donec, Dunavec, alles aus tina, tinje, im Altslavischen: Thon, Schlamm, daher tonina, Thunfisch, weil er den Schlamm liebt, thynnus limosus. In Ungarn ist nämlich die Donau, wenn es nur etwas regnet, so trübe, daß in Slavonien z. B. ihr Wasser durchgeseiht wird, um getrunken werden zu können. Aus Podonavje, po Donavi, an der Donau, machte der Lateiner seine ohne die slavische Etymologie nicht erklärbare Pannonia, welches alles begriff, was von Wien abwärts zwischen der Donava und Sava bis Aemona aufwärts lag. Bei Semlin fangen die bis dahin selteneren Inseln an immer zahlreicher zu werden, daher nannte man weiter unten die Donau Ister, Inselreich; Insel im Nordslavischen ostrov, im Südslavischen otok, im Neukrainischen auch osredik, gomila, im Kroatischen auch medjmorje, im Bibelslavischen sredorečje, soviel als medjrečje, daraus die germanisirten Mährer die Stadt Messeritsch benannten, Interamnia, Mesopotamia, Zwischenwasser, Medvodje. Doch ist das Wort ostrov den Südslaven auch noch in andern Ortsnamen erhalten worden, z. B. in Sostro unter Laibach, eigentlich: aus der Insel zwischen der Bésnica, Iblanica und Reka, und vorzüglich in der illyrischen Halbinsel, der Wonne des alten Rom's, dem Vaterlande seiner meisten Schauspieler, daher sie istriones, oder histriones hießen, so wie die Deutschen aus Istrien Histreich, hingegen aus Ister, ostrov, Oestreich bildeten. Noch jetzt sind die Istrianer sehr große Liebhaber der Marionette. Vollständig sollte Istrien als Halbinsel poluostrov heißen, doch laßt man das polu Kürze halber allgemein weg, wie in Peloponnesus Pelops Insel, wiewohl auch keine ganze.

Wer kennt eine ältere Benennung unserer auch in der christlichen Kirchengeschichte, und durch manchen großen Mann . . . verherrlichten Halbinsel? Ist das nicht ein unumstößlicher Beweis aus der Sprache, daß die Urbewohner Istriens unsere Stammgenossen waren, wie sie bis auf den heutigen Tag Slaven geblieben sind, nur den Rand gegen Italien ausgenommen, obschon auch die istrischen Seestädte alle Slaven zu Erbauern hatten, wie aus ihren Namen ohne Ausnahme erhellet: man beziehe sie nur zu etymologisiren z. B.: Pola, Polja; Rovigno, Arupinum; Parenzo, Porečje, Poretje; Hemona; Pyranum; Isola; Kupar, Kopar etc. — — Hat also Lord Gilsford nicht Grund, den Gelehrten zu predigen, daß ohne Slavismus auch das Griechische und Lateinische nicht ergründet werden können? Welche Aussichten, daß dereinst das Treiben der slavischen Sprachstudien unter allen gebildeten Nationen allgemein werden wird? —

V št. 14 nahaja se po slovenski in po nemški pesem: **Mariji Ani Karolini Piji Svitli Krajlici Ogerski zvesta Ilirja** — po prvi in poslednji kitici na pr:

Soča, Goričan hitita
Vrata Ilirje odpirat!
Krim, Ljubel se priklonita
Svojo mater sprejemat!..

Let pol tisuče minulo,
Kar slovím Rudolfa dom:
Bode se nobó rasulo,
Zvesta vekome jes bom!

Auf! Sonzo, Görzer, öffnet
Eures Königreiches Thore!
Tief verbeugt euch Krim und Loibel,
Eurer Mutter zum Willkommen!..

Durch der Lenze halbes Tausend
Preise ich die Rudolphiden:
Eben mag die Welt zu Trümmern!
Meine Treue wird nicht wanken.

V št. 16 razpravlja Zupan v spisku: **Etymologie der Namen der Flüsse in Kärnten** na pr:

„Nur aus dem Slavischen sind die Namen der Flüsse Carinthia's etymologisirbar! Kein Wunder! Nicht allein Kärnten war noch vor beinahe tausend Jahren ganz windisch, sondern in den ältesten historischen Zeiten auch Baiern und Schwaben am rechten Donauufer, unter dem Namen Vinidelicia, Vinidae Lici, Winden am Lech, ja sogar ein großer Theil Helvetiens, bis nach Vindonissa, Windisch, bei Habsburg. Somit wurde, wie die Save noch jetzt, die

1) Drave einst bloß von slavischen Anwohnern getrunken, auch in Tirol, wo noch ein Windischmatrai als Zeuge dasteht, auch in der Steiermark, deren windische Büchel am linken Draveufer liegen; ihr rechtes ist noch heut zu Tage nur von Slaven bewohnt. Drava bedeutet ein reißendes Wasser, einen Strom. Wie man Bistrice, Feistritz, Schnell- und Hellbäche, von bister, schnell, hell, scharf, und Kerke, Gurkflüße, überall findet, wo Slaven, so auch Flüsse und Bäche, welche von dreti, reißen, strömen, verschiedenförmig benannt werden, bald Drava, wie unser nordillyrischer Hauptstrom, bald Drilo, der Grenzfluß des alten Illyriens gegen Albanien, jetzt Drina, deren es in jenen Gegenden mehrere gibt, eine černa, schwarze, eine bela, weiße, u. s. f., bald Drétula, bei Blaski, dem Residenzdorfe des gräco-slavischen Bischofs von Carlsstadt in Kroazien, zwischen Sluin und Ogulin, bald Dretija, ein Bach in Krain zwischen Kraxen und Morauzhe. So bildsam ist die slavische Sprache! So abhold der Uninormität!

2) Kerka, Corcoras, ein sumpfiges, stagnirendes Wasser, von kerk, Froschlaid u. s. f. — 3) Gail, Zila, Sila, Gewalt-Strom. — 4) Glan, Glina, Thon, Lehm . . — 5) Lavant, ursprünglich Lava, daher Lavamünd, Lava's Einmündung in die Drave, vom altslav. lava, ein Steg zum Uebergehen . . 6) Möll, aus mel, i, Sandbank; breg se mele, das Ufer wird unterspült . . 7) Liser, wegpülend, lizati, lecken, potok Lizar, der wegschwemmende Bach od. Fluß; Reka, Rika, Finne; Riga . . Auch die Insel Rügen im baltischen Meere, — blatno, blatsko, blaško morjé, schlammiges Meer, — verdankt seine etwas entstellte Benennung der Mutter der Sprachen, der weit reichenden Slovenia.“

V št. 20 prične dr. Jak. Zupan prvi vojsko zoper Metelčico v sestavku: *Cyrrillisirung des windischen Alphabetes*. Dva tujca (Leopold u. Carl), ki se učista slovenskega, najdeta, tako popisuje šaljivo, na sprehodu brez naslova bukvice, v katerih pa ne poznata vseh čerk. Serbske niso, ruske tudi ne, pravita; kar zadeneta na pisatelja tega sestavka, kateri jima pové, da so to Potočnikove sv. pesmi, pisava pa da je Metelčica; prvi naslednik njen je Zalokar, drugi Potočnik; več si jih — ukljub vsi svoji doslednosti — ni mogla doslej pridobiti, tako terdo se Kranjci deržijo stare navade. Prav imajo, pravi prvi; čemu kaziti lepo latinico! Ne Dobrovsky, ne Kopitar, veljaka slovanska, nista si upala naznaniti Metelčice; hvaliti je menda ne moreta, grajati nočeta, da malemu slovstvu ne škodujeta. Prav pa bi bilo, da si primerno pomnožijo Kranjci latinsko pisavo. Kaj še, pravi drugi; to ni lahka reč. In če si jo Kranjci tudi pomnožijo, kako se more usiliti Nemcem, Francozom, Talijanom, Angličanom. Na Kranjskem se utegne prijeti; učf se je mladina v vzglednih šolah, vadijo se je v bogoslovnih duhovniki. — Bolje bi ne bili mogli pričeti; le škoda, da se tako malo gleda na lepoto. Dokler tega ni, naj bi se novim čerkam nasprotvalo. *Versate diu — Horatius*.

V št. 25 odgovorí berž ko ne po vzajemnem posvétovanji *J. B. t. j. Jožef Burger* (r. 1800 v Krašnji, u. 1870 v Šmartinu pri Litiji), in v št. 32 se oglasi spet Zupan, kjer mnogo piše o pravopisih, o čerkah, o x (žabi) itd.; da pomanjkljiva abeceda ne opovira tolikanj slovstva, sicer bi Angličani imeli naj manjše, Uskoki pa s cirilico mnogo več; kakor se različno izrekuje, naj se tudi različno piše. Čemu le množiti abecede, in ločiti Slovence po Dajncici in Metelčici. Učiti bi se mogli v prihodnje obeh, azbuke in abecede. Toraj vedno le abecede! Da sta bila zoper Metelčico Kopitar in Ravnikar, to je znana reč; ta pa, ki je z njima bil na Dunaju, se razklicevati daje za II. Cirila. Pustite nam lepo latinico! Nikarte prazne slame mlatiti! Upati je, da šolske poskušnje ostanejo le poskušnje. In Zupan sklepa svojo čerkarsko pravdo, o kateri stvari glej bolj na tanko Jezičnik IX—XI str. 32 itd., z naslednjimi besedami:

„Winden! Lasset euch das Alphabet Cicero's, Fenelon's, Milton's, Franklin's, Bodoni's nicht durch Schnörkel der Serbier entstellen. Diese sollen und wollen vorwärts, nicht wir zurück. Lasset nicht Unreifes mit Vollendetem paaren! Lieber das unnachahmlich Schöne des lateinischen Alphabetes unverfehrt beibehalten, als es barbarisiren, um es wieder barbarisiren zu müssen. Dieß würden Lateiner actum agere nennen, und Deutsche: leeres Stroh dreschen“.

Aetas animusque virilis
Commisisse cavet, quod mox mutare laboret.

Horatius.

a) V „Illyr. Bl.“ l. 1831 št. 2 nahaja se pesem: Njega Blagorodju g. **Vocher Gustavu** c. k. Polkovniku Krajnskiga Polka Princ Hohenslohe-Langenburg, Prijatlu Iliršine. V spomin večne zahvale o novimu leti 1831 vesela Krajna:

Slovenšino ljubi,
Kdor kolikej pozná;
Evropa izgledov
Obilno podá.

Talján Apendini
Dalmaštvo učí,
Francoski De-Maitre
Slavenit' velí.

Jel Gilford Britanec
Po Grecji trobit':
Brez Vindov besede
Ni Gerške isledit'!

Serbinstvo umelo
Nemškute užgat':
Aginico Gete
Hiti prestavljat'!

Ti tudi, glavica!
Za Ilirstvo goriš!
Z' očetovim glasam
V dom šotor premniš!

Bič, trinog deželam
Surovi sabljak:
Ljubiček narodov
Mož, Tebi enak!

Pol leta v Iblani,
Unameš Ti vse!
Naproti prijatlu
Polkovniku vre!

Lavdonovo srečo
Da Tebi naj Bog!
Varh Avstriji biti,
Strah vojskam okrog!

V št. 3 pa je pesem: **Sentimer Florijanu**, Ozdravniku, Krajncu iz Krajna, pokošenimu od kolere 1830 na Ruskim, v Moskvi.

(Kam Krajnic ne gré?)

Istina! ljudi pešico
Mati Karnija imá;
Vender najino zemljico
Zemlja kroginkrog pozná.

Lima hvali Malnarčiča;
Halersténija Kantón;
Černe učí Sokotoriča,
Baraga bo Vašington.

Sedemgrájani častijo
Turijaka slavni rod:
Rajgersfeldi še slovijo,
Kjer Londón skril Temse brod.

Šel v deželo je Rosisko
'Z Nakelga Gorénc Voglar;
Najditi glavo Higisko
Znade Peter, velik Car.

Katoličit Rosijake
K Papežu, zastonj, gredé,
'Z Rima obiskal rodjake,
V Krajnu imovit umre.

V tega Krajna stermovini
Sentimer se naš rodí;
V zlatonosni medicini
Van-Svitenija zmojstrí.

'Z Duneja na Sejno ide
Pofrancozeni Ilir,
Z pol milijona tujih pride
V Rosjo, svoje sreče vir.

Vidi v Moskvi Napoljona
Cesarijo pogoret'!
Sliši ujica Slavona,
Veseli se, razumet'. —

Tako nekđaj veselilo
Žiga Herberstenija;
Brati letopise bilo
Igra ušesu Ipavica.

Po Evropi oznanuje
Moskvičov pretekli čas,
Don, Kozake popisuje;
Svetu glasi Krajnce nas.

V Moskvi Florijan ostane,
 Poroči se z Ruskinjo;
 Hčire dve sti njima dane,
 Pozabiti moč ne bo.

Serčno brunniga očeta,
 Deda brunniga sinu;
 Živi, ti dušica sveta!
 V domovini pri Bogu!

V št. 4. nasvetuje neki V...K v sostavku: „Das Dorf Gottschach in Innerkrain“, naj se po talijanski in furlanski Gozza, kranjski Gočca ali Goče, nikar ne piše po nemški Gotsche, marveč po staronemški pravi razlagi iz Gott (Gottes) in Ach (Wasser) t. j. Gottes-Wasser, Götterquelle — naj se vradno ukaže zopet pisanje Gottschach. — Koj se v št. 6 oglasi nato dr. Zupan v naslednjem popravku:

Gočah, ein ächtteutsches Wort!

„Von unserš krainischen Timavus Einmündung in das Illyrische Meer, bis Odeffa am schwarzen, und Archangel am weißen Meere, und von Nova zemlja durch Sibirien nach Amerika's Küsten hinüber bedeutet goša, goča, gusca, gosčava, gošava, und noch vielfacher gemodelt, etwas Dichtes, z. B. Bodensaß, oder Dichtes, z. B. Gehölz, dergleichen bei dem obgenannten innerkrainischen Dorfe Gočah, oder Goče wirklich noch jezt St. Daniel zu, besteht, und bei seiner Ansiedelung viel ausgedehnter gedacht werden muß. Vom dichten Gehölze heißt auch bei Eisnern in Oberkrain ein schönes Thal Dražgoše, v Dražgošah, draga, Thal; goša, Didicht. Gočah ist handgreiflich so rein Slavisch, wie Bistrica, Hellbach; danica, Morgenstern; iskrica, Fünkchen, wie wohl alle diese Worte mit v voran mit ah sich schließen: v Bistricah, v danicah, v iskricach. Sollen etwa gar alle Dörfer in Krain, deren Namen sich im Krainisch-Teutschen auf ach endigen, Teutsche zu Gründern gehabt haben, wie dieß B . . . K. in Nr. 4 des dießjährigen illyrischen Blattes, ohne allen Erweis, zu behaupten sich getraute. B . . . K. würde wahrscheinlich sogar Hinah, das Wasserlose, dürre, Hine, Suhine, von suh, dürr, trocken vom teutschen Ach ableiten wollen, etwa so: hin ist das Wasser! Allein die Endsyllbe ah ist keine Stammsyllbe, sondern bezeichnet bloß die Antwort auf die Frage: wo? Nur die Unkunde des immer unentbehrlichen sich offenbarenden Slavismus macht aus Javorje Affriach, aus Selce Selzach, aus Mošne Mošchnach, aus Gorje Görjach, aus Duple Duplach, aus Goricah Görtschach, aus Cerkle Berklach, aus Koče Köttschach, aus Ravna Raunach, aus Goče Gotschach.“

V št. 7 biva: **Mnogoletje** peto od Ilirskih Slovincov o trinošedeseti obletnici rojstva našiga svitliga **Cesarja Franca I.** — na pr. z dvema pervima in zadnjima kiticama:

Strašno zavihrelo
 Serdito morjé,
 Do zvezd prigromelo,
 Pogoltnene blè!

Narodi šumijo
 Krog naših mejá,
 Oblaki temnijo
 Svetilo nebá itd.

Boj drugim pustite!

Nam poje Turín;

Sardinje, blogrite!

Zet Francov bo sin.

Bog nukov sinove

Ti daj doživet'!

Cesarstva polkove

'Z viharja otet'!

V št. 10 je priobčil Zupan: „**Vorzug des Krainischen vor dem Russischen und Serbischen** von den Russen und Serben selbst anerkannt“ — s Herderjevim geslom: Eines Volkes Ruhm hängt grossentheils an seiner Muttersprache: sie ist der Landesehre Fuhrwerk; über sie muss man schärfer halten, für ihre Reinigkeit mehr eifern, als für der zartesten Braut Ehre — kar se po slovensko glasi takole:

Podpisanemu je ob času vélicege vladarskega zбора v Ljubljani l. 1821 P. L. . . ., eden izmed najslavnejših kneževskih rodbin Ruskih, očital, da kranjščina je pokaženo slovansko narečje. V tako tanki reči, kakor Herder predej kaže, napaden, odgovorim sicer užaljenega serca, vendar z vso takemu napadniku spodobno spoštljivostjo: Dovolite mi, svetli knez! namesti odgovora postaviti nekoliko vprašanj! Ktero slovansko narečje je najčistejše? Kaj ne, da ono v Cirilovi prestavi svetega pisma? Knez: Noben Rus o tém ne dvomi. Jaz: To narečje se med ljudstvom v nobeni deželi več ne govori. Vprašanje je tedaj: Ktero sedanje narečje slovansko mora pripoznavati se za najmanj pokaženo? Kaj ne, da tisto, ktero je slovanščini svetega pisma najbliže? Knez: To se razumé samo po sebi. Jaz: No kako se po rusko reče krava? Knez: Korova. Jaz: In kako po slovanščini sv. pisma? Knez: Krava. Jaz: Po kranjsko tudi krava. Jaz: Kako se po rusko pravi mleko? Knez: Moloko. Jaz: In po slovanščini svetopisemski? Knez: Mleko. Jaz: Po kranjsko tudi mléko. Jaz: Kako pa glava po rusovsko? Knez: Golova. Pa v svetopisemski slovanščini? Knez: Glava. Jaz: Po kranjski tudi glava. Tako je bilo s konjem, po cirilsko in kranjsko konj, po rusko lošad; s psom, po cirilsko in kranjsko pes, po rusko sobaka. Knez je spoznal, da je kranjščina (t. j. novoslovenščina) slovanščini sv. pisma (t. j. staroslovenščini) bliža mimo rusovščine, in se je udal.

Kakor rusovski knez spomladi 1821, tako je jeseni 1820 pravično sodbo izgovoril Dimitar Krestić, serbski arhimandrit Fruškagorskega samostana Krušedola v Sirmiji med Karlovcí in Mitrovíco méneč se neki večer z menoj, kedar sem potoval v Beligrad ali prav za prav v Zemun, ker že nisem več utegnil celó v Beligrad. Arhimandrit: Kako se po kranjski reče „die Brücke“? Jaz: Most. Arhimandrit: Ne čuprija, kakor po serbski? Ali pa razumé kranjski kmet besedo most? Jaz: Vsak, čuprija pa nihče. Arhimandrit: Kako se pravi „der Nachbar“ po kranjski? Jaz: Sosed. Arhimandrit: Kaj ne komšija, kakor po serbski? Pa vé tudi kranjski kmet, kaj je sosed? Jaz: Vsak, komšija pa nihče. Arhimandrit: O vi srečni Kranjci! Pri vas tedaj vsak kmet in vsaka kmetica vé, kar pri nas samo nekteri učeni vedó, kolikor

namreč pri nas učeni biti morejo. — Tudi na Rusovskem pravijo slovanščini sv. pisma, ali — kar je eno — kranjščini (t. j. slovenščini) visoka slovanščina, učeni govor, vzvišana pisava.

Nate še kratkočasnico, ktera more vsakega vzobraženega tujca navdati s spoštovanjem do našega kranjskega jezika. Bilo je na Dunaju, kjer je ranjkemu Ricciju, pomožnemu ali malemu škofu Ljubljanskemu, slavni Italijan in cesarski dvorni pesnik Metastazio v neki imenitni družbi rekel: Čul sem tolikanj lepega o kranjskem jeziku, da bi rad slišal kako kranjsko pesem. Ricci mu zapoje neko Linhartovo. Metastazio posluša ves zamaknjen. Kedar Ricci izpoje, reče Metastazio: Noben glas vaše pesmice ni bil neprijeten mojim ušesom. Tako je Ricci sam pripovedoval meni, piše v „Illyr. Bl.“ l. 1831 S. t. j. dr. Zupan. (Gl. Novic. 1847 l. 5. 42; Jezičnik III, 16.)

Tako je ves vesel v št. 11 dal natisniti po francosko in po nemško: „Des Prinzen de Ligne Urtheil über Slaven und Slavismus“ (v Suite des lettres et pensées du Maréchal Prince de Ligne, Vienne, chez Schrämbel, 1818, p. 153, 154), kateri gledé na jezikoslovje hvali greščino pa ilirščino, češ, ta je najstarejša, ker najširnejša, in graja napačno pisavo „de la langue illyrienne = esclavonne; c' est slavon, et non pas esclavon“, češ, slava je „gloire, Ruhm“, in ne sme se obračati na „l' esclavage, Slaverie“. Kolika razlika, pravi naposled, in kako sem ponosen, da sem to pojasnil! — V št. 13 je tudi Zupan ves ponosen dal ponatisniti znano: „Herders Schilderung der Slavischen Völker in den Ideen zur Philosophie der Geschichte der Menschheit, aus Dobrowsky's Slavin. Prag 1808, bei Herrl. — V l. 13 pa preslavlja „O godu . . . Bar. Jožefa Kamila Šmidburga“ . . . vzlasti njegovo ljubezen do slovenščine — torej zopet bolj občne pomémbe — v pesmi naslednji:

Ljubi iskreno Te Drava,
Kjer si, ljubljeni Kamil!
Ljubi Blanca, ljubi Sava
Do Uskokovih stražil,

Clovčani tako sprejeli,
Tvojo si ljubav dobé;
Tebe Jazonci veséli
Takiga cenit' umé.

Lepiga izgled vedenja
Starišam Šmidburga dom;
Naših mater glagolenja
Brambo Tvojo hvalil bom.

Kdor moj kremel zaničuje,
Dedov, sester glas roti:
Zlo mi dušo prestreluje;
Narod moj zatret' želi.

Smo gotovi se učiti
Od zmodrenih glav okrog;
Al' slovenšino zgubiti
Je nas, bo nas varval Bog.

Tušjin koliko minulo
Iz med Karnije mejá!
Bo človeštvo se rasulo
Prej, ko naša reč nehá.

Nukov nuki od Kamila
Nukam radi porekó:
Ljuba krajnášina Mu bila;
O de več bi takih bló!

V št. 15 opisal je „Die acht glagolitischen Klöster im Königreiche Illyrien“, kjer pravi v začetku na pr.: „Unter die unbekanntesten Dinge der Welt gehört für die meisten, sogar slavischen Leser des illyrischen Blattes, selbst in Illyrien, die kleine, nach lateinischem Ritus katholische Kirche der Glagoliten in den Königreichen Illyrien, Croatien und Dalmatien; sie ist eine wahre terra incognita, wenn man die allernächsten Nachbarn und einige äußerst dünn gesäete Bohoriče, Trubar's, Valvazore, Dobrowsky's, Linharte, Vodnike, und Baron Sigmund Joise ausnimmt“. — Nato razlaguje, da se oni zvejo tako od glagoliti t. j. govoriti, ker v svojem domačem govoru smejo obhajati službo božjo. Vendar so ti glagoljaši za zapadnimi Evropejci tako zaostali v omiki, da po laških in madjarskih akademijah polatinčeni se sramujejo biti glagolitje, in da duhovske molitve in liturgijo sim ter tje obhajajo sicer po slovenski (slavisch), vendar ne več v težki glagolici, ampak po knjigah v latinico prepisanih.

Ko sem jeseni l. 1819 na tretjem svojem glagoliškem popotvanji, pripoveduje Zupan dalje, prišel v Vinodol k nekemu velečestitemu župniku ter sem ga zanimivo popraševal po glagolici, jel jo je grajati tako, da se mi je užalilo in nisem hotel ostati pri njem. Zapazivši mojo nevoljo in premislivši stvar sam pri sebi poprosi me odhajočega, naj mu ne zamerim, češ, da se hoče naučiti glagolice. Na Lošinjih, velikem in malem, potožilo mi je l. 1817 prosto ljudstvo, da je nekaj let prej umerli biskup Osorski R odpravil jim slovensko liturgijo ter ukazal latinsko. V biskupijah Modruški in Senjski dotlej še ni prišlo. Kar se ima v liturgiji peti in glasno čitati, to se slovenskemu narodu po slovensko poje in čita, druge molitve pop lahko bere po slovensko ali po latinsko; toliko prostost uživajo glagolitje! Do solz sem bil ginjen jeseni l. 1817 v nedeljo pri službi božji v Togunju, nekaj ur od Ogulina, ko je župnik Radočaj, o katerem mi je več sosedov njegovih pravilo, da je „Augustinus Croatiae“, svojim duhovnijanom zapél lepi pozdrav: Gospodin z vami! in so mu vsi po cerkvi, ne le strežnik, odpéli: i z duhom tvojim!

Največo hvalo zaslužijo v tem, da obhajajo Ilirom to narodno, iz Rima pospeševano liturgijo, redovniki sv. Frančiška ali Franjevci. Po primorskem poglavarstvu nahaja se še osem glagoliških samostanov (mostir), katerih nektere sem že po večkrat obiskal, in ktere naj tu opišem v abecednem redu. . . Knjižnic v njih nisem našel nobenih. Služebnik Missale, časlovec Brevier, trebnik Ritual, ispravnik za ispovidnici Directur für Beichtväter, molitve Juraničeve so njihova navadna glagoliška književnost.

1) Dubašnica Eichau, dub = dob Eiche; na otoku Kerku, Vegla, prav pri morju nasproti Reki, ktera se lepo vidi. 2) Glavotok, glava otoka, santa Maria da Capo, Cao, pri srednjih vratih, porta mezzana,

med Kerkom in Poresino. 3) Kerk, véliki grad in stolnica biskupova, ima dva samostana, glagoliški moški pa neki ženski, pravil se ne spominjam več. Nunam pravijo kaludre, kaludrice, po gerški kalogeri, gute Alte, po ruski in starokranjski (staroslovénski) menihine, monahine, toraj Mekine namesti Menihine, Múchendorf, pri Kamniku; na Ruskem tudi černice; odtod pregovor: Bjesi ne plačut, kogda černice skačut t. j. Besi ne plačejo, k' nune poskačejo: Die Dämonen weinen nicht, wenn die Nonnen tanzen. 4) Kosje lono, Amselbusen, talijansko Valle di Cassione, na majhnem hraščevem otoku, med mestom Kerkom pa Kanajtom, pristavo škofovo. Lono, čisto slovansko, v sv. pismu lono Avraamlje sinus Abrahae Schooss Abrahams. 5) Martinšica, Valle di S. Martino, Martinsthal, na Cresu (Čresu), med Ljubenico in Osorom, s prijazno, jako svetlo cerkvico. 6) Naresína, Narečina, na rečini t. j. mali reki, edin samostan na Lošnju, morebiti po prekopu ločen od Osora, ali od loš elend. 7) Porezina, Faresina, kakor narezin, na gornjem Cresu pri velikih vratih, porta grande, proti Istriji. Primeri na Kranjskem hrib Porezin, einzeln da stehend, med Bohinjem in Tolminom. 8) Vir, malo korakov to stran Osora, Osero.

V št. 16 je spisal „Erinnerungen aus Illyrien“, kjer terdi, da razun Italije je v našem cesarstvu gledé na starine, stare poslopja, razvaline, spominke — ni nobene dežele tolikanj znamenite, kakor je Ilirija na pr. Aemona, mirje, gradiše; Pulj; Oglej; Poreč, v cerkvi stara kerstilnica, pokorilnica za čvetero razrede nekdanjih očitnih spokornikov, jedilnica ali triclinium za agape itd. itd. —

Da jezik kranjski ali slovénski ni ubožen, marveč premožen, pokazal je nekterim poptujčenim davkarjem v l. 35, kjer je sostavil „Hundert Ausdrücke, die Verzehrungssteuer betreffend, auf Verlangen mehrerer dabei Angestellter, in's Krainische übersetzt von ** p ** t. j. Supan, na pr.: Abfindung pogodba, pobot; Aufficht paz, ozor; Aufwand trošik, potrata; Ausfunft uk, svèt; Billig prav za prav; Bürger grajàn, mesčan, deželàn; Buschenschank taberna o shodéh; Domaine lastina dežele; Einföhrung uklada v pivnico; Erlös uteržik; Ešwaare jestvina; Feilschaft prodája; Finanzverwaltung vardev dènarije; Gegenstand predmet, reč, stvar; Gemeinshaftlich općinsko, skup; Grundsatz pravilo; Gutsherr gosposka, lastnik; Handhabung vardev; Klassificiren zverstiti, v red postaviti; Kontrolle nasproten ozor; Kreditgeben zaupati, na brado dati; Kreditiv spričilo; Mauth mota, mito; Miethe najem; Mißhandeln gerdo ravnati; Mittelbar sredinsko, po komu drujmu; Periodisch od časa do časa; Realisiren dognati, spolniti; Rechtskräftig velavno po postavah; Regalien kraljeve pravice; Recurs prošnja, tožba do viši gosposke; Selbstständig sam za-se, svoboden; Strafe kazen, kara, pokora; Umfang ohvat, okolje, okrožje; Unabhàngig sam za-se, nepodružen; Un-

ternehmen lotiti se, prevzeti; Verhältniß okoljšina, memo; Verschleiß rasprodaja; Verzehrung užitik; — steuer užitija; — — artikel užitilo; Wiederholen ponoviti, povzěti, povtoriti; Wißentlich kar vem, vedoma; Zufall priključilo itd. itd. —

V št. 37 je kot učenik sv. pisma ali pravi pismar povedal v „Notiz“, da se izraz cholera dvakrat nahaja v njem, in sicer dvakrat s pravili in opomini k zmernemu in treznemu življenju, kar je res najboljši pripomoček proti tej kugi, t. j. v Sirahovih Bukvah (Ecclesiasticus XXXVII, 32—34; XXXI, 22. 23). V nemških meni znanih prestavah bere se „Grimmen im Leibe, Bauchgrimmen“, kar je tej bolezni lastno znamenje itd.

Iz spoštovanja vsled grozne učenosti zapel je v l. 35 „Dem Doctor und Professor Jakob Supan“ sloveči „Franz von Hermannsthal“ in v l. 42, 43, 46 oglasil se mu je dr. Jaka Zupan, kjer je iz unega nemških pesni „XII Gazel Prijatlu“ prevel Z. (t. j. Zupan). Ker kaj tacega dotlej v slovenskem slovstvu ni bilo, in je še sedaj premalo znano, naj se ponatisnejo najprej gazele izvirno nemške potlej pa za primero slovenske.

XII Ghaselen an einen Freund

von

Franz Hermann von Hermannsthal.

I.

Du schwörst, daß dir zur Qual der Occident ist,
Und deines Lebens Ziel der Orient ist.
Weltbürger, sprich, wie kommt's, daß Ziel des Lebens
Dir von der Welt ein winziges Segment ist?
Bist du ein Fisch, der in der Luft dahinstirbt,
Und dem nur Wasser Lebenselement ist?
Gehst du auf's Wirken aus, so mußt du wissen,
Daß dort, wie hier, dein Wirken nur Fragment ist.
Was uns beglückt, liegt einzig nur im Denken,
Daß ja vom Hier und Dort nicht dependent ist.
Nicht dadurch wird Arabien dich befried'gen,
Daß — seine Sonne etwas hehement ist.

XII Gazel Prijatlu

prevel

Dr. Jakob Zupan.

Ti bógmaš, de večer za té neslán je,
De tebi proti jutru kraj odbrán je.
Kosmopolit'! kakó, govori drugu,
Svetá drobtína majhina tvoji stan je!
Si riba mordè, v zraku koj mertvéna?
Potóka žlebik ribi svét volán je.
Ak misel tvoja delati široko,
Viš, rama tvoja letu, tamkej dlan je.

Kar te osreči, je edina misel,
Enako tu, no tam, steber močan je
Arabija ne bo te osrečila,
Tam sonca žarik zá-te presilan je.

2.

Zieh's dich so mächtig zu Moscheen hin,
Und nach der Perfer Kanapeen hin;
Fliehst du vom dichtbelaubten Eichenwald
In glutversengte Palmalleen hin;
Zieh's zur Dase dich in wüstem Sand
Von Wiese, Berg und Thal und Seen hin —
So gibst du für das Wasser auch den Wein,
Für starre Wirklichkeit Ideen hin;
So gibst du für des Demants kalten Brunk
Die Schönheit griechischer Cameen hin,
Und eines Göttertempels Herrlichkeit
Für seine leeren Propyläen hin.

Te vleče tak močno k mošejam tje,
In k Perzov kanapejam tje;
Proč od zelenolistjenih dobrav
Bežat' k sežganih palm alejam tje;
Od jezerov, planine, travnikov,
K oaz pešenim vleče žejam tje;
Si gotov dati vino za vodo,
Za šego ubežat' idejam tje;
Za blisk nečemernih demántov ti
Helenov kos uit' kamejam tje,
Iz tempelna prelepiga pihtét
K njegovim praznim propilejam tje.

3.

Sprich, findest du denn nur Chafelen schön?
Und reitet sich's nur auf Kameelen schön?
Scheint dir der Westen arm an Ton und Lied,
Und ist nur Persien im Erzählen schön?
Ist unsre Sitte plump, und lebt man nur
In des Khalifen reichen Sälen schön?
Schmäht die freien Frau'n, und scheinen dir
Nur die gefang'nen zum Erwählen schön?
Gibst du für Wüstenland den deutschen Hain,
Der dich begrüßt aus tausend Kehlen schön?
Wie herrlich glüh'n die Reben nicht am Stod!
Scheint dir ein Land, wo Trauben fehlen, schön?

Govori, mar le pev gazele lep?
Mar jezdic verh samé kamele lep?
Zahòd sladkosti glasov mar ne zna?
Le kremelj mar Perzjank dezele lep?
Mar šega naša gump? mar snaži le
Obnos kalifove kardele lep?
Huliti proste spruge! mar pogled
Samé zaperane Rahele lep?

Za vrelí pesik dati zelenjad?
 Ni log mar trope žvergolele lep?
 Berhkó na kolku loza dozori!
 Mar kraj, braneči moskatele, lep?

4.

Vögel treibt aus ihrem Nest die Sehnsucht,
 O, ich kenne, die dich preßt, die Sehnsucht!
 Warst im fernen Osten du geboren,
 Sicher trieb dich nach dem West die Sehnsucht.
 Schlaf verschlingt des Menschen halbes Leben,
 Und des Lebens andern Rest die Sehnsucht.
 Schatten hascht, und an Ruinen jubelt,
 Und in Träumen hat ihr Fest die Sehnsucht.
 Siehst du wo ein Auge heiter strahlen?
 Jedes Auge trübt und näßt die Sehnsucht.
 Nur die glücklich selber sich gefunden,
 Nur die Seligen verläßt die Sehnsucht.

Tičice spodila 'z gnezdov želja,
 O, znàn mi tiràn clovekov želja!
 Bil bi ti rodil se proti jutru,
 Gnala bi te v stran Algarbor želja;
 Spanje nam požre dni polovino,
 Drugo polovino žre dnov želja.
 Senc lovica, razvalin vesela,
 Sanjanih vesela tronov želja.
 Kjer oko ljudém se kolj jasnilo,
 Vsim solzenih bo vir virov želja
 Blagor srečnim, sebi zadovoljnim!
 Popusti srcé le ranjkov želja.

5.

Dich scheint zu verdrehen des Orients Reiz,
 Denn ich muß verschmähen des Orients Reiz.
 Dort blüht keine Rebe, dort schäumt kein Wein,
 Ist dran zu ersehen des Orients Reiz?
 Die Frau'n sind in Banden, die Lieb' ist's mit,
 Ist draus zu erspähen des Orients Reiz?
 Der Herrscher ist Herr, der Mann ist Knecht,
 Gibt dieß zu verstehen des Orients Reiz?
 Dieß löse mir, Freund, und dann loßt auch mich,
 Mich drin zu ergehen, des Orients Reiz.

Zmotila te, vidim, vostóka prelest,
 Gnusoba je meni vostóka prelest.
 Tam loza ne cvete, tam vin prepovd;
 Mar 's tega se vidi vostóka prelest?
 Sopruža v okóvih, ljubav ž-njo vred;
 Al' 's tega se kaže vostóka prelest?
 Silac tam gospód, korenjak hlapcón;
 Spricuje to mordè vostóka prelest?
 To reši, prijatelj! mi, potlej grém
 Uživat jez tudi vostoka prelest.

6.

Von Ost nach Westen zieht der Zweifler,
 Vom Süd zum Norden flieht der Zweifler.
 Vergebens sucht so hier als drüben
 Die Ruh' für sein Gemüth der Zweifler.
 Es weint, wo ernst der Winter starret,
 Und wo die Rose blüht, der Zweifler.
 Es stöhnt in dunkler Nächte Schauern,
 Und wo die Sonne glüht, der Zweifler.
 Es trauert in dem Reich der Gräber,
 Und wo das Leben sprüht, der Zweifler.
 Vergebens irrt von West nach Osten,
 Umsonst nach Nord und Süd der Zweifler.

Do večerà gré 'z jutra sumec,
 Do séverja gré 'z juga sumec.
 Zastonj tam iše, iše tukej
 Notrejnjiga pokoja sumec.
 Bo jokal, kjer skamnéla zima,
 Kjer cvetnik cvete, joka sumec.
 Izdihal bode v temni noči,
 O sonca zoru zdiha sumec:
 Zdihuje sred gomil grobiša,
 Zdihuje sred gostenja sumec.
 Zastonj do večerà gré 'z jutra,
 Zastonj do burje, juga sumec.

7.

Der junge Orient ist alt geworden,
 Sein heil'ger Feuerstrom ist kalt geworden.
 Der duft'ge Hain, von Nymphen voll und Göttern,
 Er ist ein einsam öder Wald geworden.
 Stumm ist der Sturm des Liebes, der vom Himmel
 In seinen Palmen einst gehalten, geworden.
 Zerschlagen ist von roher Faust die Laute,
 Denn Herr im Osten ist Gewalt geworden.
 Das rege Leben voller Blut' und Jugend
 Ist zur versteinerten Greisgestalt geworden.
 Entwürdigt ist der Mensch, der Sinn des Knechtes
 Ist sein entehrender Gehalt geworden.
 O, laß mich weinen, aus der schönen Jungfrau
 Ist eine grause Mumie bald geworden!

Mladost Azjank staruha je postala,
 Ognjena reka merzla je postala.
 Dišav dobrava, polna Vil, in Bógov
 Samótna pústoš gerda je postala.
 Groméla pesem kdej tam iz oblakov
 Med palme, dovna muta je postala.
 Razdrobil arfo topor je divjakov,
 Gospód vostóka sila je postala.
 Življenje živosreberno mladosti
 Ledénih sívk podoba je postala.
 Obresčastèn je človek; strah služanstva
 Ljudi lastnost nevrédna je postala.
 O, daj mi plakati lepó dívico!
 Prevréd negudna mumja je postala.

8.

Vom Osten ging des Geistes Lichtstrahl aus,
 Und durch der Erde weiten Prunksaal aus.
 Nun aber hüllt er sich in dunkle Nacht,
 Und gibt den ew'gen Schlaf als Labfal aus.
 Mit Mauern gürtet er sich ein und schreit
 Die Welt im Freien als ein Scheusal aus.
 Die kahne Niefenkraft der alten Zeit
 Ging in der Schlawheit dumpfes Trübsal aus,
 Des starken Adlers Flügel sind gelähmt,
 Des Auges Flamme losch in Mühsal aus.
 Suchst du des Orients alte Herrlichkeit,
 So grabst du ein verwittert Dentmal aus.
 Drum, ziehst du nach der Menschheit Wiege hin,
 So ziehst du auch nach ihrem Grabmal aus.

Od jutra prišlo duš vedrilo je,
 Vesólnó zemljo ozalilo je.
 Zavija se v temnoto jutro zdej,
 Noč večno pokoj prekerstilo je.
 Zidóve si pripaše krog in krog,
 Svet imenvalo prost gnušilo je,
 Moč velikansko smela starih dni
 Poglotnena v duhá gruzilo je.
 Postojn kerpljá perúta ohromí,
 Oči se plame v plač gasilo je.
 Ak' íšes jutra nekídadno čast,
 Starín skopávano trohnilo je.
 K zibéli šel človeškiga rodú
 Na človečije šel gomila je.

9.

Du magst in Hütten, magst in Pyramiden wohnen,
 In Wüsten, in dem Hain der Hesperiden wohnen;
 Du magst in stiller Klaus', in hehrem Göttertempel,
 Magst in dem Haus des Fluchs, gleich den Kiriden, wohnen;
 Du magst auf breitem Plan, vom Sturm der Welt umbrauset,
 Magst einsam auf den Höh'n, von ihr gemieden, wohnen —
 Es theilt dein Lager stets die Sehnsucht und die Sorge,
 Und nie wird in der Brust dir süßer Frieden wohnen.
 Drum, bis nicht stille steht das Herz, das allzu laute,
 Und wir in Grabes Schooß, von Wunsch geschieden, wohnen,
 Wähnt nicht, ihr Seufzenden, daß Ruhe wir erringen,
 Wenn wir an andrem Ort, als sonst, hiernieden wohnen.

Daj sreča ti v pirámidí, na tléh bivati,
 Naj dá v dobrávi, Hesperíd logéh bivati;
 Daj v tíhi sobi, daj v pojátine svitlosti,
 Enáko daj Atrídam v rót gradéh bivati;
 Daj ná široki ravni, sred svetá viharjov,
 Naj dá ti na samótnih gor verhéh bivati;
 Skerb, želja tvoje vedno spremla ti bivanje,
 Ni dano tebi pod mirú stropéh bivati.

De sè ne bode vstavilo sercé preglasno,
De v brezvošilnih jamemo grobèh bivati,
Ne mislite, zdihavci! hit' upokojeni,
Na svetu jeli v menjànih stranèh bivati.

10.

Gleich der Geliebten zieht dich an die Ferne,
Du suchst in verliebtem Rañn die Ferne.
Es loçt mit dunklem Blick aus dichtetm Schleier
Dich buhlend in verweg'nen Rañn die Ferne.
Mit Zauberliedern deinen trunf'nen Busen
Stürmt mit Sirenentüde dann die Ferne.
Es ruft in ihre Gräber und entsendet
Die Geister schmeichelnd dir heran die Ferne.
Wie Dirnen spröde, um sichrer zu verführen,
Umrauscht sich mit dem Ocean die Ferne.
Trau' nicht der Buhlerin, sie wird dich fliehen,
Nie wird dein Arm in Lieb' umfah'n die Ferne:
Bom Ofen östlich liegt ein anderer Ofen,
So loçt dich auf endlose Rañn die Ferne.

Kos ljubi, tebe mikala dalina,
Upaljniku prelesnica dalina,
'Z derznih oçi bludilniga popela,
Na barko tebi vablenka dalina.
V obrazu vertoglavija cepetec,
Lobudov pevsina dalina,
Te kliče v grobe, duhe prot' pošilja,
Takó se ti prilizova dalina.
Sirenski žredi mórja zapelivka
Okrognokrog pén-šumnasta dalina.
Ne upej klami! pobeži prej tabo,
Ni tvojsa drug objemanja dalina.
Od jutra k jutru vidim drugo jutro,
Klamila bo te vekoma dalina.

11.

Du hast die Sprache Cicero's studirt,
Homer's Gesang für ewig groß, studirt.
Drauf riß die Mode mächtig dich dahin,
Und eifrigt wurde der Franzos studirt.
„Petrarca! Dante! Tasso!“ klang's, es wird
Die Sprache Metastasio's studirt.
Shakspeare klingt besser im Original,
Dum wurde bald er selbst, statt Boß, studirt.
Matamen des Hariri wurden laut,
Gleich wird in seiner Sprache losstudirt.
Was hilst's, wenn du, statt deutsch, arabisch klagst?
Daß Fremde macht dein Klagen bloß studirt.

Ti kremlja Ciceronskiga se vèil,
Omera se prepetiga se vèil.
Po tém vabila šega močno te,
Si jaderno francoskiga se vèil.

„Petrarka! Dante! Taso!“ pravjo, si
 Besede Metastasija se včil,
 Šakespeare se bere 'z matice lepó!
 Šakepearara naglo samiga se včil.
 Harirove Makáme razglasé;
 Si Korancov nategama se včil.
 Po kaj! ak Nemeč Arábam ječís;
 Ječát si včeno 's tujiga se včil.

12.

Es forschen die Weisen, wer hemmt es?
 Die Zugvögel reisen, wer hemmt es?
 Es faßt der Magnet wie lebendig
 In Liebe das Eisen, wer hemmt es?
 Es donnern dahin die Gestirne
 In ew'gen Geleisen, wer hemmt es?
 Die Jugend bewegt sich in Flammen,
 Erlöschen den Greisen, wer hemmt es?
 Es freut sich der plumpe Geselle
 Bei Becher und Speisen, wer hemmt es?
 Den Dichter dünnt Adler und Taube
 Nur selig zu preisen, wer hemmt es?
 Der Frühling muß Blumen erziehen,
 Der Winter beeisen, wer hemmt es?
 Drum hab' ich nicht etwa geschrieben,
 Zu hemmen dein Reisen, wer hemmt es!
 Ruß Alles nach seiner Natur sich
 Nun einmal erweisen, wer hemmt es?

Zmodrijo se pravi, kdo vbrani?
 Preséljo žerjavi, kdo vbrani?
 Objemec magnet skoro čuten
 Železja ljubavi, kdo vbrani?
 Okoli derdrájo se zvezde
 Po večni postavi, kdo vbrani?
 Mladina je gibka, goreča,
 Merzlijo gerbávi, kdo vbrani?
 Dovólenj junák ne obdélan
 Pri miru, kurjavi, kdo vbrani?
 Le sreča postojne, goloba,
 Rojila bo pevcu po glavi, kdo vbrani?
 Spomlád poganjáti cvet more,
 Led zima pripravi, kdo vbrani?
 Prijatelj! ne pišem, se tvoji
 Uprét udaljávi; kdo vbrani?
 Vse more ravnati le vender
 Po svoji naravi, kdo vbrani?

V št. 50 jo je dr. Zupan zapel „Jega Milosti visoke časti vred-
 nimu Gospodu Gospodu Ravnika Mateju, Škofu Teržaške-Ko-
 perske Cerkve“ itd. na pr.:

Verhu Adrija likvajte

Koper, Opčina, Duin!

Oču takimu ploskajte

'Z mander, logov, bark, solin!

Mej sodniki rajni sije

Vam Potočnik patricjèn;

Bo mej Sigmonde škofije

Vaju Ravnika verstèn itd.

Dasiravno sem k slovesnemu obhajanju stoletnice tolikanj zaslužnega moža vzbujevaje opisal ob kratkem njegove zasluge v našem slovstvu (pr. Slovenec l. 1876 št. 89—91: Vladika Matej Ravnikar v slovstvu slovenskem); hočem vendar po tej pesmi o njem nekoliko še spregovoriti v opisovanji družega našega Mateja Ravnikarja Poženčana, prvemu vrednega naslednika v književnosti slovenski.

Zupan sam je čutil, da so vzlasti vezani spisi njegovi manj učenim težko uméti, torej je časih pojasnoval jih s potrebnimi razlagami in opombami, kar se storilo bode tudi na koncu pričujočih sestavkov. Vendar so grajali njegovo slovstveno delovanje nekteri skrivej nekteri javno, in nanj tudi méri v „Illyr. Bl.“ št. 53 spis: „Bildung der windischen Sprache“. V njem pisalec pravi, da se po jeziku vidi, kako visoko v omiki je kateri narod; da so v sedanjem veku živi jeziki, med njimi tudi slovanski, posebej slovénski ali vindiški po Kranjskem, Koroškem in Štajarskem, močno napredovali, jako se povzdignili. Bilo je pa res potreba. Da se je slovenščina znebila mnogih privzetih ptujk, morali so pisatelji sezati v starodavnost ter poiskati že skoro popolnoma pozabljenih besedí in izrazov. Mnogo več bi se še storilo, ko bi pisatelji delovali z zedinjenimi močmi, pa se ločijo v stranke in drug drugemu oporekajo. „Eben so ist zu bedauern, daß gelehrte Männer, die zur Bildung der windischen Sprache ungewöhulich viel beizutragen fähig sind, sich mit nichtsbedeutenden Kleinigkeiten, mit leeren selbst gebildeten Winden ganz unverständlichen Gedichtchen, lächerlichen Wortfängereien, und willkürlichen Erklärungen, die von Niemanden angenommen, wohl aber von Jedermann belacht werden, abgeben. Wenn solche in der windischen Sprache verfaßte, trotz aller Erklärungen für Jeden unverständliche Aufsätze öffentlich erscheinen, so werden sie mit Widerwillen angesehen, und die windische Sprache wird dann als eine wilde Sprache gescholten. Zu bedauern ist es auch, daß man, statt mit der Bildung der windischen Sprache vorwärts zu schreiten, nun einen argen Alphabetsstreit erhob, was den Anschein hat, als wolle man durch Einführung eines neuen Alphabetes das bis nun in der windischen Sprache mühsam Aufgebauete vorsätzlich niederreißen, und die windische Sprache in das Dunkel der Verwirrung begraben. Nicht vergessen sollen wir das bekannte Sprichwort: „Concordia res parvae crescunt.“

Winde.

b) Vsled dopisa v „Illyr. Bl.“ št. 53 in vsled mnogih družih očitanj ustmenih in pismenih je dr. Zupan v „Krajski Čbelici“ l. 1831, kjer se pervikrat bere Prešernova zabavljica „Nova pisarija“, zapel v duhu slovénske pa celó slovanske književne vzajemnosti pésem velike pomembe:

1. Krajnec dolžen hrovatenja.

Tine! meni se dozdeva,
Mika te rod hrovatit';
Gode, ropotá, veléva
Krajncu krajnsko govorit'.

Péter meni se dozduješ
Polž v lupino zakopán,
Krajnski glas koj hrovatuješ,
Ako nima tvoja stran.

Preudárite, Gorénci!
Šalobarde niste vi!
Kol'ko hranijo Dolénci
Vam hrovaških besedí!

Kaj še le Knežák, Planina,
Podnanosci, Lož, Tomín,
Cirknica, Ipavk dolina,
Materija, Kras, Berkín.

Nimajo nikjer Slovani
Prav slovénskiga glasú,
De ne imeli Ilirjani
Karnije Slovénk rodú.

Tréba strésene slediti
Po vaséh, veliko lét:
Vse mogoče nam dobiti,
Knjigam povsoditi spét.

Le kar Serbam pokvarili
Turki, Moskvičam Tatár,
Sisku Mažarji skalili,
Nad Bregano tuja stvar.

Bukve glagolic berimo!
Dédov krémlja bister vir!
Zraven krajnskih pošimo
Lép Cirilovi psaltír.

Vuka pésme pridenite,
Naj Dobrovski 'z rok ne gré,
Lindeta ne pozabite!
Vse djat' svóje Krajna smé.

Od Skiaptrov do Šamanov,
Od Kitaja do Udín,
Sodit' jezik Ilirjanov
Pétri! zlézite 'z lupín!

Na to poje šesto- in petomerjavec o solnčni in senčni strani: „Biti kaj tel bi volit'?" — Biti kaj ne bi hotél? — v življenji, kakor se presojuje strastno ali brez strasti, na pr.:

2. Tatlè po Pozidipu.

Biti kaj tel bi volit'?" ne nehá od pravdanja pravdar;
Bodi krotek, mirán, davil te lakomnik bo.

— — — — —
Léta mladine noré, koj prebrihtane hirati vidim —
Kamor pogledam okol', najdem obilno nadlóg.
Bolje bi bilo desétkrat devét pot in troje po trikrat
Nikdar ne biti rojèn, ali dan prvi umrét'!

3. Hvalè po Metrodoru.

Biti kaj bi ne hotél? podajála mi hvalo bo pravda:
Bodi krotek, mirán! blager perjatlu mirú!

— — — — —
Hvalimo lahko mladó kri, hvalimo tudi prilétno,
Mladá dajè pogúm, pamet priletna modrí.
Kamor pogledam okoli, dobrota nature obilna.
Bođem naj uno al to, mater nikol' ne rotím.

4. Tominski pastirji — 5. 'Z deža pod kap: „Peruanke kdej rodile, — Kar na zemljo se rodi, — Déte so ogovorile, — Mu je treba, de terpi itd.“

Za temi pesmami streljajo naslednje Zupanove: **Pšice**: 1. Dobrovski Kalistru, Bukvišarju v Ljubljani, od Pivke, jesen 1820 na Duneju. — 2. Noč ob moč. — 3. Govorunu. — 4. Kača rotena, gad prost. — 5. Černè dvorniku. — 6. Tepèna žena: „Nič nisim storila, — Peklenska pošast!“ — „Z tim ravno služila — Si leskovo mast.“ — 7. Lahi se radi slovené. — 8. Cojzova hiša krajnšini zatišje. — 9. Hrast posekan. — 10. Lesica volku.

Za „Pšicami“ opéva se: „**Desetka rodovine Baron-Galov**“, in sicer 1. Gal Ditrih, l. 1250. — 2. Gal Juri, 1300. — 3. Gal Andrej I., 1444. — 4. Gal Henrik, 1383, 1390: „Gal-Hajna, koplana — Dva védno slov'tà: — Ma ên'ga Ljubljana, — Podpeče ên'gà.“ — 5. Gal Andrej II., 1480. — 6. Gal Janez I., 1462. — 7. Gal Martin, 1529. — 8. Gal Janez II., 1552. — 9. Gal Leo, 1590. — 10. Gal Žiga, 1673: „Gal Žiga ne čerti — Knjig, dober, učen; — Sleparskimu kerti — Dan škodi rotèn.“ —

Str. 55—59 se ponaša: „**Krajnski Nestorček**“ po Dolničarju, in Predgovorček se glasi: „Nam Nestor slovini — Pergodeb verstó, — Iblanske latini — Dolničar lepó“. — 1. Avgust od Metljanov ranjen 32 let pred Kristusam. — 2. Puntrimskih soldatov v Iblani 16 let po Kristusu. — 3. Cesar Trajan verh gore Trajanske 102. — 4. Cesar Konstantin v Iblani 331. — 5. Svet Jerom rojen v Zdrenji sredi Istre 341. — 6. Cesar Teodoz prepodi Maksima od Emone 388. — 7. Atila Emono razvali 452: „Emone cvetilo — Nam Atila kralj, — Evrope strašilo, — Popalil, razdjal.“ — 8. Sora, boj na Sorškim polju 461. — 9. Narzes, cesar Justinianov vajvod, Iblano gradi 554. — 10. Samo, slovenski vajvod, umerl 662: „Bil Samo slovinski — Je vajvod močán, — Strah Franski, Turinski, — Široko slavan“. —

Str. 60 do 73 natiska II. se čitajo „**Serpske pokrajncene**“, ktere je dokaj dobro poslovenil ali pokrajncil dr. Jaka Zupan, in sicer: Serpska deklica. — Fant z dekletam. — Mlad vzel vdovo. — Rada pela bi, ne morem sama. — Ne gledaj me, bom naj majhina. — Fant kolne dekletovo mater. — Mož pijanec. — Dekle fanta zbira:

Sanje lom'jo, sanje trud'jo,
Sanj zaspal' ne morem!
Misleč, mene mati moja
Komu boče dala.
Ljuba hčer! vzami kozarja!
Dobro za-te boče.

Nečem, ljuba mat'! kozarja,
Ni to dobro za-me:
Gre kozar po skalovini,
Zna si vrat zlomit.

Ljuba hčer! vzami ovčarja!
Dobro za-te boče.

Nečem, ljuba mat'! ovčarja!
Ni to dobro za-me:

Gre ovčar u gojzd, planino,
Znade volk ga vjesti.

Ljuba hčer! vzami tergovca!
Dobro za-te bode.

Gre tergovec križem svéta,
Se domú ne verne.

Ljuba hčer! vzami krojača!
Dobro za-te bode.

Pri krojaču tanka igla,
Pa otroci gladni.

Sanje lom'jo, sanje trud'jo,
— — — — —

Hočem, ljuba mat'! ratarja,
Dobro za-me bode:

Ljuba hčer! vzami ratárja!
Dobro za-te bode.

Pri ratárju černá roka,
Pa pogača béla.

Mladeneč prosi Mater. — Časa ne zgubljati. — Utéha v spomini. — Slavec kregan. — Prirojena svoboda: „Berhko poje slaviček — U zelénim gojzdiku, — U zelenim gojzdiku, — Na pre-tanki vejici . . . (Iz hišice izpuščen): „Koj zapoje slaviček: — Teško ribi brez vodé! — Teško ribi brez vodé! — Slavčiku brez germiča.“ — Nar strašnejši zlo: „Sarojevo, kaj te potemnilo? — Ali, réva, si mar pogorela? — Ali te povodenj potopila? — Ali te je kuga pomorila? — Sarojevo tiho pregovarja: — Ako bila jest bi pogorela, — Bele dvore bi si ponovila; — Bila bi me voda potopila, — Bila bi mi ulice oprala. — Kuga me je révo pomorila! — Pomorila stare ino mlade, — Razločila drage ino ljube.“ — Molitev uslišana. — Deklica si umiva lice:

Déklica si lice umivala,
Umivaje lieu govorila:
Vém naj, lice! de te star bo kušnil,
Iti hótla bi v goró zeléno,
Ves bi pélin tamkeja pobrala,
Iz pelina bi vodó 'zcedila,
Vsako jutro se z vodó vmivala:
Kader star kušuje, bo mu grénko.
Vém naj, lice! de te mlad bo kušnil,
It' bi hótla, na cvetéci vertek,
Vse bi rože tamkeja pobrala,
Pa vodó iz rož bi izcedila,
Vsako jutro se z vodó vmivala,
Kader mlad kušuje, bo dišalo,
Naj diši mu! naj prijetno bode itd. —

c) V „Carinthia“ l. 1832 št. 9 je s pomenljivim letnico kažočim naslovom po slovénsko in némško zapel:

FranV GraLIV ILirIanoV
MnogoLetie PriDraVLianoV.

(Franz, dem Könige Illyria's

Wünscht der Drave Volk der Jahre viel.)

Od Matraja tje do Pole
Tebi god obhajamo:
Marki v hrib, otoke, dole
Tebe mnogoletijo.

Kak narodi ropotajo
Nam okoljnokolj mejá!
V eno mèr Dravljeni dajo
Mirniga primir duhá.

Kar nam kronike povejo,
Virni vajvodam, Bogú,
Od Rudólfidov pojejo:
»Ni dobrejiga rodú,

Ne med vodji Alemanov,
Ne med juga vladiki,
Ne med kralji Gal-Britanov,
Ne med jutra emiri.

Néhajte okrog valovi
Nemiriti Franov dom!
Med blagrenimi bregovi
Vedno tekla Drava bom.«

V št. 12 pa je spet po slovensko in nemško sestavil umetno vezilo:
O godi Jega Ekscelencije Gospoda Gospoda Baron **Jožef Kamilo Šmidburga**, dedniga Točaja Trierskiga, c. k. skrívniga Svetvavca, Poglavarja Kraljestva Ilirskiga, itd. itd. itd.

Dravljanam Savljani.

DraVI . sLoVINCI . saMI . LeI . pILI . LIV . saVI . Ioš . pIeIO.

Réke slovensko imé, derilo pomeni valóvo**V**:

Ali bi Gèrki, , Latín kaj boljga povedati znal**I**?

Vi, mi ljud ene kervi, široko rasjanih Slovenk tro**P**!

Ali mar bilbi Ljubélj ljubézni branilo sestram**A**?

Crajne, Karintje celé, Kamilo Ti Šmidburg! vezilni**C**.

Dáde Franc Tebe, Barón! edímit' sosedov dežel**E**:

Ej! ej! ljubimec obeh Točaj Tvoj predrimljanski Trie**R**!

Jožef Ilirji glavár, sin Čehije, slava Slovence**V**,

Sebi da v Kočni poslòp zidati obojim vabil**O**;

Ali ne bode takó Savljanov z Dravljani celjive**C**?

Vam poverniti željí, Celovčani! zlahtin ljubezi**N**:

Ali mar Krajna ne vé sprejéttja toljakajne lepote**E**?

V pervo k Vam z dal' posláu, tuj, bil je koj sredi prijatlo**V**.

Enkrat Vas vidim, sercé Vas moje se precej ovil**O**.

Duh Vaš krotak, ljudomil, komú se ne bode prikupi**L**?

Nekdej bil je Korotán Vajvodski raširjen celé le**S**.

Ondi Karnersko morje kerstili krog Istre, krog Rék**E**.

Ljuba Ljubljana sloví, kar Marku Beneški lev neha**L**.

Ena zdej mati Krajnc, Ziljank, oh! razdruženih dolg**O**.

Sežimo, bratje! v roké si! bode naj zavét naš večí**N**.

Lave, Kerk naju vodé zedinjene zopet, ko najpre**D**.

Obedveh primik slovén iz desčikov naših besede**E**.

Vindam je lava mostik, so kerki ikriša potoko**V**.

Eniga bili kardél smo Svete — Gospejuiga stol**A**.

Naši tam vodja dobé sred polja, sred Vaših očako**V**.

Genit' kdo more dovolj starine toljkajno pomenA?
 Oh! oh! unuke budi, ak našim podobin ded viteS!
 Vidi rad Emin obraz rod vedno pokorin, Bog! tehI:
 Rad Valvazorja spomin ponavlja rod gorejne DravE:
 Ega dni naš bil patrón Vaš nikdar pozabljeni UngnaD.
 Cadar bo Jožef Barón Kamslo, Ilirje dobrotniC,
 Abram v loni sedèl, s Karintijo bode še KrajnaA
 Péla za-Nj hvalo Bogú, unukam unukovih 'nukoV!
 Ie li, vsim gotov služit', ražalil, Ilirci! Vas, kogA?
 Vekome rod naj cvedè Šmidburgov, Jehova lét vladaR!
 ObLagroVAtI . poVsoD . Cjer . bVde . V ostroVIV CoLj, naroD!

Zur Geburtsfeier

Sr. Excellenz des Herrn Herrn **Joseph Camillo** Freiherrn von
Schmidburg, Erbschenk's von Trier, k. k. geheimen Rath's, Gouverneurs des
 Königreich's Illyrien, zc. zc. zc.

Den Dravern die Saver.

Drave's Raß tranfen eh'dem nur Slaven, dich, Sava! stets wehrend.
 Slavisch bist, Drave! benennt du, Strömung ist deine Bedeutung:
 Könnte dich wohl der Hellen, der Römer genügender deuten?
 Draver sind eines Geschlechts mit Savern so zahlreicher Slaven!
 Sollte des Loibels Aufwurf die Schwestern einander entfremden?
 Craina's, Carinthia's Band bist, Schmidburg Baron, Du! geworden.
 Vater Franz einet durch Dich zwei Länder verbrüderter Nachbarn.
 Ja! ja! in beiden beliebt ist, Trier! dein erblicher Mundschent!
 Joseph, Illyria's Chef, Sohn Tschechia's, Ehre der Slaven.
 Kotschna erbaut Er ein Haus zu laden hin Kärntner und Krainer.
 Wird Er nicht heilend hiedurch so Sava's als Drava's Anwohnern?
 Liebe erwidern will Er, der Edle Dir, Stadt an der Glina!
 Wohl ist's der Craina bewußt, wie schön du Camillo empfangen,
 Fernher nach Kärnten gesandt, hast Du Jhn bewillkommt so freundlich!
 Klagenfurt! einmal geseh'n, lieb hast Du gewonnen mich ewig!
 Dein zuvorkommend Gemüth, wen sollte es wohl nicht entzücken?
 Einst ging des Kärntner's Gebiet weit über die Gränzen Aemona's.
 Istria's Meer gegen Terfat hat's damal Carnero benennet.
 Laibach, das liebe, erbliht, seit, Marco! dein Löwe nicht herrschet,
 Kärnten, Krain, lange getrennt, sind brüderlich wieder vereint.
 Reichen einander die Hand wir, ewiges Bündniß zu schließen.
 Beide Gurkflüsse, Lavant sind wieder in Einem Gebiete.
 Allen den dreien befohl der Slavenruf also zu heißen.
Sava heißt slavisch der Steg, **Kerl** Flüsse voll Roggen der Quäcker.
 Beide gehörten wir an dem fürstlichen Stuhle der Solva!
 Herzogen huldigten dort Krains Väter inmitten der Deinen.
 Schätzen wer kann es genug dieß Denkmal der windischen Vorzeit,
 Wärrt es der Enkel Gebüt nicht, denken an wädere Ahnen!
 Gerne seh'n Gemma's Gemäld Illyria's fromme Bewohner:
 Valvasor's Namen vergießt der obern Drave Land niemals:

Euer Hans Ungnad Baron war unserer Trüber Mäceas.
 Schmidburg Josephus Camill, Illiricum's Du Evergete!
 Werde spät, spät uns entrückt! Die Craina, Carinthia werden
 Lehren der Enkel Gefolg', wie beide Du zärtlich behandelst,
 Allen zu dienen bereit, gen Jedermann holden Benehmens.
 Schmidburg's Stamm lösch' nie aus! Gott! unserer Schicksale Lenker!
 Wo Du auch Des'treich beglückst, wird unser Dank, Schmidburg! Dir folgen.

a) V „Illir. Bl.“ l. 1832 str. 4 nahaja se naslednji dovtipni prevod:

Slovincu željnemu brati

moje

pesmi pod imenam:

Kita cvetja razniga.

O de znal bi te v čebelo prestvariti!
 De bi 'z cvetja vsakiga mōd mogel piti;
 O de bi nikolj ne bil ne pajk, ne kača!
 Spaki cvetje nar se slaji v strup obrača:
 Pustil bi na kito mojo ti letēti,
 Pustil bi se naserkljat' na vsakim cvēti.
 Kdor bo kolj enakih misel, pridobiva
 Si pōvsod sirup medeniga izliva.
 Ali ako bil bi kača sam na sebi,
 Ako dano bit' mi ni premenic tebi,
 Prosim te na kito ne hodit': ni zate;
 Vam cvedē, vam obrodi, čebele! nate!

Pel

pred sto letmi po dalmaško

Ivan Ivanišević,

plemenitnik, obojih jur doktor, korar, teolog,
 trikrat vikar-general itd.

Pokrajučil Pr. — n.

Mnogi so čestitali Prešernu, češ, on je dal ta krasni prevod na svetlo; ali — v št. 2, kjer je natisnjena njegova Romanca z ženskimi asonancami („Klel učenc filosofije — Pust na pepelnično jutro“ itd.) s podpisom Dr. Pr., v posebni opombi pravi Prešern: »Da dem Verfasser der gegenwärtigen Scherzromauze mehrere Lobsprüche wegen der im letzten illyr. Blatte vorkommenden trefflichen krainischen Uebersetzung eines dalmatinischen Gedichtes zu Theil geworden sind, solche ihm aber nicht gebühren, so findet er sich veranlasst, die Leser dieses auf die Verschiedenheit der beiderseitigen Namensschiffen aufmerksam zu machen.« —

Koj v št. 3 da nato Zupan — tedaj že v pravdi — na svetlo pesmico z naslovom:

Modrica.

Krajnci! lepiga pišite
 Dostí, kratko pa polnó;
 Oporéki ne umolknite!
 Zbrihtana hvalila bo.

Pesmic radi se učejo:
 Hrani majhine spomín;
 Koljko ih zbere Odisejo?
 Ali tebe, velik Plin?

Pravd za čerko vam ne branim:
Um obojim prevedré;
Srejn miru nikolj ne ranim,
Ako pravd ne bizanté.

Erläuterungen.

1. Modrica, Muze. 2. Oporéka, Widerspruch. 3. Odiseja, Homers Gebicht von Wylfess Reifen und Schicksalen. 4. Plin, Plinius der Aeltere, der Naturgeschichtschreiber. 5. Čerka, Buchstabe. 6. Srejna, Gemeinde. 7. Bizantiti, byzantinisch behandeln, auferhalb der Schule wichtig machen.

V „Illyr. Bl.“ str. 12 oméni nekdo, da so v Remih bile posebne bukve slovanske, na ktere so prisegovali kralji francoski. Francozom so bile neznane, in v Parizu se med kineškimi listinami nahajajo tudi glagoliški pisane slovanske. Morða je oni evangelij pridobil bil že Karel Veliki od Čehov ali severnih Vendov t. j. Lužiških Slovanov. — Nato se oglasi dr. Zupan v l. 5 str. 19 v spisku: „Ueber das slavische Evangelium zu Rheims“, kjer terdi, da je omenjena knjiga prišla na Francosko med l. 1250—1270. svetemu Ludviku v dar od serbske kraljice Helene, kateri je bil soprug veliki kralj, Uroš Dragoslav, Nemanič V. (od l. 1237 do 1272; cf. Kopitar. Slavisch. Bibl. I. str. 83; Metelko. Jezičn. XI. str. 118—120 i. t. d.). Ker je bila Helena vdana cerkvi latinski, lahko da so jej dali spisati spominek poleg Cirilice tudi v Glagolici, v kateri so od l. 1248 katoliški Dalmatinci in Bošnjaci zopet smeli obhajati liturgijo. Uroš, pravi Zupan v opombici, to je gerški Kosmas, ures Schmuck, urešiti schmücken; Dragoslav, komur draga je slava; Nemanja zval se je Štefan, začetnik Nemaničev (ime po Metliškem navadno), češ, da ni ne manji v oblasti mimo prednikov i. t. d. —

V št. 10 priobči prof. Seidl v Celju cesarju letopisno čestitko latinsko; a v št. 10 sestavi prof. Zupan koj naslednjo slovensko pa latinsko (in to v Bohoričici):

FranzV. perVIMV
fhtérDefet. Let. CraLV
sVéfta CraIna Vhè.
V' Iblani. S.

FranCIsCo. l. aVgVsto
qVaDragesIMo. regnl. Vere
Carnlae. pla. oVatlo.
Aemonae. S.

V št. 11 je zapel jo spet „lega. eXeLenCIJI. baronV. loshe. Ca.
fbMIDbVrg. VesILO“:

Od Juvavje do Metlike
Se blagrè o Jožefu:
Nemci, Vindi brez razlike,
Vredni, ljubi Šmidburgu.

Tebe kosmopolituje
Duh visoki Herderja,
Vindov sercu prikupuje
Narod Grima, Honthejma.

Vidil prej ljud Korotana
Tebe, jel ljubiti prej:

Ladana krotkó Ljubljana
Menj ljubila Tebe nej.

Voši Krim Celoven biti
Dalje raka Tvojih det;
Ve, ljubáv si tel verniti,
V' prvo tak lepó sprejet.

Savi Tebe pobratila
Laše, Čeh ljudmil Barón!
Krajna vekome slavila
Bo Te, krajašine patrón!

Bojo Tebi naj enaki
Sprug, rodítel, poglavár,
Zagrajen bi svét napaki
Spet bil čednosti altár:

Spet veseli bi življenja
Uživali mirno slast:

Brez ropota, brez kesnenja
Radi bogali oblast.

Mnogo, mnogo let ohráni
Te človestvu Gospod Bog!
Po Kamilu rasprostráni
Imovitje, réd okrog!

Erläuterungen.

1. Juvavje, Salzburgerisch. 2. Blagriti, glücklich preisen. 3. Razlika, Unterschied. 4. Kosmopolitovati, zum Weltbürger bilden. 5. Herder, der in seinen Ideen zur Philosophie der Geschichte der Menschheit die eines Kosmopoliten würdige Schilderung der Slaven lieferte. 6. Grimm, der eifrige Slavist zu Göttingen. 7. Honthheim, der berühmte (?) Weibschaf zu Trier. 8. Korotán, Kärnten. 9. Ladana, regiert. 10. Krim, Berg bei Laibach, statt Krain. 11. Raka dét, Grufst für Kinder. 12. ljubav, ljubezen, Liebe. 13. Labe, Elbe. 14. Čeh, Böhme. 15. Ljudmil, Philantrop. 16. Sprug, Gemal. 17. Rodítel, Vater, Erzeuger. 18. Slast, Lame. 19. Kesnenje, Zaudern. 20. Oblast, Macht, Machthaber. 21. Mnog, viel. 22. Kamil, nach Jestsus: ingenuus, freigebohren; aus welcher Sprache wohl? nicht etwa aus der slavischen? im Slavischen bedeutet smil, smel, kühn, frei; smóti, dürfen, wagen. S wurde in ca verwandelt, wie in calamus aus der slavischen slama, Stroh, Rohr. Nach Graf Siford und Prinz de Siane kann man weder das Lateinische noch das Griechische ohne die slavische Sprache ergründen. Welche Aufforderung, dieses ausgetretete und allerälteste Idiom auf Gotteserboden zu studieren, wenn man ein Freund des erschöpfenden Wissens ist! 23. Rasprostraniti, erweitern. 24. Imovitje, Wohlstand, Wohlhabenheit. 25. Red, Ordnung. Z.

Ravno ta list pinese izverstno priklado: „500 slovénskih pregovorov“, izmed kterih naj se znamenitnejši nekaj po pomenu nekaj po obliki ponatisnejo tu naslednji:

1. Ak družina ne bode besna, toff, — Gostém ne bode hiša tesna. 6. Ako ti dobro na skali, pomikni se gori! 9. Bes, Dámon, te lopi! 10. Bes te plentaj! nehme gefangen. 11. Bil bi hleb, zobjé se dobé. 12. Blagodat, Segen, božja pada za zemljo. 15. Blagor meni! glejte kuma, Gvatter, — Meni bode dal dva ujma, Mühlergebüh. 16. Blagor meni! glejte kuma! — Meni bo sòmlel brez ujma. 18. Bob cvote, gospodarja pes ne zná. 21. Bodi v družbi, bodi sam, — Bodi sramniga te sram! 23. Bog edin, prijatlov skedin. 24. Bog ljubi trojico. 25. Bog ne zedíni Vlahov! Turška molitev. 26. Bog oblačf, Bog prevedrí. 35. Bolji danes kos, kakor jutri gos. 37. Bolji dober beg od boja slabiga. 43. Brez denarja do solarja, brez solf domú. 45. Brez gnojá ni prosá. 48. Brez potú ni medú. 53. De se človek dima ne nadimi, — Ognja se ne bo nagrel. 59. Dobrimu vinu vehe ni treba. 60. Dobro blagó se hvali samó. 63. Dokljer prutje mladó, viti lahkó. 65. Dolga ljubezin gotova bolezin. 68. Dosti prijatlov, dokljer jedó. 72. Družici družica, lisici lisica. 74. Dva loša, cfende, izbila Miloša, Šerfuleš. 75. Dvoje psov na kost enó — Koljeta se mej sebó. 77. Ena domovina, ena gospodina. 78. Ena glava srejn postava. 82. Enkrat z' kopó, enkrat z' goló. 88. Glas rase gredé. 93. Gospodina tri vogale podpira. 95. Gré skoz lés, ne vidi drevés. 97. Hleb za treham ne hodi. 99. Hribe hvali, v' dol se vali.

102. Iz pevnice v' pivnico, Čhor, Šeller. 106. Jalovi, gest, kozi mleko spiti. 107. Jest z okam, Auge, on skokam. 110. Kadar zlató govori, —

Vsaka beseda slabí. 111. Kader vse krave bezlajo, še keba. 119. Kakor ogovor, tako odgovor. 125. Kar, božji dar. 126. Kar kolj od ložè, je bolj od vodè. 130. Kar omili, lieb wirb, ne omerzne, efeit. 132. Kar se ne storí, — Se ne razglasí. 133. Kar se odloží, — Se ne opustí. 136. Kar se rodi, smerti zori. 139. Kar te ne peče, ne gasí. 143. Kdor denarje ima, — Lohka moško ravna. 148. Kdor jezik ima, v Rim zná. 150. Kdor maže, mu kaže. 151. Kdor mater ne boga, — Ga tepe nadloga. 155. Kdor po veliko pije, — Prenaglo spiye. 159. Kdor za pečjo ni bil, ne hodi drugih za peč iskat. 161. Kdor se enkrat zlagá, — Se mu več vera ne dá. 162. Kdor se enkrat venča, traut, — On se ne razvenča. 163. Kdor se kuja, mu je huja. 167. Kdor skusi, zna druge učiti. 177. Kjer te ne serbi, ne praskaj. 179. Kobila rita ovsa sita. 181. Kodar sonce teče, kruh se peče. 183. Kogar piči kača, — Se bojí martinca. 189. Kopito po nogi! — Ne nog po kopiti! 192. Krajc skri! kožel pokaži! 193. Kratka večerja, dolgo življenje. 196. Kravi tele ne smerdi. 197. Kri ni voda. 199. Kropiva ne pezebe.

200. Krotkih ovac mnogo v hlevac. 201. Kruh, sol jej! pravico govorí. 205. Lačen dober kuhar. 207. Lenart Mihav stergan rokav. 208. Lenka za Lenarti brenka. 213. Letal visoko, padel globoko. 215. Lisica potuhe svaríca. 222. Majhin sim tičik, tode slavičik. 225. Mala tica prepelica, — Tode vpeha konja in junaka. 226. Martin v Zagrob, Martin iz Zagroba. 227. Mati kregaje hči nevesto svari. 229. Mej dobrimi sosedi — Dobro živeti, dobro umreti. 234. Mi od volká, on primahá. 236. Mlad mesec ne sveti vso noč. 239. Mnogo hertov zajčja smert. 243. Može! možé! ne najdeniš! 246. Mošnja zGINE, mož mine. 249. Na božjo pot, Bogú na pot. 250. Na lice priljudin, — Na robe ostudin. 251. Na serci treznih, — Ne jeziki pjaníh. 252. Na sonci toplo, — Sinu pri materi dobro. 254. Na volka kričé, — Lisico redé. 258. Ne hodi k vajvodi z enim nosam! Pojdi k njemu s prinosam! 260. Ne stoji na zemlji dom, — Stoji na ženi. 262. Ni vsakimu verjeti, — Kripčeji dvor zapreti. 263. Ni prav, de medved kravo sne; — Ne prav, de krava v goro gré. 269. Odkladki odpadki. 271. Od leče klepeče. 275. Od soká trebuch klempá. 276. Od vola uči se orati volè. 282. Ozunej diší, oznotrej smerdí. 285. Oči slepi. 289. Pava lepša perje, ženo mož. 298. Petica moží.

300. Pevci pivci. 302. Pijanca se senéni voz ogne. 303. Pi! tode uma ne zapí! 311. Pot leden častí — Hitro zvodení. 316. Posel osel. 317. Pozni otroci gotove sirote. 318. Po mestih ljudjé — Besede cukré. 320. Povernil mi bo, — Ko vrabic prosó. 326. Pravic veliko, pravice malo. 327. Prav reci, pa teci. 328. Prebirač najde otirač. 330. Prevel, überfañren, bi ga žejniga preko vodé. 332. Primaš! derži, kar imaš! 335. Raji junaško umreti, — Kakor babinsko živeti. 336. Rak zajca lovi. 337. Razvaline življenja novine. 339. Reží se kotel loncu. 341. Ribó plavati učíš. 343. Zakon brez otrok brez sonca dan. 344. Sam za-sé, ko prasé.

348. Zarečeniga kruha veliko se sné. 349. Za to kovač kleše imá, de z golo ne prime. 353. Začetik unetik. 360. Se nosi ko serna, — Pa nima ne zerna. 361. Sercé veselo kodelo prelo. 362. Zèt zna vzèt', ne dat'. 365. Ženi se bližje, ko moreš, — Botri se dalje, ko moreš. 366. Ženi sine, kadar hočeš, — Ženi hčire, kader moreš. 368. Še pes na spolovini cerkne rad. 371. Žganci streho deró, — Štruklji po sveti ženó. 373. Živi prosto, doživiš let sto. 374. Življenje žuljenje. 380. Silni premožni, zviti ubožni. 382. Sin moj, um svoj. 384. Siti miši moka greni. 392. Zla kočá tèmniča. 395. Smert zastonj. 396. Z mladí se ternj ojstri. 397. Snočnje vodé ne izljí, — Dokljer donašnje še ní. 398. Sonce prigréva, bo dež.

400. Sova skola ne zléže. 407. Star dvakrat otrok. 408. Stariga kozla rogoví kripčeji. 414. Stiskana jače, — Višejí skače (voda). 415. Stojéč malin, molčeč jezik, ne hasnita nič. 419. Zunej lepota, znotrej praznota. 420. Suhi panjovi lahko gnetilo. 424. Taka se godí, de ga vsaka ne dobí; — Pa se tudi taka piše, de ga vsaka si ne iše. 426. Tatiče obešajo, tatove ispušajo. 427. Terma kerma. 429. Ti gospod! jes gospod! hlapec kdo? 430. Tiha voda brege bere. 435. Toplo, pa ne, ko leto; — Dobra, pa ne, ko mati. 439. Tri dni mele, pol drug dan pojé. 442. Tudi modri možjé v časi grešé. 444. Tudi štete ovce volk pojé. 445. Tuli z volkulé, — Kruli z basulo. 446. Ubožen kardelj, — 'Ma vsega dovelj. 448. Uboštvo kruši moštvo. 449. Uma mnogo, dnarjov nič. 450. Um za morjam, smert za vratam. 452. Veleva, kdor more, — Uboga, kdor mora. 454. Veliko še imajo ljudjé, le dosti nikolj. 455. Vesélo sercé pol zdravja. 456. Vid hromih ljudi — Hrometi učí. 457. Vidila konja kovati uzdignila žaba nogó. 458. Vínce kisélo serce vesélo. 459. V nebó ni lahkó. 460. V nebó ni perut, na zemljo pot blizo. 462. Volk te česni. 465. Vreme nosi breme. 466. Vsaka krava svoje tele liže. 469. Vsake sanje pol resnice. 471. Vsaki pravi: daj! daj! daj! nobeniga ni, de bi rekel: na! na! na! 474. Vsak svoje sreče kovač. 476. Vzemi ženico sebi verstnico. 477. V šolo hoditi muke prebiti. 481. Vsi smo, de se vsmili Bogú. 482. V sredi v zlati skljudi. 483. Včera skrito, — Dnes očito. 484. Čemu slepcu zercalo? Spiegel. 485. Če ne moreš pomagati, saj ne odmaguj! 487. Česar Ivče se navadi, — Se Ivanic ne odvadi. 489. Česar se Anžik učí, — Anže storí. 490. Česar v glavi ni, peta namestí. 491. Če več bab okoli otroka hodi, bolj je kilov. 492. Černa dobriga zerna. 494. Čič ni nič, delovic kruhovic. 495. Človek ni človek — Dokljer ga žena ne kersti. 496. Človek človeku Bog. 498. Človek človeku vrag. 499. Ciganka nima obraza, — Tode polno torbo. 500. Ciganka rodila je tebe lepó, — Možiti se bode za tebe lahko!

Dodade

Ilirskimu Listu Ljubljanskih novic 17. d. Sušca 1832.

V „Illyr. Bl.“ št. 13. nahaja se spisek Zupanov: „Beitrag zur Kunde berühmter Krainer“, kjer se (po Engelberti Klüpfel Necrologium. Friburgi. 1809) opisuje **Georg Carl Staravasnig** (Staravasnik t. j. Altdorfer), kateri je roj. v Kamniku l. 1748 postal na Dunaju doktor in l. 1774 profesor zdravilstva na vseučilišču v Freiburgu, kjer je obče spoštovan in ljubljen umerl l. 1792 in so mu pristojen spominek postavili prijatli.

L. 16. prinese njegov

Vskérs.

Odáma dobriga ustvári,
Dodá mu sprugo vsmilen Bog;
Hudóba koj obá pokvári,
Zemljé kraljica krog in krog.

Zastonj topé ljudi valóvi,
Rešili sam pravičnih brod:
Množili zopet se rodovi,
Rodé porédni spačen rod.

Stvari, gerdóbe omolili,
Zablživši stvarnika Bogá:
Zastonj prerokí krivavili;
Neboljšan Izrael nehá!

Kadilo trinogam kadijo
Egipet, Babel, Rim, Aten:
Stezo prirode popustijo
Mozakov slasti, slasti žen!

Bog, svet reven k' serci ide,
Pogleda ljubiga sinu:
Sin po divici 'z neba pride,
Zveličer Evniga rodú.

Svet⁴ naróde soedíni,
Pregreh tiranstvo ukroti:
Strah smerti mej neverne zgini!
Kristjan se vskérsa veseli!

Izjasnila.

1. Vskérs: vstaja od smerti. 2. Spruga: žena, zakonska. 3. Pokvari: pohábi, popači. 4. Brod: barka. 5. Priroda: natura. 6. Slast: razujzdanje, scer veselje, sladost, sladkóst.

Pesem: „Juga, severja vezilo — Bla si vedno Krajna mat! i. t. d. (gl. str. 11), katero je bil zložil že l. 1830 Francu I. in Karolini o petem prihodu v Ilirijo, dal je posebej natisniti tudi o njunem šestem prihodu l. 1832, in z dvojno cesarsko pesmijo v nemški besedi vred priobčil je še naslednjo na pr. v prvem in zadnjem odstavku:

Francu I. Titu svojimu
hvaležna Emona.

Kdo more íšteti
Očetne dari?

Kdo vredno zapeti,
Kaj meni deli? i. t. d.

Še Tita Rimljan:
Dohvalil ni svet;

O srečna Iblana!
Tit vlada me spet.

Ilirski List k št. 21 v prikladi prinese v slovenski in nemški besedi tole:

O svitliga cesarja **Franca Perviga** prihodi v Iblano l. 1832:

Ljubil, ljubil ljud Ljubljane,
Dobrodelni Varh Ti moj!
Rodu Rudolfa udane:
Ni koril arhiv me Tvoj.

Ne o bojih Otomanih,
Ne o dobi Trubarja,
Ne o dnech Bernadotanih,
Ne o tednih Evgena.

Gledala derhal Plavinov
Me po Tebi hrepenet':
Gledal letu dvor Nevljinov
Hvalo, vero mojih det.

Karel dedov tovarišo
Do Petuja, premeni
V terg do v Japon, do v Bahijo:
Kralj Ilirjo v prvo Ti

Vidil, ginjen koj me branil,
Uk vindije mi dodal:
Laterman-Kamile hranil,
Gline, Lave brod pridjal:

Ti banatil mi pontine;
Pridi gledat njive, Rim!
Derdru kol bobné rupine:
Kaj klobuk ti gine, Krim?

„Prulam gologlav bit' volim,
V pili moj budí me Tit:
Neprenehom Jova molim
Tita dolgo mi darit'!“

Erläuterungen.

1. Ljud, ljudstvo, Gemeinde. 2. Koril, getadelt. 3. Doba, Zeitalter. 4. Bernadotan, Bernadottisch. 5. Evgen, Vicekönig von Italien. 6. Plavin, Blauer, Franzose. 7. Nevljin, Nevanwohner, Petersburger. 8. Petuj, Petau. 9. Bahija, Seestadt in Brasilien. 10. Ginjen, gerührt. 11. Vindija, das Windische. 12. Kamile, Gouverneure, wie Sr. Excellenz, Herr Freiherr Joseph Camillo von Schmidburg. 13. Gline, Lave brod, Klagenfurt, Lavamünde. 14. Banatiti, zum Banate umstalten. 15. Pontine, Sümpfe. 16. Rupina, rupa, Seefenster. 17. Gine, schwindet. 18. Pil, Statue. 19. Neprenehom, unaufhörlich. 20. Jova, Jehova, Gott, der Ew. ge.

Po nemški glasi se na pr.: Du liebst, Du liebst die Laibacher, — Mein wohlthätiger Beschützer! — Die dem Geschlechte Rudolfs Ergebenen — Nie schaft mich Dein Archiv — Weber zur Zeit der Türkenkriege, — Koch in der Truberischen Epoche. . . — Uk vindije mi dodal t. j. Gabst mir die windische Lehrkranz zu ic.

In k št. 22 ima v prilogi spet po nemški in slovenski vbrano pesem:

Todor - Milutinoviču Višnjagora.

Slava Serpskiga imena,
Milutinovič Bogdan!
Hvali križov treh Te stena,
Hvali Višenj Te Goran.
Polkovodja Gradiškanov,
Videnih spet vitezov,
Strah Frankonov, Italjanov,
Kralj-namestnik - Evgenov!
V Zalog jezar Ti Slavonov
Od Plešanov pridervi
Sedem ilijad Frankonov:
Kralj v Iblano pribeži.
Kak Martini, Jurkoviči
Tujim plašijo uho!

Šmarje, Dedindola griči
Od junakov si pojo!
Pet sto ranjenih skrivali
Plavi nam so Iliràm;
Mertve Iliri vkopali,
Ne vbraniti kos volkàm.
Tvoji se sami naknili
V tami do Medvedjeka:
Lohka tuji Te sledili
Do gorice Vančeta.
Ondi dvakrat prenočijo,
Skoro vse Ti poloviš:
Tvoji tuje nam spodijo,
Ti z Gradiško nam večniš.

Erläuterungen.

1. Todor, Bogdan, Theodor. 2. Križi trije, die drei Kreuze bei Šmarja, St. Marcin. 3. Polkovodja, Regimentscommandant. 4. Vitez, junak, Held. 5. Frankon, Franzose. 6. Zalog, Dorf über dem geweihten Brunnen. 7. Jezar, tausend. 8. Plešan, Bewohner des Dorfes Pleše, über St. Marcin. 9. Iljada, tausend. 10. Martini, im Jahre 1813 Hauptmann, jetzt Obrist der Gradiškaner. 11. Jurkovič, auch ein sehr ausgezeichnete Gradiškaner Hauptmann im unterkrainischen Feldzuge 1813. 12. Dedindol, Thal bei Weizsburg. 13. Plavi, Blauröthe, Franzosen. 14. Medvedjek, Bärenberg, zwischen St.

Zeit und Treffen. 15. Gorica Vančeta, Vanča gorica, Hügel Johannis, vor Sittich, an der Landstraße. 16. Večniti, ewig, unsterblich seyn.

Po nemški na drugi strani pričanja se na pr: Du des serbischen Namens Stolz und Stierde, — Milutinovič Theodor! Es kündet — Deinen Ruhm der drei Kreuze Band, Dich rühmen — Weichselburgs Söhne zc.

Vzlasti sloveča iz tega leta pa je njegova slovenska:

Lik Noviga Mesta

o

Voskersji Zbora
Svoje Fare.

Berdo vojvoda Rudolfa
Avstrijanskiga slavim,
Vladika Antona Volfa
Z Francam, zopet zbor, večnim.

Trideset pomlad minúlo,
Kar žalujem Cirhejma;
Društvo kora se rasúlo
O vremeni Marmona.

Naj pogine z letopisa
Kervotočnih dni spomin!
Mesto svetiga Felisa
Zaril pálen si Bersljin!

Rijoveli*so kanoni
V kmetiče razljutene:
Dnarjov lakomni Frankoni
Spuntali Kočevarje.

Vodja! korarji! zživajte
Dedov priliko darú!
Enoglasno prepevajte
Jedutuni! lik Bogú!

Lepiga komún življenja
Zopet gledal bo primir:
Milostin, dobrot, učenja
Naj nikdar ne vsahne vir.

Neustädt's Jubellied

bey

Wiederherstellung des Capitels
seiner Pfarrkirche.

Hymnen bring' ich meinem Gründer
Rudolphs Werth verkündend dar,
Preise Franz und Wolf nicht minder,
Deren Ruf mich neu gebar.

Dreßzig Denze sind entflogen,
Seit ich Sticheimen verlor,
Und in Marmonts Tagen zogen
Meine Priester aus dem Chor.

Ausgelöscht aus den Annalen
Werd' die blutgetränchte Zeit,
Da Bersljin die Brandesstrahlen
Bis zur Feltz-Stadt gestreut.

Furchtbar brüllt Geschützes Donner
In die aufgeregte Schar:
Franzmann's Habsucht dem Bewohner
Aus Gottschee empörend war.

Freuet, Propst, Capitularen!
Frommer Ahnen Stiftung Euch;
Singt mit heil'gen Sängerscharen
Jubellieder Gott zugleich.

Schönen Wandels Beyspiel sehn
Wird die Herde sonder Feh!
Weiser Lehr, der Arnauth Flehen
Nie versieg der Spenden Quell.

Z.

C.

1. Lik, Jubelgesang; likan, geglättet. 2. Voskersje, Erweckung; kresati, excitare. 3. Zbor, Versammlung, Collegium, Capitel. 4. Berdo Rudolfa, Rudolfswert, Neustädt. 5. Avstrijanski, österreichisch. 6. Slaviti, preisen. 7. Vladika, Bischof. 8. Večniti, ewigen. 9. Cirhejm, Neustädter Propst, gest. 1802. 10. Društvo kora, Canonici. 11. Vreme Marmona, Zeit Marmonts, des 1. französischen Gouverneurs in Illyrien. 12. Letopis, Annale, Jahrbuch. 13. Kervotočen, blutbergießend. 14. Felis, Feltz, dessen Körper im Hochaltare der Neustädter Capitelkirche ruht. 15. Zariti, röthen. 16. Palen, angezündet. 17. Bersljin, Dorf bey Neustädt. 18. Razljuten, erboht. 19. Frankon, Franzose. 20. Kočevar, Gottscheer; kočiti, herumziehen. 21. Vodja, Führer, Propst. 22. Dedi, Ahnen. 23. Prilika, Gelegenheit, Anstalt. 24. Enoglasno, einstimmig. 25. Jedutun, Sänger, bey der Bundeslade auf Sion zu Jerusalem, vom Könige David angestellt. 26. Komun, Gemeinde. 27. Primir, Beyspiel. 28. Milostina, Almosen. 29. Usahniti, versiegen. 30. Vir, Quelle.

Neustädt, gedruckt bey Heinrich Wils. Landler.

b) V „Krajnski Čbelici“ l. 1832 priobčen je najprej že po „Illyr. Bl.“ ponatisnjeni I. **Predgovor** dalmaškim pesmam **Ivana Ivaniševića**, imenovanim kita cvetja razniga:

O de znal bi te v čebélo prestvariti!
De bi 'z cvetja vsakiga méd mógel piti;
O de bi nikol' ne bil ne pajk, ne kača! i. t. d.

V III. Bukvicah rojijo dr. Prešernovi Seršeni, in razun Pušičarjem velja dr. Zupanu še 3., pa vzlasti 9. z ozirom na nekatere posebne pesmi njegove, namreč: „Heksametristam“;

3.

Kdor mi v heksámetru namest spondeja
Al daktila posluži se troheja,
Ne ve, kam se cezure dejo,
Upréga Pegaza v galejo.

9.

Pevcu brez s in brez c.

„Brez cetov teče vir mi Hipokréne,
In esov v pesmah mojih najti ni!“
Zatorej nimajo nobene cene,
Zató so pesmi tvoje brez solf.

Ravno v teh III. Bukvicah pride pervikrat na svetlo Peršernov sonet „Čerkarska Pravda“ in po Zupanovi pesmi: „Krajnec dolžen hrovatenja“ priklicani „Ptujco-Besedarjem“: „Ne bod'mo šalobarde! Moskvičanov, — Gorenci moji! knjige mi berimo. . . Iz kotov vsih od Skjaptrov do Šamanov“ i. t. d. — V njih ponatisnjen je dalje Zupanov 2. Vskres po „Illyr. Bl.“ — 3. Bratoljubje: „Rad gledam doline — Obilno poljá, — Še raji rodine — Bratinskih sercá“ i. t. d. — 4. Berlinskiga koplorja ura: „Pohvalen, prijeten — V Berlini (Barovljín, borovlje, stolno mesto Prajsovskiga kralja) koplör, — Trinpetkrat pet leten, — Na torbi roklör (plajš)“ i. t. d. —

Za temi pesmami nahaja se po 2. nat. str. 43—46 njegov „Krajnski Plutarčik“: Desetka škofov, Krajncov. 1. Lamberg Žiga, prvi škof Iblanski: „Ljud cerkve Iblanske — Sigmunda imá, — Kos Akvilejanske — Rad biti nehá“. — 2. Zladkonja, po greško Krizip. — 3. Urban Tekstor, škof Iblanski, umerje v Donaverti med Švabi. — 4. Hren Tomaž, škof Iblanski: „Iblana rodila; — Tibinstvo krotil: — Mat' Krajna ljubila; — Slovenstvo častil“. — 5. Bobek, škof Petinski v Istri. — 6. Knez Hohenvart Žiga, veliki škof Dunejski. — 7. Hohenvart Žiga, škof Linški. — 8. Kavčič Anton, škof Iblanski. — 9. Mikolič, škof Gracijanopeljski. — 10. Baron Rajgersfeld, škof Derbljanski. —

Za „Plutarčikom“ glasi se „Krajnski Nestorčik“: 1. Cirilj in Metod Slovence učista, 868: „Nam biblijo dala — Cirilj in Metod,

— Slovenščino znala: — Ne vémo od kod.“ — 2. Ogrí v Iblano prihrúše, 900. — 3. Ogrí na Iblanskim polji pobiti, 944. — 4. Sinagoga Iblanska prezidana, 1213. — 5. Sicilije žito, na Krajnsko voženo, 1312. — 6. Turki v Polhovim Gradcu, 1416. — 7. Šemklavška šola, prva v Iblani, 1418: „Dot Miram skrovitih — Bil sveti Mikol — Dajavec, očitih — Iblani je šol.“ — 8. Turki pri Novim mestí tepeni, 1430. — 9. Paktgeding v Iblani, 1441. — 10. Cesar Fridrik v Celji zapert, od Krajncov rešen, 1457: „Udova Celjana — Fridrika zaprè! — Odganjat Iblana — Trop Vitovca grè.“ — Za „Nestorčikom“ streljajo pa naslednje dr. Jakopove „Pšice“: 1. Žal Krajne po Cojzu baronu Sigmundu: „Kdo bukvarje mi vmiruje? — Kalepina kdo budí? — Tuje kdo takó gostuje? — Mene kdo takó slaví?“ — 2. Baron Cojz, Vodnikov Mecen: „Hórac brez Mecena bi patrona — Javalne do Kvebeka slovil: — Brez budil Sigmunda Cojz Barona — Vodnik znan Slovincam bi ne bil.“ — 3. Umetalnikova. — 4. Ameriki najdeni: „Lepó, de najdena si zdej; — Gerdó, de bla zgubljená kdej!“ — 5. Nekdajni pisar memo sedajnega. — 6. Ostrogar: „Naj žep, um praznuje, — Serce ozajčí; — Ostroga pričuje: — Čern mati mi ni!“ — 7. Černjak: „Ne nosim ostroge, — Se v bajti rodim; — Neštete si proge — Na vojski dobim.“ — 8. Kerčan iz Beške, o tergh v Senji, dvakrat Krajncam. — 9. Turki od Mekarjev. — 10. Cepetec Ilirske pevke: „Naj sliši me Géte! — Naj Fortis opàt! — Na Aginke péte — Mi mora ceptàt!“ —

In koj za njo je v Zupanovi obliki natisnjena „Serpska pokrajnčena“ — tolikanj sloveča:

Asan — Aginka.

Kaj se béli v gòri tam zeleni?
 Ali sneg je? ali so labudje?
 Ako bil bi sneg, bi bil žé skopnel;
 Odletéli bili bi labudje.
 Ni ne sneg to, niso ne labudje,
 Ampak šotor Aga Asan Aga,
 Tam leži nevsmiljeno izranjen.
 Obiskále mati ga, no sestra,
 Žena ni zamogla od sramote.

Kadar je od ran mu bilo bolje,
 Je poročil svoji zvesti ženi:
 „Ne počakaj me u beli hiši,
 Ne u hiši, ne u rodu mojim!“
 Ko gospá leté beséde sliši,
 Še u grozno žalost zakopana,
 Jeli tèptat' konji po dvoriši:
 Koj pobegne Asan — Aginica,
 Vrat si lomít' 'z line previsoke;
 Za njo teče dvoje hčerik mílih:

„Verni se preljuba mati naša!
 Niso to naš oče Asan — Aga,
 Ampak ujc Béže Pintoróvič.“
 Tu se verne Asan — Aginica,
 Krog vratú obesila se bratu:
 „Gledej, bratec! toliko gerdobe!
 Od peterih me otrok proč goni!“
 Béže molčal, nič ni pregovoril,
 Ampak v židano je mošjno ségel,
 Dati sestri pismo razločila,
 Gréde k materi naj svoji stari,
 Znade naj se zopet omožiti.

Kadar pismo je gospá prebrala,
 V čelo kušnila dva sina svoja,
 Hčerik dvoje v ličica rudeče:
 Al od maliga v zibéli sinka
 Mati kar ne more se ločiti;
 Ampak brat za roko sestro prime,
 Komaj je istergal jo od sina,
 Komaj vergel préd-se na konjiča,
 Ide ž-njo prot' beli domovini.

Malo časa je pri svojih bila,
 Malo časa, ne nedéljo celo,
 Dobra žena, in od hiše dobre:
 Dobro ženo hoč'jo na vse kraje,
 Tudi vel'ki župan Imoščanov.
 Ona brata svojiga prosila:
 „O, moj bratec! tega le nikari!
 Ne omóži me z nikomur dalje!
 De sercé ne počí reví meni,
 Vidim potlej naj sirote svoje!“
 Ali Béže ní za prošnjo maral,
 Da sestro županu Imoščanov.

Ondi brata svojiga naprosí,
 De napiše pismo, listik beli,
 Ter županu pošlje Imoščanov:
 „Prav lepó nevesta te pozdravi,
 U pisanji te po meni prosí,
 Kadar bo gospóda v svate zbrana,
 Iti po nevésto v hišo belo,
 De prinesesh dolgo pokrivalo,
 Z tim se bode ona vsa pokrila,
 Kadar pojde mémo hiše Aga,
 De sirot ne vidí reva svojih.“
 Kadar beli list županu pride,
 Je gospódo v svrte si nabiral,
 Svate zbral po ljubico si ide.
 Srečno svatje pridejo k nje domu,
 Srečno so z nevesto se vernili.

Kadar mémo Aga hiše grejo,
 Jo iz okna vglédasté dve hčerki:
 Dvoje sinov teklo ji naproti,
 Materi sta svoji govorila:
 „K nam zaví se ljuba mati naša!

De mi tebi južinati damo.⁴
 Ko to sliši Asan — Aginica,
 Starašinu svatov govorila:
 „Za Bogá, brat, svatov starašina!
 Unkraj dvora konje mi ustavi!
 De sirote obdarujem svoje.“

Unkraj dvora konji so obstali:
 Vse otroke berhko obdarila;
 Sinam dade čizme pozlačéne,
 Hčérama da céliga mezlana,
 Nar še manjimu v zibéli sinku,
 Njemu pošlje židane bregéše.

To zagledal Aga Asan — Aga,
 Koj pokliče dvoje sinov svojih:
 „Pojte semkej, vé siroti moji!
 Kadar se usmiliti kar neče
 Mati vaša duše kamenite.“

Ko to sliši Asán — Aginica,
 Z licam belim je na zémľjo padla,
 Tam na mestu dušo izdihaje,
 Vedit' žalostna sirote svoje.

Po gazelah Hermannsthal-Zupanovih zložil je Prešern gazele svoje, natisnjene posebej k Ilirskemu Listu in v Kr. Čbelici l. 1833 Bukv. IV., v katerih se poleg narodnih staročeskikh, ruskih, nahajajo str. 71—74 naslednje „**Serbske poslovenjene**“ menda še iz peresa Zupanovega: 1. Po serci zima (Sarajevska). 2. Skerb. 3. Dekliška kletev. 4. Deklica rožici. 5. Roža sim dokler nimam moža.

L. 1832 spočne se mu sitna pravda z višo duhovščino, in vsled nje doktor Jakob hudo obolí ter omolkne v književnosti. „Illyr. Bl.“ l. 1833 prinese v št. 20 naznanilo o knjigi: Episcopi ecclesiarum Tergestinae atque Justinopolitanae, insertis notitiis historicis de Patriarchatu Aquilejensi, Comitatu Goritiensi, aliisque provinciis adfinibus. Cura et studio Stephani Terpin, Prof., Tergesti. 1833. pod naslovom: „**Ein wichtiger Beitrag zur Kirchengeschichte des Königreichs Illyrien**“. — Kaže se v njem, kolike pomembe je omenjena knjiga za vso Ilirijo, in posebej pové, da je verli kranjski rojak Matej Ravnikar bil 91. škof Teržaški pa 43. Koparski (Capo d' Istria, Justinopolis). L. 1834 v št. 24 pa prinese: „**Nekrolog**“, v kojem se ob kratkem opisuje umerli Goriški nadškof Walland. Oba sestavka sta podpisana s Pr. S.

Dr. Zupan polagoma okréva in koj prične spet svoje znanstveno preiskovanje in potovanje, kar se najbolje kaže v posebnem spisku: „**Dr. Jakov Supan**“, kateri je bil pretiskan iz „Horvatzke, Slavonzke y Dalmatinzke Danicze, br. 15, leta 1835“. Pri Franyi Supanu u Zagrebu. — Ker je spis ta jako znamenit z ozirom na Zupanovo prejšnje delovanje in poznejše namerovanje, in ker je prav lahko uméti, naj se ponatisne v prvotni besedi toda v novejši Gajevici. Glasi se:

(V c. 2364 e 7 65.)

Dr. Jakov Zupan.

„Pred nekolikimi dnevi bil je u našom glavnom varošu visokovučeni slavijanski domorodac, gospon Jakov Župan, doktor i profesor bogoslovja u c. kr. vekšom učilišču u Ljublani. Ov velikim narodoljubjem i nenavadnum znanostjum odičeni Slovenac je, uzbudjen Slavinom pokojnoga opata Dobrovskog, vre leta 1817 u jeseni pervikrat putoval na naše horvatske otoke Cres (Cherso) i Kerk (Veglia), da glagolsko slovstvo i knjižestvo onde na mestu obilneje spoznati može. Taj isti put je ponovil u letih 1818 i 1819, da može takojer na otok Rob (Arbe) dospeti, što u letih 1817 i 1818 zbog kontumacie dopušteno bilo nije. 1820 je do Zemlina potoval, i to vse na svoje stroške, največ pešice, z vnogimi težkočami, večkrat i z pogibeljum življenja. V Zagrebu je već bil najmanje šest put, a vu občinskom u Horvatskoj, u Primorju i Slavoniji preko dvanajst putah, i vsigdi je polag mogućnosti vsakojačke knjige pokupoval tak, da njegova osebna slavenska knjižnica za velikum slavenskum knjižnicum negda barona Zoisa, koja je sada z občinskim vekšega učilišča u Ljubljani zjedinjena, u celom gornjem Ilirju perva zaisto mesto uzimlje. On negledeč na trude i troškove vse udilj nastoji z razširavanjem horvatskih i serbskih knjig, ljubav k horvatskomu narečju i slovstvu pavsuda razprostraniti.

Njegova tersenja za obdelavanje i izobraženje slavenskoga jezika vu občinskom, ilirskih pako narečjih vu osebnom jesu zaisto nasledovanja vredna. Ako igdo, tak zaisto ov verlo vučeni Slovenac previdi potreboču, duhovnoga zjedinjenja vsih ilirskih Slavijanov, ali premdar vnoi možbit nemanje ovu istu potreboču spoznali su, malo se ih je vendar žalibog dosada našlo, koji bi tak pomnjivo, tak neutrudljivo vu činu k tomu velikomu poslu štogod doprinesli bili, kak gospon doktor Župan. — Znajući, da je teško razumno obdelavati ono, što človek zevsema nepozna, putuje po celom Ilirju, da vidi duhovno i telovno življenje naroda, na kojega korist dan i noč svoja mišljenja ravna. On pobira oposed prostoga puka starinske reči, izgovore, prirečja; on si zabiležuje običaje — i posluje vu razredjenju zemljospisa i krajobraza (mape), da s tim bolje utemlji svoja pisma, koja sverhu dogodovščine ilirske spravlja. Samo ako vnoi toga putnika nasledovali budu, samo onda duhovnim načinom podkopati se mogu ružne zidine, koje bratju od bratje lučiju, i koje se samo na sramotu našega stoletja jošče kano ostanak stare predsudje od koga podpirati mogu“.

Kakor se opisuje dr. Zupan v Danici Horvatski, Slavonski i Dalmatinski l. 1835, tako je po nemški opeval že velikega učenjaka in prego-rečega rodoljuba, kteri je pripravljen bil vse žertvovati ilirski svoji domovini in bratom jugoslovanskim, vdani mu prijatelj Franz von Hermannsthal v „Illyr. Bl.“ l. 1831 št. 35 na pr.:

Dem Doctor und Professor Jacob Zupan.

In einer Zeit, wo kaum sich Weib und Mann,
Wo kaum das Kind sich und die Mutter liebt,
In einer Zeit, die zu verscholl'nem Wahn
So Zärtlichkeit als Freundbestreue schiebt;
In einer Zeit, die nach Procenten schätzt,
Und hungernd sucht, was sich mit Händen greift,
Wo auf den Thron sein Ich ein jeder setzt,
Und Lieb' als felt'ne Alpenblume reift;

In solcher Zeit liebst Du das ganze Land,
Das Dich gebär und Deine Sprache spricht,
Pfliegst jedes Blümchen Du mit treuer Hand,
Das hier und dort auf heim'schen Boden kriecht,
Hast Du ein liebend Aug' für jeden Baum,
Der jung aus der verwandten Erde steigt,
Und ist Dein höchster Wunsch und schönster Traum,
Das Glück, das hold sich Deinen Bergen zeigt!

In solcher Zeit hast Du ein offnes Herz
Für jeden Klang aus brüderlichem Mund;
Seh's Mensch und Berg, seh's Wiese, Bach und Erz,
Aufassend gibt sich Deine Liebe kund!
Dieselbe Seele, die in freud'ger Lust
Sich in die Schönheit heim'scher Alpen senkt,
Fühlt keinen Schlag in ihrer warmen Brust,
Bei dem sie nicht der heim'schen Brüder denkt!

Erquickend ist's, zu schau'n in solche Gluth,
Die aus gereistem Mannesbusen spricht,
In solchen Liebesborn, der Wunder thut,
Und mit Begeistrung selbst den Frost durchglüht,
In solch ein Herz, das durch die kalte Zeit
Die Himmelswärme seines Ursprungs trägt,
Und frei und kühn, was sie als Nichts verschreit,
Vor aller Welt mit Priesterhänden pfllegt!

Gewährung seh's, was Deine Wünsche krönt!
Die Sprache blühe, die Du bildend liebst;
Von ihren Liedern sey das Land durchtönt,
Dem Du Dein Leben ganz zu eigen gibst;
Jedwedes Thal, und jede Hütt' im Thal,
Und Berg und Wald soll lebensfrisch gedeih'n,
Du aber sollst in langer Jahre Zahl
Genos' und Förderer dieses Lebens seyn!

Franz von Hermannsthal.

Še bolj znamenita pa je čestitka, ktero so tiskano svojemu profesorju l. 1832 — tedaj že v pravdi — o njegovem godu poklonili dijaci bogoslovci. Zložil jo je bil umetno, prav v duhu učenikovem, verli Emanuel Jožef Kovačič, kateri je še učenec skušal se že s svojim učnikom tudi v Čbelici (gl. Jezičn. str. 5, 9.), z naslovom:

Visoke časti vrednimu Gospodu Gospodu Zupan Jakopu, Doktorju S. P. itd. itd. Duhovšna mladost perviga leta. V Ljubljani, natisnil Jožef Blaznik, 1832.

V I V A T S U P A N

- Skres obhajal' skoz Te Krajne dedi,
- Vnuhkih svojih vence Teb' pletó,
- Skrito večnost Teb' odperti sledi
- Ečnost Krajne drage zvižajo.
- Anez, Henrik bratje, Kerke sini,
- Menitni dednih vladik' cvet,
- N Mand - Šef prijatelj Krajnic v' Kini,
- Me večnijo skoz Te na svet'.
- Odnika kar čerri čolu Karona
- Mir Sumana večni odpelá,
- Krajni revni dvice Helikona
- Idle dolgo niso Pegazá.
- Li, velko čudo! brez Mecena
- Lkuina Krajna mat' imá ;
- San - Aginki Serpja sestrena
- Drije pol - otok ga pozna.
- Amno, kar čez stotin več je bilo,
- Amno, kar b' ostal' za vnukov svet,
- Voj' nevtrudno delo nam odkrilo,
- I več naše visokosti sled.
- Hakespeare kar otoku Albiona,
- Adi jutrovi Perzepoli,
- Tari Graji večni pevc Iljona,
- I tud' oča ljubi! Krajni Ti!
- Sta jmeti mogel Demostena,
- Lnjačice mojstra visokost,
- Čenika pesim deb' ognena
- Čitelna poštovala dost.
- Rosim Tebe velki Bog Jehova
- Usti, Ljubigal! na zemlje svet'
- It z' miru studenca, — in Njegova
- Ot po rožah naj obhaja sled.
- Ko more grenki pelin piti,
- Ba! preoberni mu ga v' med ;
- L Eražna druž'ga, cenobiti
- Postelna, pusti dolg' živet.
- Ehal pred Ljubela verh bo stati,
- Ehal biti sosed Kum nebes' ;
- E pozabi nigdar Krajna mati,
- Evmerjoči oča! na Tvoj: Vskrest

Vojsko zoper Metelčico je javno prvi pričel dr. J. Zupan v „Carinthia“ 1831 št. 20, kar je na kratko omenjeno v letošnjem str. 16, bolj na drobno popisano v Jezičn. IX. str. 32 i. t. d. — Ondi je str. 38 povedano, kako je po Prešernovem sonetu „Čerkarska pravda“ v III. Bukv. l. 1832 sprožila se bila abecedna vojska tudi na Kranjskem, in str. 39—40, kako je Čelakovski v Čas. Česk. Mus. l. 1832 presojeval perve tri Čbelice in Čbeličarje, in da je vse to pe nemški opisal po tem v „Illyr. Bl.“ 1833 M. Čop.

Iz tega opisa naj se pové tukaj, kako je Čelakovski sodil na primer pesmarico Zupanovo: „Unter die fruchtbarsten Mitarbeiter an der krainischen Biene gehört außer dem Herausgeber selbst, ein gewisser Herr S. und Dr. Prešern . . . Den Gedichten des Herrn Kastelic kann man zwar Leichtigkeit und Mannigfaltigkeit nicht absprechen; doch vermüssen wir darin oft Einheit der Gedanken, Bündigkeit und höheren Schwung. Viel weniger lobenswerthe Eigenschaften findet man in den Versen des Herrn S., welche durchaus nichts anderes sind, als gereimte Prosa (rýmowaná prosa). Besonders aber wiederholt sich daß ihm, so wie auch anderen dieser Dichter so sehr gefallende Metrum 0—00—0 gar zu oft, und fällt unangenehm ins Ohr. Fabeln, Epigramme, scherzhaft und beschreibende, überhaupt Gedichte jeder Gattung drehen sich um dieses gackernde (kdakawe), den geschmacklosen österreichischen und deutsch-steyerischen Liedern entlehnte Versmaß bis zum Ueberdruße, und wir erklären schon dieß für ein gutes Zeichen des Geschmades bei Herrn Prešern, daß er sich dieses Metrums gänzlich enthalten hat. Uebrigens verdient Herr S. wenigstens dadurch Lob, daß er in vielen seiner Gedichte auf den Ruhm seines Vaterlandes bedacht ist“. Str. 24: „Unter den Uebersetzungen verdienen Erwähnung . . . Asan-Aginica und sechzehn serbische Volkslieder . . . Im zweiten Bändchen S. 41 und 42 versuchte sich der Dichter in slowenischen Distichen. Der Anfang lautet also:

Biti kaj tel bi volit? ne nehá od pravdanja pravdar;
Bodi krotek, mirán, davil te lakomnik bo i. t. d. .

Dieß scheint uns nicht der wahre und aus dem Geiste der slowenischen Sprache hervorgehende Versbau zu seyn. Wir rathen den krainischen Sängern, daß sie sich, wenn es ihnen einmahl gefallen sollte, nach antiken Versmaßen zu greifen, nicht nach der Weise der Deutschen richten, sondern auf die griechische, lateinische, ja selbst auf die böhmische Prosodie Rücksicht nehmen möchten u.“ —

Nato piše Čop o Zupanu po opombi, naj se ljudstvu v knjigah njemu namenjenih nikar ne dajó — grammatische und lexicalische Künsteleyen —: „Vergleichen Künsteleyen findet man freilich auch in der Čbelica, namentlich in den mit S. bezeichneten Gedichten. Der gelehrte Verfasser derselben hat wohl hin und wieder seine Sprachgewalt etwas mißbraucht“.

— Str. 29—30: „Was die antiken Versmaße betrifft, so können dieselben in unserer Sprache wohl nur ungefähr auf die Art, wie in der deutschen, nachgebildet werden. Mit Unrecht tadelt daher nach unserer Meinung der böhmische Recensent die Distichen des H. S., (die wir sonst allerdings schon wegen der Einförmigkeit der Caesur — beinahe alle Hexameter haben die dritte männliche — auch nicht loben können)“. —

Po pojasnjeni dotični razmeri med jeziki pravi Čop naposled: „Was der böhmische Recensent sonst Ungünstiges über die Gedichte des H. S. sagt, können wir zwar nicht geradezu widerlegen, doch bemerken wir, daß seine Beiträge größtentheils aus historischen Gedächtnißversen (versus memoriales) bestehen, von denen man eigentliche Poesie nicht wohl verlangen kann; aus Anekdoten, die ihren Zweck erfüllen, wenn sie nur gut erzählt und fließend versificiert sind; aus Epigrammen endlich, die den Leser befriedigen, wenn sie nur Witz enthalten. Die historischen Verse hätte freilich der Herr Verf. für den größten Theil der Leser viel interessanter machen können, wenn es ihm gefallen hätte, dieselben durch Anmerkungen aus der reichen Fülle seines Wissens zu erläutern. Da dieß nicht geschehen, so dürften manche Leser nicht einmal die Titel seiner Gedichte verstanden haben. Ist z. B. wohl vorauszusetzen, daß jeder Leser der Čbelica wisse, daß ein Mönch in Kiow, Namens Nestor, um das Jahr 1100 russische Jahrbücher geschrieben, und daß daher die Ueberschrift: „Krajnski Nestorčik“ (K. Čb. III. str. 55) so viel bedeutet, als kleine krainische Chronik? u. Erläuterungen dieser Art vermißt man vorzüglich in den zwei ersten Bändchen der Čbelica, aber auch die im dritten gegebenen sind nicht hinreichend“.

Tako je zaznamenjal Zupana Čop tudi malo poprej, kar se bere na pr. v „P. J. Šafařík's Geschichte der südslaw. Literatur“ von J. Jireček I. Prag. 1864. S. 45: „Jakop Zupan ... ein Mann von vielseitiger Gelehrsamkeit und ein sehr eifriger Slavist. Seine mit S. unterzeichneten Gedichte in der Čbelica zeichnen sich durch Patriotismus und Sprachkühnheit aus. Außer den Beiträgen zur Čbelica sind mehrere krainische Gedichte von ihm im „Illyr. Bl.“ erschienen.“ — Čopova sodba o Zupanu je istinita in pravedna. — Malo drugače glasi se J. Terdinova, kteri je v Ljubljanskem Časniku l. 1850 pisal o njem na pr.: Jakob Zupan — njegove pesmi so le slaba, vezana proza — bil je vendar goreč Slovenec, ki je svoj narod na vsaki način v pesmah hotel povzdigovati. „Brez obzira na zgodovino je bilo pri njem vse slovensko, kar je od Noeta sem na zemlji, ki jo zdaj Slovenci imajo, prebivalo, živelo in slovélo. Metulo je bilo slovensko mesto in sveti Hieronim terd Slovenec po rodu in duhu. Take misli je že Vodnik v svoji „oživleni Ilirii“ oznanoval, pa ne kot notranje prepričanje, ampak kot domišljije, ki so na videz zlo pripravne bile, mu v prepevanje hvalo

Napoleona služiti“ — kar je pokazal na pr. v zgodovini svoji. Zupanu pa je bilo vse jasna resnica, kar je na eno stran smešno, na eno pa nič posebnega. „Brez pravih dokazov se nam je v pesmah in prozi večeralo, na slavne dede Ilire ponosni biti, se njih del navduševati in jih v neskončno čast slovenskimu narodu šteti. . . Klativitezov smo tudi Sloveni nekoliko imeli; de se pa v naši zgodovini le malo tistih roparjev znaajde, ki so pri Ilirih divjali in deželo ob svobodo pripravili, smemo gotovo še veseli biti“. (Pretres sloven. pesnikov št. 77.) —

Res je, kar pravi Čop, da pisarij Zupanovih mnogi niso uméli, torej jih tudi niso čislali po njihovi vrednosti. Redko je prideval jim pisatelj sam kaké opomnila ali izjasnila (Erläuterungen). Da se lože umejo tudi pričujoče, naj pristavijo se iz Ilirskega lista 1831 najprej k pesmi A) „Vocher Gustavu“ in potem k pesmi B) „Sentimer Florijanu“ (gl. Uč. Tov. I. 8 pa Jezičn. str. 17. 18.) njegove lastne izjasnila.

A) E r l ä u t e r u n g e n .

1. Francesco Maria Appendini, der gelehrte Piarist in Ragusa, ein geborner Piemontese, gewann das Dalmatinische so lieb, daß es noch nie einen größern Enthusiasten für das Illyrische gab, als dieser Italiener ist. Er hat unter andern 1808 eine Illyrische Grammatik herausgegeben, die er dem damaligen Gouverneur von Dalmatien, Marschall Marimont, dedicirte, der das Slavische, in der gegenwärtigen Stellung der Slaven zu den übrigen Völkern Europa's, für den Militärstand so nöthig fand, daß er zwei Jahre später als erster Gouverneur von Syrien, eine eigene schola palatina slavica für seine Stabs-officiere zu Laibach errichtete, einen Lehrer aus Ragusa, Abbate Sivrich, ikt Canonicus an der Slavischen Nationalkirche des h. Hieronymus zu Rom, kommen, und eine Slavische Zeitung zu Laibach erscheinen ließ. 2. Graf de Raitte, zwar zu Chambery in Savoyen geboren, doch französischer Abkunft, las als sardinischer Gesandter zu Petersburg, alle slavisch-griechischen Kirchenbücher durch. Ein Beispiel ohne Beispiel für einen Franzosen, Richtersfischen, Grafen, Diplomaten. In seinen Soirées de St. Petersbourg und in andern Schriften kann er nicht aufhören, das Studium der schönen, reichen, originellen, ausgebildeten, ältesten Slavischen Sprache dem westlichen Europa zu empfehlen. 3. Lord Friedrich North, Graf von Siford, der Sohn des gleichnamigen Premier-Ministers vor 50 Jahren, der Gründer der joniischen Siebeninseln-Universität, der Schüler des seligen Paul Solarich im Slavischen, ist seit mehreren Jahren bemühet, den Latinisten und Gräcisten die Wahrheit beizubringen, daß sich ohne Slavisch, weder dem Lateinischen, noch dem Griechischen, noch dem Deutschen auf den Grund sehen lasse. In einem höhern Sinne seyen diese vier Sprachen nur Eine. Zum Beweise hier nur fünf Wörter: 1. Matere, *μητηρ*, mater, Mutter. 2. Pesh, *пешъ*, pes, Fuß. 3. Mifh, *мышъ*, mus, Maus. 4. Vino, *вино*, vinum, Wein. 5. Olje, *ѡлѡе*, oleum, Del. Eben sowie der Dritte, dachte der Belgier, Prinz de Signe, der berühmte österrreichische Feldmarschall, der Freund der Zweiten Joseph, Katharina und Friedrich. Er hielt die Slavische Sprache für die erste in Hinsicht auf etymologische Aufschlüsse, und für die allerälteste Sprache auf Gottes Erdboden, weil sie die ausgebreitetste ist. 4. Die serbischen Rationalisten machen seitdem Vuk Stefanovich, aufgenannt von dem serbischen Fürsten Milosh, dessen Staatssecretär er ikt ist, dem serbischen Lindar, Lukian Mufhizki, ikt Bischof von Karstadt, und von unserm Landsmanne Kopitar, Hof-Bibliotheks-Custos zu Wien, im Jahre 1815 bekannt zu machen anfing, ganz Europa auf das auch in politischer Hinsicht so interessant gewordene Serbien aufmerksam. Ueber 18,000 Verse sind bereits gedruckt, und noch so viele dürften gedruckt werden können. Deutsche, Frauen sogar, lernen diesen Liedern zu lieb das Serbische. 5. Göthe, der Deutschen Apollo, dem einen Tempel zu Frankfurt am Main, seiner Vaterstadt, zu bauen, nur das christlich-religiöse Gefühl verhindern konnte, Göthe verteutschte das soviel gepriesene serbische Lied von des Aga Asan Aga Frau. Göthe übersetzt aus dem Slavischen! Welche Ehre für uns! Wenn einst auch den Slaven ihr Plato, ihr Dante, ihr Fenelon, ihr Pope,

ihr Götze erscheint, welcher Junge Literatur darf sicher sehn, von der Slavischen nicht ekkipirt zu werden? *Reposita est spes haec nostra in sinu nostro!* Schon vor mehr als 100 Jahren wurde Peter der erste, der große Slave, entzückt bei dem Gedanken, daß die Rusen aus Griechenland, ihrem ersten historisch-bekanntem Sitze in Europa nach Italien, aus Italien nach Frankreich, aus Frankreich nach England, aus England nach Teutschland wanderten, von dort ihre Reise zu den Slaven und unter slavischem Schutze wieder zu den Griechen zurückgehe! *αγάθη δ' εἰς ἡδὲ βροτοῖσι.* Dieser Kampf kostet der Menschheit keine Seufzer! keine Thränen! kein Bruderblut! er bekrundet den göttlichen Funken im Menschen! er tilgt das Niedrige aus dem Kopfe und Herzen, er bildet die Stefan-Borgia's in Rom zu Freunden der Mütter in Kopenhagen und der Sperges in Wien, und die Herber und Enkeln der von ihren Vorfahren ausgerotteten Polaben und Obotriten in Sachsen, zu Rüstern der Humanität und des Kosmopolitismus. 6. Weber ein früherer, noch ein späterer, weder ein österreichischer, noch irgend ein fremder General hat sich des Gemüthes und Gedächtnisses der Südslaven so bemächtigt, als Loudon, der Philanthrop in Uniform. Der Serbe singt von ihm, von Orshova bis zum adriatischen Meere tragen mehrere Orte seinen Namen, und mit den Laibachern machte er schon als Obrist Befamtschaft, ja mit dem Handelshause Weitenhüller, dem Inhaber der damaligen Tuchfabrik zu Selo außer Laibach, sogar eine engere, für das ganze Land ersenkliche, deren heiligste Andenken im Herzen der Krainer nicht erlischt. *Deus omen bene vertat!*

B) Florian Sentimer, ein geborner Krainer aus Krainburg, studierte auf der hohen Schule zu Wien die Medicin, wurde Arzt, und machte als solcher unter Napoleons Heere den Zug nach Rußland im J. 1812 mit. Dort blieb er, selbst nach dem Rückzuge der Franzosen, und übte, die russische Sprache als geborner Slovenc leicht verstehend, seine Praxis aus. Im verfloffenen Jahre 1830 fiel er als ein Opfer seiner Pflicht, hinweggerafft von der furchtbaren Cholera zu Moskau. Erläuterungen. 1. Istina, Wahrheit, wahrlich. 2. Malnarzhizh, ein geborner Laibacher, zu Lima in Süd-Amerika reich geworden, starb vor wenigen Jahren zu Paris, nachdem er kurz bevor noch einmal seine Vaterstadt, Laibach, besuchte. 3. Baron Hallerstein, Augustin, Jesuit, seit 1730 beinahe durch ein halbes Jahrhundert Missionär und kaiserlicher Hofastronom zu Peking in China. 4. Pater Zherne, Christoph, aus der Vorstadt St. Peter zu Laibach, Franziskaner und Missionär in Egypten und den Nachbarländern, gestorben auf der Insel Sokotora, im arabischen Meere. 5. Baraga Friedrich, aus Treffen in Unterkrain, vollendete die juridischen Studien in Wien, wendete sich dann zur Theologie in Laibach, trat in die Seelsorge als Kaplan zuerst zu St. Martin bei Krainburg, dann zu Röttling, und schiffte sich am 1. December 1830 zu Havre in Frankreich als Missionär nach den vereinigten Staaten von Nordamerika ein. 6. Sedemgrajan, Siebenbürger: Sedemgrafhko, Siebenbürgen. 7. Turjak, Auersberg; Fürst, Maria Joseph, war in der zweiten Hälfte des 18ten Jahrhunderts Gouverneur in Siebenbürgen. 8. Baron Raigersfeld, Lucas, kaiserlich-österreichischer Gesandtschaftsrath zu London noch zu Anfang des 19ten Jahrhunderts. 9. Voglar, Carbonarius, ein geborner Oberkrainer aus Naklo, das ihm die Wasserleitung und andere milde Stiftungen verdankt, Leibarzt Peter des Großen, auch in den Kirchenangelegenheiten so bewandert, daß Peter ihn nach Rom schickte, um die Bereinigung der Griechen mit den Lateinern zu versuchen. 10. Higiska glava, geschickter Arzt; higija, Gesundheit. 11. Katoizhiziti, mit den Katholiken vereinigen. 12. Rodjak, rojak, hier: Anverwandter. 13. Imovit, wohlhabend, reich. 14. Van-Svitenija, Wiener Universität, deren medicinische Facultät durch Gerhard van Switen so berühmt wurde. 15. Smojstriti, die Magister- oder Doctorwürde verleihen, graduiren. 16. Na Sejno, nach Paris. 17. Baron Herberstein, Sigmund, österreichischer Gesandter zu Moskau um die Mitte des 16ten Jahrhunderts, und Geschichtschreiber Rußlands, ein geborner Wipbacher. 18. Letopis, Chronik, Annale. 19. Moskvizh, Moskovit, Polisch, Moskal, mit dem Nebenbegriffe des verachtenden Hasses, eigentlich nur die Einwohner der Stadt Moskva. 20. Kosak, nach Einigen soviel als Hircanus, ein Hircanier, einer aus Hircanien, in Asien: hircus, kosel. S.

K spevu „XII. Gazel Prijatlju“ (gl. Učit. Tov. I. 9. 10; Jezicu, str. 23—29.) dal je bil Zupan sam tudi nektere izjasnila v Illyr. Bl. 1831; na pr.:

Erläuterungen.

1. Gazela, arabische Bersart mit Reimen, wie in diesen zwölf Beispielen. 2. Bogmati, Schwören. 3. Druga, dem Freunde. 4. Pev, Gesang. 5. Obnos, Benehmen, Betragen. 6. Huliti, schmähcn, tadeln. 7. Loza, Rebe. 8. Moskatela, Rosfateleerwein. 9. Algarbi, die südwestlichsten Portugiesen. 10. Rajnik, Bewohner des Paradieses, raj. 11. Vostok, gleichsam istok, ishod sonca, Aufgang der Sonne. 12. Prelest, Reiz; prelestnik, prelesnik, prelesnica, Verführer, Verführerin. 13. Sopruqa, spruga, Lebensgefäß. 14. Silac, Zwingherr. 15. Sumec, Zweifler; sum, Zweifel, Argwohn, Eifersucht. 16. Skamneti, okamneti, zu Stein werden; okamnilo, Petrefact. 17. Cvetnik, Blumengarten. 18. Gomila, mogila, Grabhügel. 19. Gostenje, Gastmahl. 20. Vesolna, vselena zemlja, die bewohnte Erde. 21. Ozaliti, jieren. 22. Smel, fähig, mutbig. 23. Poglontiti, verschlingen. 24. Gruzilo, Tiefe. 25. Plac, Klage; plakati, weinen. 26. Clovečija, Menschheit. 27. Soba, Stelle, im Serbischen. 28. Pojatina, Ballast. 29. Rota, Schwur, Eid, Fluß; rotiti, fluchen. 30. Brezvošilen, wünschelos, — leer. 31. Kos, Troß. 32. Upalen, entbrennt. 33. Bludilno popelo, unächtiger Schiefer. 34. Cepetec, Liebreiz. 35. Sirenski, auf Sirenenart. 36. Klama, Täuscher, Täuscherin; klamiti, täuschen. 37. Drug, Ehegenosse. 38. Prepeti, der zu sehr gerühmte. 39. Matica, Original, im Dalmatischen. 40. Koranci, Koransanhänger. 41. Objemec, Umarmen. 42. Čuten, empfindend, fühlend. 43. Ljubav, Liebe. 44. Gerbav, ruzelig, greiß. 45. Dovoljenj, zufrieden. 46. Kurjava, Heißung. 47. Rojiti, schwärmen. 48. Udaljva, Entfernung. —

Pravi mož, pisal sem o Nečasku (Jezičn. XIII. str. 2), se ne spozná le po obličji, ampak tudi po govorjenji in dejanji, po pismih in prijateljijh. — Da so Zupanu dopisovali veliki učenjaki in da jim je tudi pismeno odgovarjal, to vém; vendar njegovih pisem dobiti kaj nisem mogel. Čital pa sem nektere pisma njegovih častiteljev in prijateljev. Med prvimi bil mu je Janez Nep. Primic, r. l. 1785 v Zalogu poleg Šmarije, od l. 1811 pisar v licejski knjižnici, potem prvi očitni učenik slovenščine v Gradcu, u. l. 1823 domá. Ta je pervikrat pisal Zupanu, tedaj kaplanu pri sv. Petru v Ljubljani, 13. novembra 1810 iz Gradca na pr. :

Visoko Častitlivi Gospod Jakob! Prosim nar poprejd za zaméro, de se podstópim, Njim z svojim písánjam nadlego delati. Pak vém, de so goreč Slavišt, ino Slavisti sí tkój brez vsih posvejtних perklonb ali ceremónij eden drugimu pišejo . . . prósim, de bi mi perpustili, Njih včasi za to al uno reč, kar Illyrijo zadene, pobárati. — Zahvalim za pozdravenje, kteriga sim bral na Duneju v listu Jerneju (t. j. Kopitarju) poslanimu. — . . . Kopitar zdaj prav dobro stoji, kar me prav veselí, de si je svojo srečo tako dobro vstanovil. Njegove „Patriotische Phantasien etc.“ so mu veliko prijatlov perdobile. — Prosim Njih lepó, naj mi kaj kmalo pišejo, kaj se kaj noviga zdaj v novorojeni Krajski deželi godi. Štajerci mislijo prihodno lejtó v Gradcu slovensko v učnico napraviti: to bi bilo pač dobro za slovenski jezik. — Vodnikove novo skovane besede sim si iz Njih lista prepisal: bistvo, izjem, podmet, predmet, sostvo, vvod i. t. d. bi pač žiher (segurno, sit venia verbo!) drugači pre naredil . . . Naj povejo od mene lepe strežbe Njih Gospod Stricu, mordè me še poznajo . . . Eifen Sie mit der Herausgabe einer neuen Bibel-Uebersetzung, hier wird sehr häufig darnach gefragt . . . Zdravi!

Njih

podložni

Janez Nep. Primic. (r. 1.)

Iz drugega pisma 18. svičana 1811 posnamem naj na pr. tole: „Njihov list mi je veliko veselja sturil, sosébnó, ko so mi ga tako lepo po slovensko pisali; zanaprej, prosim, naj mi li vselej v maternim jeziki pišejo, de se bodem vsaj enmalo na pravo, terdo, nespačeno slovenšino navadil; zakaj, vidijo, tukaj imam malo perložnosti terde Slovence govoriti slišati. Mene še zmeram z téžko stane, se nemškovanja zderžati, kadar kaj slovenskiga pišem; pa njim bom odgovoril nar bólj ko bom mogel. Njih tedaj smem prositi, de bi številce vudov slovenskiga tovarštva povekšali . . . Vse Slaviste naj mi lepo pozdravijo, posebno Skerbinca ino Bilca . . . Za božji čas, naj ostanejo na Kranjskim: post nubila Phoebus . . .“ —

Tretje 14. junija je nemško, le sim ter tje slovensko ali latinsko. Po besedah: „Me močno veseli, de so v mojo rojno (ali rojstno?) faro za kaplana prišli,“ — nekterih jezikoslovnih in domačih opazkah — piše na pr.: Veselo, prav veselo je, kar ste mi pisali o gosp. Ravnikarju; od njegovih redkih dušnih darov sme si slovenščina mnogo mnogo obetati; utinam inveniat plures imitatores. Prijatelj! Po Dolenskem pogledjte nekoliko, morebiti izbudite kterega doslej nemarno dremločega duhovna iz brezslavne njegove oterpnosti; budite jih, naj nabirajo za slovar, kakor delam jaz pri svojih Korošcih in Štajercih. Pohvaljeni so nato Jarnik, Schneider, Modrijak, Jaklin, Cvetko, češ, snujemo spet slovensko društvo. Kopitar bi to reč najlože sprožil. Pišite mu še Vi, jaz sem mu že. Ne bi li mogli napraviti na bogoslovnici v Ljubljani stanovitne slovenske učilnice? Brate! spregovorite na pristojnem mestu kako besedo; tuum verbum permultum valiturum, non me latet. — O razvpitem in justo plus ograjanem patru Marku sem quoad essentialia i. e. ejus novitatum fictiones praematuras et absurdas z Vami istih misli; prehudo pa je, kar pravite: „Vsi vsi móremo vpiti čez Marka, de ga bodo tudi drugi za to deržali, kar je, za sleparja. Le to je Krajinšini k pridu sturil, de je z svojimi sleparijami druge iz spanja zbudil, de so mu rekli: počasi pater!“ Čemu to? Razvpit je plus quam satis. Ad nauseam mi je že Kopitar dokazoval, da je Marka slepar. Kaj to koristi? Nekteri dobrovoljni delavci se ostrašijo. Da je vedoma ali nalašč sleparil, tega mu ne moremo spričati. Njegovemu brezumnemu slovarjenju naj bi se bilo nasprot ravnalo realiter potius quam verbaliter; vana est sine viribus ira. Delati, delati — strenue pro viribus —, čemu le vpiti in zabavljati. Naj bi bila Japel in Kumerdej slovnici svoji dala na svetlo, pa bi bila na en mah zadušila nesrečni studenec. Kako lahko bi imeli zdaj že pripraven slovar, pa — naj jo tudi nam pové Primic po vseh ustih s svojimi besedami, kakor jo je povedal l. 1811 Kranjcem rojakom v pismu do Jak. Zupana, namreč:

„Unter den Krainern gibt es sehr viele gute Köpfe, aber nirgends

herrscht doch die Intoleranz so sehr, wie in Krain, u. wo rührt das her, wer gibt dieses scandalöse Beispiel? Das Räthsel ist wahrlich nicht schwer zu lösen. — Ich bin jetzt schon das 4te Jahr im Auslande und habe Muße und Gelegenheiten so mancherley Art die vielfältige Beobachtung zu machen, daß es den Krainern bey allen ihren trefflichen Geistesanlagen doch noch sehr häufig an jener höhern bessern Bildung gebricht, die eine Mutter der Duldsamkeit, Nachsicht mit Irrenden und wahrer Menschenliebe ist, und die also den Menschen zu dem macht, was er seinen Anlagen nach seyn kann, und vermög seiner Bestimmung werden soll. (Man denke nur an die vielen Verfolgungsgeschichten der Kleriker in unserm Vaterlande! *Exempla sunt odiosa.*) Und der Grund davon scheint mir meistens darin zu liegen, daß die studierende Jugend bisher eine nichts weniger als zweckmäßige Bildung in den Schulen erhielt. Hier erhielt man wohl Unterricht in Verstandesfachen, aber in der Aesthetik, wovon die Bildung des Herzens und die Befestigung des moralischen Gefühls hauptsächlich abhängt, was konnte man auf den Laybacher-Schulen bisher für einen Unterricht erhalten? Daher die Rohheit der meisten Volkslehrer, daher ihre Ausschweifungen, daher die Unverträglichkeit derselben. Man wende ja nicht ein, daß die Laybacher Schulen bisher immer unter die besten gehörten. Concedo, ja, gute Rechenmeister, aber auch bloß diese konnten, wie sonst nirgends, hier gebildet werden; allein sind denn mit der Mathematik schon alle Wissenschaften abgethan? Die Bildung des Geschmacks, Dichtkunst, Rhetorik verbunden mit den ernstern Wissenschaften allein vermögen den Grund zu einer wahren Aufklärung zu geben. Allein in der deutschen Sprache konnte bis jetzt dieser Zweck unmöglich erreicht werden, und wird es auch nie können: ein deutsch-gebildeter Slave bleibt immer ein Mittel-ding zwischen einem Gebildeten u. Ungebildeten, mithin ein Zwitter, ein monstre. Die Bildung des Slaven muß slawisch seyn, wenn er das werden soll, was er werden könnte vermög seiner herrlichen Gaben der Natur. — Dieß sind also meine Gedanken, lieber Freund, die ich Ihnen hier (wie Sie sehen) ganz aufrichtig, *kakor so mi na sercu zrasle*, hinwerfe, Ihnen, als einem Manne, der die Wahrheit liebt und nach derselben rastlos strebt. Beherzigen Sie, was ich Ihnen sage, und suchen Sie das, was Sie darin Gutes finden, in unserm armen Syrien zu realisiren. Streben wir vorzüglich dahin, daß unsere Volkslehrer eine bessere Bildung erhalten, *caetera adjicientur vobis*. O hätte nur an der Theologie zu Laybach schon früher, was so leicht möglich war, eine Lehrkanzel für die Slawische Literatur existirt, wahrlich wir wären nicht so arm an Geistesproducten! Wie leicht könnte Krain jetzt nicht schon eine slowenisch-theologische Monatsschrift aufweisen nach dem Muster von jener, die der Linzer-Diöcese so viel Ehre macht. Aber ich weiß wohl, wo der fatale Fehler steckt, daß die krainischen Gelehrten so wenig Lust zum Schreiben in sich

fühlen. Die Verfehrungsfucht und Intoleranz, diese zwey höllischen Ungeheuer sind es, die so manches bessere Talent entweder schon im Reime erstickten, oder in thatenlose Vermoderung versenken. Wie viel könnten nicht solche Männer, wie H. Walland, Raunicher, Gladnik, u. a. thun! Aber eine zu große Bescheidenheit oder gegründete Furcht vor unberechtigten Bekritikern u. Unbellern des Mondes mag sie von diesem hohen Zwecke abhalten. Solang die Literatur, der freye Wechsel der Ideen in unsern Landen nicht mehr in Umschwung kommt, bleiben wir, wo wir sind, oder potius, da jeder Stillstand in der Geistesbildung zugleich Rückgang ist, wir versinken allmählich in tenebras cimmericas. O könnte ich mit der Stimme eines Demosthenes u. Cicero allen Männern in Krain, in deren Händen die Aufklärung der Slowenen liegt, zubonnern, daß sie alle Mittel ergreifen, alle Maschinen in Bewegung setzen möchten, um die vaterländische Literatur immer mehr u. mehr empor zu bringen. . . Unser einziges Bestreben soll nur dahin abzielen, daß wir die Leute, besonders die Priester, zum fleißigen Schreiben bewegen. Omne initium arduum; multi peritura tractabunt. Allein unter der Menge werden doch Sachen, der Unsterblichkeit würdig, zum Vorschein kommen: das Schlechte wird vergehen, das Gute wird bleiben. . . Machen Sie nur, daß Ihre Amtsgenossen schreibseliger werden, u. dann können wir dem Aufblühen unserer schönen Sprache getroßt entgegen sehen. . . Pak le samo vpiti ino križem roke deržati, — to ne pomaga nič; sondern schreiben, schreiben u. abermahl schreiben, das ist das Radical-Mittel gegen solche Leute. . . Das Reich der Wissenschaften soll frey seyn und keinem Despotismus unterliegen. — Toleranz soll suprema lex seyn: ex diversitate et conflictu opinionum lucratur veritas. . . Menschenliebe, Humanität, Nachsicht mit den Irrenden, sanfte Belehrung der Unwissenden, diese Tugenden sollen unsern heiligen Bund zieren u. alle unsere Handlungen leiten. Dem aber dieses nicht gefällt, der ist eines wahren Slawen nicht werth.“ — Proti koncu ga prosi, naj izverši svoj namen, poslovéniti Kosegartenovo „Življenje Svetnikov“, naj da na svetlo kaj svojih gotovo izverstnih pridig, naj k temu prigovarja Paskala; koroški in štajerski duhovni večkrat poprašujejo po njih; naj brez zamere ohrani ga v prijaznosti, ter naj piše mu pogostoma, pa le po krajnsko!

V listu 15. sušca 1812 obžaluje Primic, da na zadnje veliko pisanje njegovo ni še odgovoril Zupan, ter pravi: „Ko bi védili, kako grozovito težko na odgovor čakam, bi mi vžè bili zdavnaj pisali. — Kolko mi dajo, ko Jim nekaj noviga povém? — Slovénka Učivnica (Lehrtafel?) je — est, existit — v' Némškim Gradcu — jaz (jez, jest) bom ná-njo stopil, mordè taki (precej) po Uzmi (Veliki noči), sem žé (vrè, pravijo Ribničani) dekretiran“. — Zdaj vas zarotim vse, quibus meliori ex luto finxit praecordia Titan; posebej prosim Vas, qui habetis venam vere slavica, delajte, pomagajte, pošiljajte opominov rojaku,

kteři goreče želí „zapušeno, sirotno, zaničvano, pozábleno Slovénšino v lepih veselih Podravske ino Pomurske pokrajnah en malo kviško v življenje perpraviti . . Bog bo vam platil“ . . Proti koncu poprašuje: Quousque jam perventum est in revisione Bibliorum? Pomagajte, da Paskal da svoje pridige skoraj v tisek; ali dajte Vi ktere! Ste-li Komenškega (Comenius) že pretolmačili? . . „De mi bodo skoro odgovorili, prorsus nullus dubito; ko vé m, de so možki Župàn . . Naj mi za terdno pišejo, če ne, jih bom o vakancah pretepel“ . —

V pismu 26. julija vesel poterjuje, da je prejel pismo njegovo, oménja nekoliko o Kopitarju, češ, on se še zmirom kavsa z menoj, hvali Jarnika, zahvaljuje se Zupanu za poslano opazke k njegovemu delu ter ga prosi, naj mu piše kaj o glagolu, o Dobrovskovih glagolskih verstah, o slovenski skladnji, o Vodnikovi slovnici i. t. d. „Prof. Gmeiner und Prof. Beno (der das Bibelfstudium tradirt) geben den Geist der katholischen Theologie heraus. — Eh bien! Krainer, berühmt von Alters her, werdet ihr euch nie ermuntern aus dem trägen, literarischen Schlafe! Wie leicht könnet ihr nicht in der Landessprache auch eine ähnliche Schrift herausgeben. Supan! Supan! macte virtute, korajža velá! „Der Mensch kann viel, wenn er nur ernstlich will“; den Krainern fehlt nur ein wenig zu sehr an einem festen, ausharrenden guten Willen. — In jeder Diöcese ist schon für das wissenschaftliche Fach mehr geschehen, als in den neuern Zeiten in der Laybacher: Kaj drémlate, al ne veste, kaj s. Pavel pravi: ura je prišla, de se enkrat iz spanja zbudimo! Quales reges, tales greges! — Die Krainer könnten es in jeder Hinsicht viel weiter bringen, wenn sie wollten.“ —

„Lubi pobratini!“ ogovarja ga v listu 15. novembra. — V Gradec sem spet srečno primahal . . . V kratkim pridejo moja nova Nemško-slovenska Branja (tako sem Zefebuch imenoval) na svetlobo; kadar bodo gotova, ti bom že en eksemplar poslal, de ga boš presojval (kritiziral); pa te bom lepo prosil, de mi boš po pravici tvojo misel čez moje nemšovanje povedal . . Lubi moj brate! al mi ne moreš na ene tedne tvojiga Kúzmiča poslati? . . pošli ga do Vodnika, on mi ga bo vré poslal . . Al bi ti ne bil tako dober, de bi mojimu bratu iz prijateljstva proti meni včasí kaj pokazal, de se bo préd doma petelinsko¹ al po nemško brati naučil, saj fant ima prav dobro butico . . Z Ravnikarjam sem v Lublani govoril; mi je od Biblije ino od drugih pisem nekaj naprej bral, kar mi je silno dopadlo. Le delajte, gospóda, sej še néjste na Kranjském vsimu na konec prišli ne; veliko več bi se pri vas imelo že zgoditi, ako bi tako oterpli ne bili: bukvarji so mi sploh tožili, de so vaši pópi eno malo preveč negúdni (komód). Pri Biskupu sem tudi bil, ino sem ga pričó Golmajerja ino Prelésnika z gorkimi besedami prosil, de naj napravi kakor vé ino zna, de se bodo vaši bogoslovci (teo-

logi) bolj na obdelovanje svoje mäterne besede podájali, h (čimur je posebno védna učivnica (katedra) v teologiji potrebna ... Še enkrat prosim za Küzmiča" i. t. d. —

„Gradec 11. d. svičana 1813. Lubi moj Brate! No, pa dajva spet eno malo pogoričvati, saj že dolgo nejsva nič pokremlála. Kako je kaj? Kaj začneš, Jáka? — Si že kaj bolj zadovolen v Šmárijí? — Vidiš, ti jo prav iz serca po prijatelsko na vse usta povém: Empirsko pamet moreš včasi bolj poslušati — svét nej bil ino ne bo drugači: man muß die Menschen nehmen, wie sie sind, nicht, wie sie seyn sollen; stüdiere Knigge's und Reißner's Werke über die Menschenkenntniß. Ich versichere Dich, Bruder, auch ich habe die nämliche Schule schon mitgemacht; aber jezt bin ich schon um Vieles gewisiget worden. Pa mi ne smeš zameriti: vidiš, jaz ti prav po pravici povem, kar mislim, de bi za mir ino pokoj tvojiga serca dobro bilo. Sploh pa bi si jaz prav iz serca vošil, de bi ti ne bil na deželi, je škoda za te; vidiš, se mi zdi, de bi bilo veliko koristneje za-te, za človeštvo ino za védnosti, ako bi ti b e t y m G e l e h r t e n f a c h e kej bil — za kaplane so drugi . . dobri . . — ti jo še enkrat prav na ravnost povém: ti nejsi za kmeta, non habes sensum rusticum; razun ti bi se mógel za kmetávse — ves preroditi. — Sed jam plus quam satis de hisce odiosis! — Jam paullo majora canamus! — Zdaj odgovor na tvoje sladko pismice od 17. decembra ... Ravníkar že vé, de so meni njegove novo skovane besede znane; sem Vodniku pisal, pa nejsem povedal, od koga sem zvedil. V. mu je dal moj list brati, V. mi je tako odgovoril: „R. je tkoj obduhal, de ste pervo polo mašnih bukev brali; tedaj je rekel, de per njemu na Vačah pravijo otnem; popisba pa mu samimu ne dopade, pa pravi, de ga je Rezar naganjal, de je hitel, de mu popisvanje ni bilo prav, in de je v naglici namest popis svojo bo perstavil. Per Biblii ne bo nič sam znešel, kar bi drugih enajst ne pervolili“. So že tvoje bukvice natisnjene? pošli mi jih skoraj! — . . Tu ti pošlem moje to zadno delo; preberi, presodi ga prav oistro, kar narveč moreš, z tim mi boš narbolj vstregel, ker goreče želim se pobolšati, kar je narveč mogoče. Vem prav dobro, de je še silno veliko nemšin notri, pa si ne morem kaj, sem na samóti, odločen od terdih Slovincov. Piši mi tvoje opomine (note), pa precej na dolgo. Kaj kaj praviš k mojim novinam (Neuerungen) i. t. d. ?^a V tem pismu se nahaja, kar je pisal M. Schneider o vojski med Francozi in Rusi slaynemu Jarníku, in Jarník s tim vred Primicu (gl. Jezičn. str. 3.), pa v dostavku: „Timu mladimu Rudežu sem tudi ene bukvice poslal; veš, kaj se mi sanja, de zna morebit scasama R. Sloveno-Kranjski Mecénas biti — treba bi ga bilo — kadar Cojza ne bo. Spodbadaj ga spodbadaj ino derva na ogenj prikladaj, kakor veš ino znaš. — Z Bogom!“ —

Drugi, kteri je Zupana jako čislal in pogostoma mu dopisoval po svoje, v různých jezicích, največ latinski, bil je Kopitar. Iz premnozih pisem, kterih nekaj od l. 1809 do 1821 hrani Slovenska Matica, posnamem naj le nektère kratke znake, na pr. l. 1809: „Quid de spe patrii idioma? Primitz hat es übernommen, den Trüber lexici faciundi causa zu erzerpiren! Werden Sie, spes nostral denn gar nichts thun pro bono pulcerrimae dialecti linguae pulcerrimae (d. i. der herrlichste Dialekt der herrlichsten aller lebend Originalsprach!); sammeln Sie doch adagia, proverbialia und — in quo certe tu vel maxime proficies — Proselyten für unser Studium! Hat Sie Vodnik nicht auch angefeuert zum Mitwirken? — 1810: Velis nolis. Sie müssen am Ende doch auch ein Slaviste werden; denn Sie sind einmahl enrôlirt bei Dobrowsky, und ich war der Werber . . . Ergo noli me confundere! . . . Ne bodite tako Župansko štimán! . . . Indessen werden Sie Dobrowsky's Präsent, und tesseram slavophiliae (Slavin) schon erhalten haben: ich habe mich für Sie in voraus verbürgt, und adagia, proverbialia, novam bibliorum versionem etc. bei Dobr. angefragt: ergo fac velis, nam potes unus omnium maxime . . . Sacrosancte Doctor! Bodo hudi na-me, ki sim jim oblubil, de proxime habebis res bestellatas, ino še zdej tukej ležé! . . . I kaj pa Oni délajo, dulcissime amicorum? Quid de novis bibliis? Quid de proverbis? Accepistine Dobrovii munusculum (Slavin)? Sit tibi hoc baptisma slavismi! Meni gre po glaví, de jih bodo za Notarius postavili: to mi ni prov: ich will Sie nicht als Geschäftsmann, sondern als Gelehrten, cujus et post fata aeterna existat memoria, wissen. Wie steht es mit der Syrischen Sprachkanzlei? . . . Vale, dulcissime rerum! — Lop! ich lasse mich nicht zweimahl bitten, ut te tikem! scis voluisse me, sed non audebam doctorem provocare ipse indoctorrimus! Oblatam autem ultro humanitatem quare non accipiam!? Ergo vivat Gospod Jaka: Bog Te sprimi! Tikantem tikato! — Nescis, quantopere de te gaudeam, sed cave ne alii tibi subrideant ob slavismum. Est enim opus tibi dignitate quadam gravi tanquam pastor ovium.

L. 1812: O te impudenter negligentem! Nihilne mei meministi? Nescio quid de te cogitem. Num te collegarum corruptum exemplum, fruges consumere natorum? . . . Si non succenserem, mitterem per te salutem dissimillimo tui Ravnikaro et Wallando et Guntio et Hladniko: sed vix dignus es . . . Perpende antequam quid dicas; nam soles levis esse in prodendis secretis et pene puerilis, nil reputans quid scintilla possit! . . . Ergo nec mihi succense, si quid verius dixi, nec in socordia persevera . . . Si te offendi, ignosce poenitenti, wer' nig mehr spassen! nam scribo tibi, non aliis; magnus autem pater (Zois), credo, omnia nostra potest scire, immo debet . . . Vodnikum saluta, est Primitzo decies melior . . . Primitz sit Gottsched noster! — Humbold nunc slavicas

linguas adgreditur me duce. O quā tu rure marcescis? nonne in urbe posses esse, et circa baronem? ut et ipsum juvares, et ab ipso juvaberis! — Est, ut fuit, ambitiosus in malam partem, respondi de te. — Ravnikarum aut Ravniharum (— har enim itidem est plane nostrum) saluta meo nomine amantissime, et de bibliis, quae ubique fama laudat, gratulor. — Ravnikar est spes mea!

L. 1813: Totum hoc koplánárstvo tuum mihi jampridem non ita probatur; quid propheta inter Saulos hos? relege initium Sallustii, et vide, an recta moneam, qui te etiam atque etiam flagitem, ut rure relicto in urbem redeas et cum barone sies, apud illum discas et illi subservias ut ego et Vodnik olim. Nullāne in civitate fára pro doctore aut notariatus, qui censum certum praebet et otii aliquanto plus quam ruri est, et amicos dignos te, et libros? perpende rem, et cum barone delibera et effice! . . Sollicita Rauniharum et tu ipse cooperare, cooperator ut sis vere . . Redeo ad Nr. 1, ut Sallustium relegas et cum Barone (Zois) liberrime et apertissime deliberes. Ego, quamquam omnes isti vestri Athanasii me suspectum haberent, sperarem et confiderem plenam ipsorum fiduciam mereri (non subrepere); cur non et tu, Augustine, nepos cum sies. Den halben Weg werden sie dir selbst entgegenkommen, sed *σωφροσύνη* opus est . . De koplánárstvo videbis, ut te expedias. Sallustii locus est: Omnes homines, qui sese student praestare ceteris animantibus, summa ope niti decet, vitam silentio ne transeant ut pecora . . —

L. 1814: Gaudeo quam maxime, et alias dialectos slavicas tam inter vos foveri, et amo Jerinum, cujus pueri hinter den Klosterfrauen perbene memini, cum adhuc bos letaret, et ego smerkov: erat jam tam fein glavica. Amo et Vodnikum, quod tam bona mática sit, et vos mladās čebelicas ducat ad gore visóke ut ait . . Ravnikar: sunt enim in illo aequae divina velle et nosse! — Quam vellem te esse in urbe, ut cum illo esses et communibus consiliis rem gereretis. Vale et sis minus rejen, et magis réden et poréden i. e. diligens, ordentšč. — Tu cave, ne gula te corrumpat et potentiorum liminal —

L. 1816: Carantonica dialectus poterit brevi deduci per fontes seculi IX. X. XI. XII. XIII. etc. et gaudeat Valentinus (i. e. Vodnik) et sapiat. Cur nemo vestrum carantolice vertit „Dies irae, dies illa“, quam omnes dicunt esse rem protestantibus inassequibilem? — L. 1820: Ergo — pace! . . Raunicharo facis injuriam multifariam. — Velles ne . . tua Slavica omnia (Mitslawisch, sey es nun glagol. oder cyrill. gedruckt oder geschrieben) . . huc mittere . . Mea omnia Dobrovio dedi domum (habitat in altera urbis parte). Omni vespera simul slavizamus — Dobrowsky te resalutat et mecum est cupidus videndi Glagol. et Cyrill. tua. — Audio te fuisse Belegradae Constantini Porphyrogenetae! — L. 1821: Ecce!

macerat me tuum silentium, ne imprudens te offenderim! — An quod communicari cupierim tua slavica. Equidem mea omnia Dobrovio communicavi, nec poenitet. Nec te poenitisset! Cum honestis enim viris est negotium, non cum lutheranis Vossiis! Et vel si non vis, dic verbo et sanabitur anima mea, laesa silentio! Ipsa gloria, quam tibi times (fortasse) praeripi posse, non deerit, si tuis thesauris potuerit uti patriarcha Dobrovius . . . Gaudeo quod summum magistrum etiquettae aliquando derwischerim! heus tu? nonne mihi debes responsa duo aut unum? Qui te excusabis apud dominam etiquettam! Nam de amicitia vidua video te non multum curare . . . Sed tu, quo minus tibi placemus, eo magis nos deberes amare ex mente Xsti, nam si amas qui placent, quid facis melius quam publicani. Vale et corrige te amico Veteri . . . — Naslove na pismu narejal mu je časih nemške ali latinske, navadno francoske na pr.: A Monsieur Mr. l'abbé Jaques Soupan (Supan, Suppan) Docteur en Théologie et Coopérateur a Ste. Marie (Šmarje) près Laibach; . . . Dr. en Theologie et Professeur à Laibach; in v pismu časih po cirilski na pr.: Župano Doctori K. Legista, Censor, Scriptor in v sklepu: Vale; vale animamque redde veteri amico; vale et fave Veteri vetus hospes amico. i. t. d.^o —

C.

Matej Ravnikar.

Ravnikar est spes mea: sunt enim in illo aequae divinae velle et nosse. Kopitar.

Tretji mož, kateri je duhovitega Zupana jako čislal ter mnogo obdeval z njim, bil je Matej Ravnikar. Rojen je bil 20. septembra 1776 na Vačah poleg Save; sicer ubožen, toda bistroumen je prišel v Ljubljano vsčolo, postal po dokončanem modroslovji bogoslovec, po naukih v treh letih doveršenih za mašnika posvečen l. 1802 koj učenik pravoverstva ali dogmatike v bogoslovji, l. 1805 verozakona v liceji in nedeljski pridigar, potem vodja Ljubljanske duhovščnice, l. 1809 v dobi francoski kancelar (Chancelier) vseh šol, poznej voditelj sedme in osme ali tedanje liceje, l. 1817 korar Lamberški, l. 1827 sovétnik, duhovski in šolski oprávník pri c. kr. primorskem deželskem poglavarstvu, l. 1830 izvoljen za škofa Teržaško-Koperskega — umerl v Terstu po neutrudnem in blagovitnem cerkvenem pastirjevanji 20. novembra 1845.

Po francoski dobi ostane verli Ravnikar na kermilu v tukajšnjih šolah, in za njega ravnatelja pride dr. Jakob Zupan z dežele v mesto za profesorja v bogoslovje l. 1817, in zdí se mi, da prav on je bil, ki je ponosnega Zupana krotil in vladal; vsaj — dokler je Ravnikar bival v Ljubljani, ni bilo čuti o kacih posebnih razporih njegovih. A tudi Zupan je Ravnikarja jako spoštoval. Vidi se to iz tega, da mu je, kadar

je postal bil vladika ali škof, zložil slavno pesem ter jo priobčil v „Illyr. Bl. 1831 št. 50, ktera (str. 29 pričeta) se popolnoma glasi:

**Jega Milosti visoke časti vrednimu Gospodu Gospodu
Ravnikar Mateju, Škofu Teržaške-Kopérske Cerkve, itd. itd. itd.**

Verhu Adrija likvajte
Koper, Općina, Duin!
Oču takimu ploskajte
'Z mander, logov, bark, solin!

Revniim stotine slovijo
Tvoje milosti rokó:
Kmetov majhini bledijo,
Tvoj odhod skerbní zvedó.

Mej sodniki rajni sije
Vam Potočnik patricjèn:
Bo mej Sigmonde škofije
Vaju Ravnikar verstèn.

Omagvali blagorvaje
Redi Akademikov:
Dá primorju Te jokaje
Sava, Ezdras Ilirov.

Božje pismo ukazuje
Dela dobrih razglasit':
Misel nukam povzdiguje
Ded široko imenit.

Tujstvo krajinšini ukrotil,
Nedotečen Ti povsod!
Česar bodi, nam se lotil,
Kažeš, Vodja! pravi pot.

Se Tagaste veselile
Avguština Monike:
Tebi Vač goré bistrile
So glavó, sin Karnije!

Slavno spremi Te Ljubljana,
Cenit' vajena možá:
Verhnika poslovljovana
Plače, tažit' se ne dá.

Brez opor, brez pergamena
Blagorojen sam cvedé:
Čast za čast nepoželjena
Srejnám dvém iskála Te.

Kamer kolj Te posadista
Svritli Dunej, sveti Rim,
Enoustino prosista
Davno Te préd Okra, Krim.

'Z Tvojih ust med pil resnice
Bogoslov trindvajset lét:
Ljudu hranil uk dušice
'Z nekalenih vrel zajét.

Tebe viditi živeti
Čednostam dobi sercé:
Tebe krotkiga prevzeti
Povikšila prešibké.

Poštovali Te, ljubili
Rasadnika zborniki:
Tebe vsim izgled častili
Viši, niži, druženi.

Jaderno svetá tergiše
Glas Tvoj slušati hlepí:
Vsih rodóv zemljé sejmíše
Za-Te, Vladika! gori.

Vkoreniniti korista
Mnogo, mnogo, krog in krog,
Janeza Evangelista
Preživeti daj Ti Bog!

Erklärung.

1. Koperske, Capodistrief.
2. Likvati, jubein; lik, Sobgefäng; likan, gestätet.
3. 'Z mander, aus den Mandrien, Bissen.
4. Rajni, der fetige; raj, Paradies.
5. Potočnik, Joseph, der edle Präsident des Wechsel- und Handelsgerichtes zu Triest 1808.
6. Patricjen, unter die Patricier aufgenommen.
7. Sigmond, Graf Höhenwart, Bischof zu Triest von 1791 bis 1794.
8. Ded, Kne.
9. Blagorojen, wohlgeboren.
10. Srejna, Gemeinde.
11. Bogoslov, Theolog.
12. Rasadnik, Seminarium.
13. Zbornik, College; zbor, Collegium.
14. Druženi, Gleiche.
15. Stotine, Hunderte.
16. Blagorvaje, gratulirend.
17. Redi, Reihen.
18. Ezdras, der biblische Gesichtsärzte.
19. Tujstvo, Fremdartigkeit.
20. Poslovljana, Abschied nehmend.
21. Plače, weint.
- 22.

Enoustino, einstimmig. 23. Okra, Okraj, o kraju, Klüfte. 24. Krim, Berg bei Zaišč. 25. Povikšilo, Beförderung. 26. Tergise, Tergeſte, Trieß; Handelsplatz. 27. Sejmiše, Marktplatz. 28. Vladika, Bischof; vladati, leiten. 29. Korist, Nutzen. 30. Mnogo, viel. Z.

Življenje in dejanje Ravnikarjevo je popisal bil najprej neki častitelj njegov v Ljubljani ter poslal v Terst s pristavkom, da to je le življenje našega Ljubljanskega Ravnikarja, in prinesle so ta spis „Novice“ l. 1845 k 50. listu v posebni prilogi. L. 1846 pa pišejo: „Smert visokozasluženiga Teržaškiga škofa so zvedili kmalo tudi v Parizu. Vredništvo francoskiga mesečniga časopisa, ki se imenuje „Le necrologe universel du XIX siecle“ in ki popisuje samo življenje umerlih imenitnih mož tekočiga stoletja, je 13. Grudna pretečeniga leta prosilo, de bi mu iz Tersta poslali popis Ravnikarjeviga življenja. Vikši vrednik imenovaniga časopisa gosp. Saint-Maurice Cabany sklene ta dopis s temi besedami: „Noben človek ne zasluži bolj ko ranjki Ravnikar priti v te velike bukve, v kterih so vse imenitne osebe sedajnega stoletja zapisane“. — Komu bi serce od veselja ne poskakovalo, slišati, kako ptuj narod Slovence časti — pravi dr. Bleiweis nato v „Novicah“ št. 2. str. 6. — Treba je bilo torej prvemu dodati še popis Teržaškega Ravnikarja. K temu so znanci in prijatelji spodbujali gospoda, kteremu je Ravnikar bil poseben dobrotnik, kajti sprejel ga je bil v osodnjem času iz Ljubljanske v škofijo Teržaško, in gospod ta je znani naš Čbeličar, Emanuel Jožef Kovačič, kteri je učeniku svojemu dr. J. Zupanu v imenu součencev bogoslovcev I. leta zložil bil l. 1832 umetno čestitko: Vivat Supan! (Gl. Jezičn. str. 5, 6; 50, 51). Ta je čez leto in dan sestavil kratek opis življenja Ravnikarjeviga po nemški, ki ga je sloveči doktor Kandler dal potem na svetlo po laški z naslovom: „Biografia di Monsignor Matteo Raunicher Vescovo di Trieste e Capodistria“.

Ker so pa mislili mnogi Slovenci, ki so ali prijatelji, součenci, ali častitelji pokojnega višega pastirja bili, da bi se spodobilo življenje tega imenitnega in za cerkev in slovenščino tolikanj zaslužnega moža Slovcem v njih jeziku bolj na tanko razložiti, je storil to tudi po nagibu lastnega Ravnikarju živo vdanega serca verli rojak kranjski, ter v Drobntinah l. 1858 v ogledalu blaženih mož, nekdanjim v spomin, sedajnim v posnemo str. 81—107 priobčil: Matevž Ravnikar, prvi Teržaško-Koperski škof. Zapisal Jož. Kovačič, njih nekdanji kaplan. V tem opisovanji je primerno dokazano, kako je napredoval Ravnikar v silo ubožnih razmerah vendar izverstno učenec, kako podučeval potem učenik, ponosno se vedel o vladi francoski, narodno in domoljubno pozneje pod vlado avstrijsko; kako je povzdignil škofijo Teržaško, ktero je dobil bil bolj v žalostnem stanu, skerbela za mladino, pomagal duhovnom, bil pravi oče svojim vernikom, ljubo se obnašal pri škofovskem obiskovanji na deželi, kako priprosto živel domá, vse premoženje sporočil

v dobre namene, za uboge dijake, vzlasti za revne v Terstu, na Vačem in sosednih duhovnijah, in kako je tedaj zapustil si na zemlji nepozabljiv spomin.

Da se spomin ta nekoliko povzdigne in poživi, sprožil sem l. 1876 opisavši ga pod naslovom: „Vladika Matej Ravnikar v slovstvu slovenskem“ v „Slovcu“ št. 89—91 misel, naj bi se ranjkemu na slavo, naslednikom pa v podbudo in posnemanje, ako že ne v Ljubljani, vsaj v Terstu in vzlasti na Vačem, kjer mnogi še vživajo njegove dobrote, s sosednimi duhovnijami, obhajala stoletnica Ravnikarjevega rojstva. Vspéh temu je bil, da se je na Vačem 20. septembra 1876 po njem res obhajala cerkvena slovesnost; da so slovenski časniki spominjali se ranjkega, kajti „poštenjak nikolj ne umerje, v delih svojih vedno še živí“; da je „Soča“ omenjeni spis deloma ponatisnila; da je družba sv. Mohora v koledarji za l. 1878 str. 175—182 po prejšnjih prinesla sestavek, spisal Vladimir: „Škof Matevž Ravnikar, slavni pisatelj slovenski“ i. t. d. — Spominjal sem se verlega moža ter izvrstnega pisatelja v dosedanjih razpravah (na pr. Jezičn. IX.—XI. str. 3—5; 130. Jezičn. XIV. str. 33. 34.) in tudi letos že tu in tam; vendar — ker je tolikanj storil vprav za naše šolstvo in pisménstvo, ker je v tako posebnih razmerah bil z dr. Zupanom, in ker ne kaže pričenjati obetane M. Ravnikarja II. t. j. Poženčana, naj se za stoletnico tudi v „Tovarišu“ vsaj po nekterih črticah opiše M. Ravnikar I. —

Baron Žiga Zois (r. 1747, u. 1819), vsem tedanjim slovenskim pisateljem res Mecena, je navdihoval kakor Vodnika, Kopitarja, tako tudi Ravnikarja, kateremu je bil osebno prijatelj.

Budil je rojake svoje po pesnih in prostih svojih spisih Vodnik, dajal je slovenščini modre pravila Kopitar, in po teh dvéh je vnel se Ravnikar, in sam vnet je za slovenščino v nemal tudi druge, licejske učence in bogoslovce, z besedo in z dejanjem. Perva zasluga njegova je torej, da je nasprot prejšnjemu nemškutarjenju Ravnikar sam jel čisto govoriti slovensko, in da je k temu budil učence svoje, kateri so ga jako spoštovali, priserčno ljubili ter v hvaležnem spominu hranili vedno, kar so očitno razodeli o slovesu l. 1827 modroslovci v krasni latinski žalostinki „Elegia . . Matthaeo Raunicher . . a dolentibus et gratulantibus utriusque Cursus philosophici discipulis dicata“, kjer po začetku: *Si fletus, lacrimae magni sunt signa doloris* — preslavljajo odhajočega v Terst na pr.:

Extollit gazas, felicem et mobile vulgus

Has ausum nautam, per mare ferre sibi

Mirantur doctos, qui mensi sideris orbem,

Qui palata prius limite et astra tenent;

Plauditur ille heros, aequat qui moenia terrae

Pastorem pellens pascua vasta sinit.

Quantum at divitiis praestat largitor egeni.

Et quantum studiis omnibus aucta fides,
 Quantum ensem metuunt, gaudent sed pace coloni;
 Tantum vincuntur caetera facta TUIS.
 Quam morum justus censor simul usque fuisti,
 TE duce sermo viget patrius, ante rudis;
 Ordine quam claro gaudebant atria nostra,
 Doctrinis solidis perfugium fueras.
 Si fio juvenis laudator temporis acti,
 Quid mirum? Noscis lapsa, futura time!
 Parce, dolore solet si duro injuria jungi;
 Nos linquis moestos, invenies hilares . .

Excidet atque prius nomen, cognomen et aetas,
 Quam pereat menti dulcis imago TUA etc. —

Druga zasluga Ravnikarjeva je, da je jel tudi sam spisovati ter na svetlo dajati slovenske bukve, in to v čistem, krepkem narodovem jeziku. Iz tedaj navadne Bohoričice prepisane v sedanjo Gajico so:

a) Perpomoček Boga prav spoznati ino častiti, ino pot prave sreče po Jezusovim vuku in življenju. Prestavljeno iz nemškiga in semtertje pomnoženo. V Lublani 1813. Natisnil J. Retzer. 8° 109 str. Druziga natisa 1816. Tretjiga natisa 1820. — Nemško je izvirno spisal bil to knjigo Anton Gall, Linški škof, pod naslovom: „Anleitung zur Kenntniß und Verehrung Gotteß, nebst Anweisung zur Glückseligkeit nach dem Leben und der Lehre Jesu. Wien 1805“. —

b) Sveta maša ino keršansko premišlovanje iz svetiga pisma za vsak dan mesca, tudi druge lepe molitve. Dvanajsti l. 1813, trinajsti popravljeni in pomnoženi drugi natis l. 1815 v Lublani. Natisnil J. Retzer v 12° 305 str. Na prodaj per Ružičku bukvozevu. To je po francoski A. Mésanguy, po slovenski dr. Juri Gollmayr, poznej veliki škofjijski namestnik in prošt, pervikrat dal bil na svetlo l. 1783. Knjižica ta se je slovenskemu ljudstvu tolikanj priljubila, da je do leta 1808 natisnjena bila enajstikrat; dvanajsti, trinajsti natis je popravlil in z razlagami nekaj pomnožil M. Ravnikar.

c) Zgodbe svetiga pisma za mlade ljudi. Iz nemškiga prestavil Matevž Ravnikar, desete šole cesarsek kraljev vučenik. Pervi del. Zgodbe stariga zakona. V Lublani, 1815. 8° str. 344. — Drugi del. Zgodbe noviga zakona. 1816. 310 str. — Tretji ino četerti del. Zgodbe noviga zakona. V Ljublani 1817. str. 327. Na prodaj per Adamu Henriku Hohnu, bukvozevu. — To je prevod od „Chr. Schmid's Biblische Geschichte für Kinder zum planmäßig. Unterricht in sämtl. deutsch. Schulen Bayerns. München 1801“ — ki so bile večkrat natisnjene.

d) Abecednik za šole na kmetih v ces. kr. deželah. V Ljublani 1816. Nemško in slovensko. 95 str. v 8i.

e) Male povesti za šole na kmetih v ces. kr. deželah. Kleine Erzählungen i. t. d. V Ljublani 1816. 1822 i. t. d. v 8i str. 127.

Na prodaj per Jurju Lihtu, bukvoprodu, in s šolskimi bukvami zakladnika. Spisal je bil te bukvice po slovenski že J. Debevc, bivši katehet v nunskih šolah, l. 1809 pod naslovom: *Majhine Perpovedvanja i. t. d.*; popravil in v krepki besedi vrvnal jih je Ravnikar.

f) Keršanski katoliški Navuk z vprašanji in odgovori. V Ljubl. 1822. 8. str. 360. natis. per Leop. Egerju. To je prevod nemškega Leonhardovega katekizma.

g) Petere Mojzesove bukve, iz prvotne ali hebrejske besede poslovenil M. Ravnikar, so ostale sicer v rokopisu, vendar so poznaj dobro služile sloveniteljem sv. pisma.

Te Ravnikarjeve knjige so se močno razširjevale med slovenskim ljudstvom in prav rade prebirale. Mnogi so jih prebirali že zavolj lepe, čiste, nepokažene besede, v kateri so pisane. Kako naj se slovenščina bogati in olikuje, to je povedal Ravnikar najbolje v predgovoru k „Zgodbe sv. pisma“ d. I. l. 1815; nekaj pa že v predgovoru k „Sveta maša“ l. 1815, kjer je sedem psalmov od pokore poslovenil tudi iz izvirnega jezika. Ker so une besede njegove že večkrat ponatisnjene (gl. Miklosič Slov. Berilo za VIII. gimnaz. razred str. 66—68); naj se pokažejo le-té na pr.:

„Kar še scer tiče te bukvice, smo si perzadéli krajnski jezik, kar je bilo mo-goče, popraviti, in vam ga očejeniga, kakor se res govóri med nami, dati v roke. Torej smo tudi nemškim in drugim ptujim besedam, ktire lepi krajnski jezik le kazó, slovó dali, in jih s pravimi slavénskimi deslih po nektirih krajih že pozáblenimi besedami namestili. Tako postavim se pravi gmajna po slovénško opčína ali opčestvo, regirati vladati, íršt knez, cviblati dvomiti ali sumiti, vofer dar ali darituv, nucno koristno. Tudi pozableno besedo slava, po ktiri se sami imenujemo slovenci, smo povzeli namest besede čast; slava je več kakor čast.

Tudi ima slovénška beseda lepo lastnost, de se da grozno skrajšati: Namesti reči tedaj: De bomo, po tim ki bomo vžili telo in pili kri zveličarja, z nebéškimi dobrotami napólneni, rečemo lepši in krajši: De bomo vživši telo in pivši kri zveličarja napólneni z dobrotami. Namesti reči: Abraham je iz del opravičen, ker je djál svojiga sina na altar, se reče krajši: Abraham je iz del opravičen djávši svojiga sina na altar. Namest reči: Duša po tim ki se je v svet vtópila, je pozabila Boga, se reče krajši: Duša se vtopivši v svet je Boga pozabila. Sem ter tje se sliši kaj enakiga. Pa vsi drugi Slovenci govóré tako, in tako so govorili naši spredniki, zakaj bi mi ne sméli?

Se drugač krajšamo besedo. Namest reči: Človek se pregreši z obrekvanjam, ker drugim ljudém graje in madeže perdéva, se reče krajši: Človek se pregreši z obrekvanjam perdévaje graje in madeže drugim ljudém. Kakor scer pravimo: Petláje sim peršel do Lublane; ležé sim jedel; stojé sim spafil. t. d.

Tretja zasluga Ravnikarjeva je pa stolica slovénškega jezika v bogoslovnici. — O francoski dobi se je podučevala slovenščina v latinških ali srednjih šolah, in na njeni podlagi francoščina. Po dobi francóski so se spet prestvarile bile šole in prevladovati je poleg latinščine jela nemščina. Ravnikar je živo čutil, kaj se pravi, brez znanja slovénškega jezika mlade duhovnike pošiljati med narod slovénski. Kako so pa tudi — sami poptujeni poptujevali narod, kako kvarili njegov jezik,

ker se ga znanstveno nikjer učili niso! Da se temu opomore, nasvetoval je že Kopitar v slovnici svoji l. 1808, naj se bogoslovcem napravi učilišče jezika slovenskega. Iz istega nagiba oberne se Ravnikar, da ne bi osoda Vodnikova bila tudi osoda slovenščine po šolah na Kranjskem sploh, do veljavnega barona Ž. Zoisa in do učenega J. Kopitarja, in s prizadevanjem teh mož se je zgodilo, da so presvetli cesar Franec l. 1817 učilišтво slovenskega jezika dovolili v Ljubljani, in bogoslovce drugega leta zavezali k šolskemu učenju domačega slovstva. Smeli so prihajati k temu nauku tudi slušatelji licejski.

Sad te naprave se je berzo pokazal, ne le na Kranjskem, temuč tudi pri sosednih Slovencih. Kmalo je prišlo dokaj dobro pisanih slovenskih bukev na dan, in duhovni govori na prižnicah so bili prosti grozne soderge in v lepši in čistejši slovenščini zglasovani.

Četerta zasluga Ravnikarjeva je, da je pripravil Metelkota v Ljubljano, v duhovščnico in na slovensko učilnico, in menda prav on ga je naklonil tudi k vstanovitvi nove abecede po pravilih Kopitarjevih. Oznanil jo je bil vsaj l. 1817 v Zgodbah sv. pisma (IV. D. str. 324. 325.), in bilo je l. 1820, da so v ta namen sošli se na Dunaju Dobrovský, Kopitar, Ravnikar, Metelko, Kalister, Šlakar — in posvetovali se o napravi edinega slovenskega in celó občnoslovanskega pravopisa. — Kakor Vodnik poslednje leta, tako se je po Ravnikarjevih pravilih ravnal Metelko s svojimi tovarši in učenci, in kakor so prej prehudo nemškutarili, tako so odslej jeli preveč trebiti in slovenariti. In na to méri Prešernova „Nova pisarija“ v Čbelici (II. 30—37) na pr.: „Če hočeš kaj veljati, pisar; besed se ptujih bój, ko hud'ga vraga; debelo po gorjansko jo zarobi; tri leta idi v rotarske Aténe; med pastirje, kmete, sredi kozarjev; kar v bukvah je natisnjeniga, upije; to, bratec, med učene gre lingviste, in priča od jezika lepotije; Slovenci bodo brali bukve čiste, častili pozni bodo nas narodi i. t. d.!“ In z ozirom na malo navadne deležnike spustil je Prešern (Čbel. III. 19.) Ravnikarju — češ — poptujčvavcu seršena: „Gorjancov naših jezik poptujčvavši — Si kriv, de kolne Krajnc molitve bravši!“ —

„Trotz dieser Ausstellung, pisal je pa učeni M. Čop, kann nicht geläugnet werden, daß, wenn die Bildung der krainischen Schriftsprache hinsichtlich der grammatischen Richtigkeit und lexicalischen Reinheit seit einigen Jahren bedeutende Fortschritte gemacht hat, man dieses, nebst Kopitar und Bodnik, vorzüglich Hr. Ravnikar und seinen Nachfolgern, unter denen sich durch Sprachgebiegenheit vorzüglich der Prof. Metelko und die Hrn. Potočnik und Balokar auszeichnen, und der von jenem erwirkten slowenischen Lehranzel in Laibach zu verdanken habe. Thatsache ist es, daß beinahe alle seit den letzten 15 Jahren in Krain erschienenen Bücher in sprachlicher Hinsicht die besten der früheren Periode bedeutend übertreffen. Uebertreibun-

gen, wenn sie wirklich irgendwo stattfanden, wird am besten die Zeit selbst ermäßigen. (B. J. Šafarik's Gesch. der südslav. Lit. I. 1864 pg. 37. 38). To se je res tudi zgodilo, in „Te duce sermo viget patrius, ante rudis“ — so spričevali Ravnikarju že l. 1827 modroslovni učenci njegovi, in kakor Janežič v svojih slovnicah, tako kaže tudi Miklošič v vseh svojih primerjajočih slovstvenih knjigah vzorno Ravnikarjevo pisavo Slovencev, naj jo marljivo posnemajo.

V življenji Ljubljanskega Ravnikarja l. 1845 se bere, da je on tudi začetnik nove, veselejše dobe za slovenščino. Kako je pač to uméti? Vsaj Vodnik je in ostane otec poezije, a tudi proze slovenske, in kar je o tej svetoval Ravnikar l. 1815, učil in pisal je Vodnik že v prejšnjem veku l. 1799, ter je na pr. po Pismenosti svoji l. 1811 verstnikom in naslednikom o slovenski pisavi dal gotove pravila. Ali — kdor pomisli, da bi po nemili osodi Vodnikovi slovenščina po šolah brez Ravnikarja bila morda popolnoma propadla za dokaj — kdo vé kaj — časa, rad poreče s tedanjo bistro mladino gledé na ves narod slovenski Ravnikarju:

Excidet atque prius nomen, cognomen et aetas,
Quam pereat menti dulcis imago TUA.

D.

D^r. Jaka Zupan in D^r. France Prešern.

Kakor Fr. L. Čelakovsky v Čas. Česk. Mus., tako oménja M. Čop v Šafarikovi slovstveni povéstnici oba ta dva Slovence vkupej — enega za drugim, in to po pravici; vsaj se drugi brez prvega še razuméti ne da.

Razkazal sem letos nekoliko bolj J. Zupana, kateri je bil prav res tudi velikan učenosti, ki si zaklade duha Krezove bil je nabral, ter zastavil pero, spisal nekaj in spravil na svetlo sam, še več pa nameraval, kar je razviditi iz prijateljskih pisem tedanjih, na pr. mimo Japeljnove boljše prestavo Biblije menda koj iz hebrejskega in gerškega, legendo Kosegartenovo, Komenskega, duhovne ogovore, pregovore, marsikaj za jezikoslovje slovansko, za zemljepisje in krajobrazje, za dogodivščino ilirsko i. t. d. Nabral si je bil nekatere redke knjige glagoliške in cirilske in sploh dokaj veliko knjižnico; poznal je skoro vse bolj učene bukve tedanje, ki jih je vedno prebiral tičé, dostikrat leže v sredi med njimi.

Občeval pa je dr. Zupan v književnem oziru z najboljšimi možmi svoje dobe; tako n. pr. z baronom Ž. Zoison, kar se razvidi iz pisem Kopitarjevih (ut circa baronem, cum barone sies; delibera cum barone i. t. d.), in — kako ljubo ga po smerti njegovi opéva v Čbelici! Občeval je z V. Vodnikom, Dobrovskim, Kopitarjem, kateri mu je vzlasti naročal in pošiljal knjige ter ga budil že l. 1813 k sodelovanju

„Bicner allgemeine Literatur-Zeitung“, kjer je za jezikoslovje vse in posebej za slovansko on bil vredovatelj. — V živi vzajemnosti je bil z ljubeznjivim M. Čopom, o katerem je po nesrečni njegovi in svoji lastni osodi rekal: „Zwei Gelehrte hat Krain beseffen; den Eimen hat der Wolf, den Anderu die Sau gefressen!“ — Dopisoval mu je verli Jarnik, po katerem se je še bolj vnél bil za domovinsko „Carinthia“. Drag mu je bil Metelko, dasi zanj prekasen in preboječ, in tiral ga je Zupan nekda celo v Karlovec k tedanjemu pravoslavlnemu vladiku in pisatelju Luki-janu Mušickemu. — Mnoge prijateljske zveze je imel z rodoljubi slovanskimi po Istri, Dalmaciji, Bosni, Serbiji, Slavoniji in po Hrovaškem, s pravoslavlnimi popi, ktere je rad obiskoval na svojih popotvanjih ter pogostoma o njih pripovedoval svojim dijakom. „Knjižica — Imén za hasan selskih Skol u Cesarsko-Kraljevskih Daržavah“ u Rici 1819 — glasi se spoménica, kateri je na čelu sam zapisal bil tole: „Andreae Mesutario Jac. Supanus *ονομαστικον και μυθμοικον* itineris sui hypocarniolano-cratico-flanatico-dalmatico-liburnico-histrico-foroiulio-esocarniolani 1819. Aemonae Carniolanorum in regno incluto Illyriciano pridie ipsius festi onomastici“. — Sploh se reči smé, da je dr. Jak. Zupan, vzbujen po Vodniku (Napoleon reče: Iliria, vstan'! — Illyrisches Blatt. .) postal med Slovenci prvi Ilir (Ilirec, Ilirijan), pravi janičar slavščine južnih dežel, kajti v vsem svojem dejanji in pisanji je meril na véliko Ilirijo (gl. str. 48, kjer Rob popravi v Rab (Arbe) i. t. d.) Bil je veščak v jutrovskih jezicih, v hebrejskem in arabskem, v gerščini in latinščini, v nemščini, izmed slovanskih vzlasti v ruskem, bulgarskem, serbsko-hrovaškem, in v slovenskem tako, da mu v njih verstnikov nikdo ni bil kos. Radi so se zbirali krog njega duhoviti možaki domači, pa tudi ptuji ter se čudili njegovi iskrenosti. Čislali so ga grofje in baro-uje na pr. Hohenwarti, Attemsi, Galovi i. t. d.

Posebno priljubil se mu je bil baron J. K. Schmidburg, ktereга je razum Cesarja in Cesarice najrajši in časih prav umetno opeval (pr. Dravljanam Savljani str. 34. 35, kjer v zadnji verstici nam. bVde beri bVDe). Rojen je bil baron Jožef Kamilo Schmidburg v Gradcu l. 1770, izrejen pa v slovanski Pragi, in po njej naklonjen Slovanom, postane l. 1819 deželni glavar na Koroškem, l. 1822 poglavar Ilirskega kraljestva, in v tej dostojnosti dobro deluje za naše kraje do l. 1840, kedar podá se v pokoj na Dunaj, kjer oslepéviš umerje l. 1846. Pred-njiki njegovi so bili kovači v Treviru; neki desčik (Ahnherr) otel je cesarja Otona II. l. 981 po bitki v Kalabriji, in vsled tega je rod njegov povzdignjen bil v pleménstvo s pridevkom „Schmidburg“. —

Po duhu svojem ljubljeneц bil mu je tudi nemški pesnik Franz Hermann von Hermannsthal, rojen na Dunaju 1799, cesarski vradnik pri deržavni davkariji nekaj časa v Ljubljani (na ktereга prošnjo

je najberž poslovenil sto izrazov davkarskih str. 22. 23.), poznej na Dunaju, kjer je že poprej na svetlo dal bil nekaj svojih pesem (Gerold 8° 1830).

Kakor pri viših, tako je po vseh ustih govoril profesor Jaka Zupan pri nižih, pri dijadih ali učencih svojih, ter nekatere posebno poprijemal za slovenske reči. Vpliv njegov je znati v Hitzingerja (Podlipski, Zoojemski) značaju, pisal sem v Jezičn. XII. 2; isto tako v mnogih, premnogih družih učencih njegovih. Porok temu je čestitka: *Vivat Supan!* — katero so mu v imenu součencev bogoslovcev prinesli na dom trije, a Zupan jih je grobo spodil, da je posredovati moral potem dobri M. Čop med učiteljem in učenci, kar pa na drugi strani očitno spričuje, da ni iskal si nobenega strankarstva. Čestitka na str. 50 natisnjena naj se tu vsaj nekoliko pojasni na pr.: Vskres t. j. vstajenje, z ozirom na slovečo njegovo pesem, str. 41; Janez, Henrik bratje, Kerke sini, pred ko ne baroni Galovi, opévani v Čbelici II.; Mand-Šef v Kini t. j. baron Halerstein v Pekingu, v Čb. I. in v Illyr. Bl. 1831. Karon v večni mir Sumana t. j. Boga; Alkuin sloveč učenjak za Francijo r. 720, u. 781, kojemu Mecena je bil Karl Véliki; Asan-Aginki str. 45 Serpja t. j. Srbija sestrena; Shakespeare r. 1564, u. 1616; Albion za Plinija že Anglija s Škotsko; Saadi pesnik peržanski r. l. 1195; stari Graji t. j. Greciji večni pevec Ilijona ali Troje t. j. Homer; Demosten, govornik gerški r. 384, u. 322; mojster Ulnjačice t. j. bučelarije v IV. bukvah Georgikon, torej P. M. Virgilij; učenik po staroslovenski discipulus, učitel magister; Erazem Roterodamski r. 1467, u. 1536, humanist, spisoval pregovore, bil dohtar bogoslovja, profesor starih jezikov, koril ali grajal redovnike — cenobite — kakor Zupan, ki se imenuje torej Erazem II. —

Prav zato, ker je bil po vseh ustih dohtar Jaka Zupan, je tudi nalétel bridko. Žalilo ga je nekaj že l. 1811, da je Primic prosil ga za božji čas, naj ostane na Kranjskem, češ, post nubila Phoebus. — Svést si duhovitosti svoje je časih brezobzirno ponašal se proti verstnikom in celo proti predstojnikom. Bila je tedaj neka napetost med višimi duhovniki. Na eni strani Wolf, Albrecht, Praprotnik . . . , na drugi Gollmayr, Pavšek, Zupan . . . Bilo je l. 1832, da je dr. Zupan pridigoval sv. Petra in Pavla dan pri sv. Petru. Ni še temu davno, kar sem sam starega posavskega brodnika nad Litijo slišal pripovedovati o tej sloveči pridigi. Vname se bridka pravda. Zupan oboli. Stori se med prizadetimi gospodi sicer sprava, ali vendar ob službo — dejan v pokoj — moral se je umakniti čez Ljubelj — Zaljubeljski — v Celovec, in kar je jako hudo, duh mu je bil ubit; ni sledú ni tirú ni poslej več o njem v slovenskem slovstvu; zamorili so bili — učenjaka!

Prijazno e občeval perve leta J. Zupan s Kastelicem, Kosmačem, Potočnikom, sploh z vsemi Čbeličarji; nad vse znamenita pa je duševna vzajemnost med dr. Zupanom pa dr. Prešernom.

Kdor pisari Preširen — Preširna, on se pregreši a) zoper zgodovino, kajti nikdar se pesnik sam ni pisal tako; b) zoper pesnika samega, češ, tak velikan, pa se še prav nisi pisati znal; c) zoper prihodnost, ktera dvoumljati utegne o Prešernu in Preširnu, nista li bila razna to moža i. t. d.

Dr. Jaka Zupan in Dr. France Prešern — oba sta bila velika duhova, veleuma. Na vnanjščino sim ter tje nista kaj pazila. Bila sta bistrega duha, pa tudi pikrega jezika. Skoro vsakemu sta znala ktero nadeti. Od ust do ust se še pripovedujejo nektere take Zupanove na pr.: Volk po praprti; Korliček-noriček; Servituti et Muscis; Metelčica-žabičica; Complimentum-complete mentitum; Canonicus-creatus ad nullum officium. .; Sirija in Mingrelija; Jurja Luku; a Jesu itis; Miko hodi simo — kmet je gospod. . Non multa, sed multum i. t. d. —

Kakor ustmeno, tako sta vjemala se i pismeno. Jaka Zupan je prvi streljati jel s „Pšicami“ v Kr. Čbelici I. II. l. 1830—31, in te so privabile l. 1832 v Čb. III. na dan slovite Prešernove „Seršene“, izmed katerih odmenjena sta njemu razun 1. „Pušičarjem“, tudi 3. „Heksametristam (Tadlè — Hvalè) in 9. „Pevcu brez s in brez c“. Oponašali so namreč nekteri slovenščini, da vsa polna terdih z, s, ž, š, č, šč — ni lepoglasna; temu nasprot zloži Zupan nekaj pesem brez vsakterega šumevca in sikavca, na pr.: „Velki Petik“ str. 10; „Franu Kralju Ilirjanov“ str. 33, 34; „O njegovem prihodu v Ljubljano“ l. 1832 str. 41. 42 i. t. d. —

Leta 1831 prične Jaka Zupan prvi Abecedno vojsko zoper Metelčico v koroški „Carinthia“ z Burgerjem (Cyriillifirung des mündlichen Alphabets str. 16), in na to sostavi France Prešern v Čb. III. l. 1832 svoj sonet „Čerkarska Pravda“, in po njem se vsled Čelakovskega sodbe in Čopovega spiska v „Illyr. Bl.“ vžge glasovita „Abecedna Vojska“ tudi na Kranjskem. Da se je veršila ustmeno že prej in slej, to se vé, ter bila sta oba na Čopovi strani.

V „Illyr. Bl.“ 1831 je J. Zupan prevel „XII Gazel Prijatlu“, kterim sem z Dunaja dobil pervovirnik, da se poslovenjene lože razumevajo, in po njih pride na svetlo „VII Prešernovih“ (Ljubezen je bila, — Ljubezen še bo, — Ko tebe in mene — Na sveti ne bo.) najprej v prikladi k „Illyr. Bl.“ l. 1833, potem v Čbelici IV. str. 18—24, in naposled v Poezijah dr. Fr. Prešerna str. 117—123.

Krajnski Plutarčik (Plutarch r. krog l. 50, u. med 120—134 po Kr., čegar Moralia, Vitae t. j. kratki opisi slavnih mož Gerkov in Latinov slovijo . .) v I. Čb. l. 1830 in Krajnski Nestorčik po Dolničarju (t. j. Janez Gregor Thalnitscher a Thalberg Epitome Chronologica antiquissimae Urbis Labacensis ab anno mundi 2831 et ante Christum 1222 usque ad annum 1713 post Chr. n.) v Čb. II. od Metljanov, Emone, od Turkov, Nemka od Krajnic i. t. d. z nekterimi spiski v „Carinthia in Illyr. Bl.“ o Istriji, stari Iliriji i. t. d. — dala sta v Čb. II. 1831 povod začetku Prešernovega soneta:

Očetov naših imenitne dela,
 Kar jih nekdanjih časov zgodba hrani;
 Kako Metulum se Avgustu brani,
 Kaj je Emona strila, kaj terpela,
 Kakó je bramba vere bla dežela,
 Kako per Sisku Kópe so pijani
 Omagali pred Krajnci Otomani,
 Vam bo Homerov naših pesem pela.

Prslabe peti boje vam sloveče,
 Pojó Krajnc lepoto moje strune i. t. d.

Kakor iz staroslovenščine, tako je tudi iz bližnje hrovaščine Zupan rad sprejemal besede slovens., katerih pa mnogi niso umeli ter so mu oponašali, da kranjščino hrovati. Tem je zložil v Čb. II. I. 1831 pesem: „Krajnc dolžen hrovatenja“, kjer razkazuje, kako naj se slovenščina množi in bogati (str. 31). Tej pesmi nasprot prinese Čb. III. I. 1832 sonet Prešernov „Ptujo-Besedarjem“:

Ne bod'mo šalobarde! Moskvičanov,
 Gorenci moji! knjige mi berimo,
 In kar nam všeč bo, uzmat' se učimo
 Od bogmejov na meji Otomanov.

Iz kotov vsih od Skjapetrov do Šamanov
 Tako, ko srake gnjezdo, vkup nosimo
 Besede ptuje, z njim' obogatimo
 (Ne bod' jih treba) jezik Ilirjanov!

Zares prekos'li bomo vse narode,
 Nar starši med jeziki jezik bode,
 Ki se iz te čobodre bo naredil;

Zakaj govor'li bomo to v Emoni,
 Kar žlobodral' takrat so v Babiloni,
 Ko je zidarjem Bog pogovor zmedil.

Žalostna osoda Zupanova po neprijetni preiskavi in hudi bolezni je poprijela tudi Prešerna, in brezdvomno se v IV. Bukv. Kr. Čb. 1833 v glosi po geslu: Slep je, kdor se z petjam vkvarja i. t. d. ozira tudi nanj:

Komur mar iskati vir je
 Pesem, ki pojo Matjaže,
 Mar, kar pel je pev'c Ilir'je,
 Mar čebel so roji štirje,
 Modri Krajnc mu osle kaže i. t. d.

In celo naslednji sonet je („Popotnik pride v Afrike pušavo; Hrast, ki na tla vihar ga zimski trešne; Komur je sreče dota blá kľofuta i. t. d. str. 7—11 Kr. Čb. IV.“) razodevajo nekako bridko Prešernovo sočutje z nesrečnim Zupanom, predno je še v Save vertinčinah smert zasačila mu premilega M. Čopa. — Da sta se v boljši dobi nekako kosala oba pesnika, vidi se iz poslovenjenega predgovora pesmam, ki jih je pod imenom „Kita cvitja razlikova“ zložil bil slavni Ivan Ivaniševič

(r. l. 1608, u. 1665 cf. P. J. Šafařík's II. Illyrijsches Schriftthum pg. 33. 34.), kateri prevod je Prešern sam pohvalil v „Illyr. Bl.“ 1832. — Na Zupana méri kolikor toliko novejši zabavljivi napis ali seršen Daničarjem o slavščini janičarski! — Kakor v marsičem, tako sta slična si oba tudi v tem, da dr. France Prešern dolgo ni mogel dobiti samostojne javne službe, dr. Jaka Zupan pak naglo je moral zgubiti državno dostojnost svojo, da torej oba zadéva, kar pel je obema priljubljeni pesnik:

Feriant — summos fulmina montes.

Horatius.



... in hudi bolezn
 ... v IV. Bdk. Kr. Čb. 1833
 ... vkarja i. t. d.

... Hrust
 ... klotur i. t. d.
 ... Prešernovo sočutje
 ... smert zaslužila
 ... dobi nekako kosala oba
 ... pezzann, ki jih je pod
 ... Ivan Ivanovič